T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA YÖRESİ TAHTACI ALEVİLERİNDE DİNİ MÛSİKÎ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Nuri YÜCE

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ ANABİLİM DALI

Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA

ANKARA-2022

ONAY SAYFASI

Mehmet Nuri YÜCE tarafından hazırlanan **"Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerinde Dini Mûsikî"** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı'nda** Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA	AYBÜ TMDK	
Doç. Dr. Mehmet TIRAŞÇI	AYBÜ TMDK	
Doç. Dr. Fatih KOCA	A.Ü. İlahiyat Fakültesi	

Tez Savunma Tarihi: 27.05.2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad, Soyad

……

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (26-05-2022)

Mehmet Nuri YÜCE

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans programına başladığım günden tez yazım sürecimin sonuna kadar desteklerini her zaman yanımda hissettiğim değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA hocama çok teşekkür ediyorum. Ayrıca tezimin daha verimli ve anlamlı olması için çalışmama zaman ayırarak tavsiyede bulunan Prof. Dr. Cenksu Üçer ve Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı hocalarıma da çok teşekkür ediyorum. Akademik hayatım boyunca şahsıma ve çalışmalarıma desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer babama (İbrahim YÜCE), değerli anneme (Durdane YÜCE) ve sevgili eşime (Ayşe Nur YÜCE) müteşekkirim.

ÖZET

Bu çalışmada, Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı halkının dini uygulamalarında ve yaşamlarında uygulanagelen mûsikî icrasının incelenmesi amaçlanmıştır.

Alevî kelimesi Arapça kökenlidir ve "Ali'ye mensup olan ve Ali'yi destekleyen" anlamlarına gelmektedir. Genel anlamda ise Alevîler, Hz. Ali'nin yolundan giden, kendilerini Hz. Ali'nin yaptıklarını uygulayanlar olarak nitelendiren topluluklardır. Alevîlerin ibadet hayatında; cem, semah ve mengi gibi farklı uygulamalar bulunmaktadır.

Tahtacı, sözlük anlamı olarak *"ağaç kesen, tahta biçen"* anlamlarına gelmektedir. Bugün özellikle, Akdeniz ve Ege sahil şeridinde yaşayan tahtacılar kendilerini alevî olarak tanımlarlar. Çukurova yöresinde Kızılbaşlar olarak da bilinen Tahtacıların, etnik köken olarak Yörük-Türkmen boylarından geldikleri söylenmektedir.

16. yy. dan itibaren Anadolu'nun güney ve batı bölümlerine yerleşmiş olan ve halen de aynı coğrafyalarda yaşamakta olan Tahtacıların, birçok ibadet ve gelenekleri, günümüzde Çukurova yöresinin farklı bölgelerinde yaşatılmaktadır. Göç etmeleri sonucunda yaşamış oldukları kültürleşme neticesinde, örf ve adetlerinde birtakım değişiklikler olmuştur. Tahtacı Alevîleri'nin dini uygulamaları diğer Alevî topluluklarına kıyasla bazı noktalarda farklılık gösterebilmektedir.

Alevîlikte olduğu gibi Tahtacı Alevîliğinde de mûsikî önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda cem ayinlerinde ve sair etkinliklerinde vazgeçilmez denebilecek kadar önemli bir vasfı haizdir. Tahtacılar, hemen her ibadetlerinde mûsikîye yer vermektedirler.

Bu çalışma Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı (ağaç eri) halkının dinî inanışları ve bu inanışlarında önemli bir yere ve güçlü bir etkiye sahip olan ayin ve ibadetlerindeki dinî mûsikînin incelenmesi; diğer Alevî kollarının musikîleri ile karşılaştırılması üzerine yapılmıştır. Bu çalışma Tahtacı Alevîleri'nin icra ettikleri mûsikînin Türk Din Mûsikîsi bağlamında incelemeler ve değerlendirmeler içermektedir.

Bu çalışmada, literatür taraması, alan araştırması, gözlemleme, kişisel iletişim yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmada, Tahtacı halkının, ayinlerde kullandıkları çalgı aletleri araştırılmış, cem, semah ve mengi vb. formların tanımları yapılmıştır. İbadetlerinde önemli bir yeri olan, dini mûsikî eserleri, form, usûl ve makam bakımından incelenmiş, eserlerin tarihçeleri araştırılmış ve bu çalışmada yer verilmiştir.

Araştırmada, Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacılara ait mûsikî eserleri (nefes, deyiş, düvaz imam, mirâciye, mersiye, gülbank) kayıt altına alınmıştır. Bu eserlere notalarıyla beraber yer verilmiştir. Araştırma boyunca gözlem yapılan mekânların fotoğraflarına da bu çalışmada yer verilmiştir.

Bu çalışmada, Çukurova yöresi Tahtacı Alevîleri'nin ibadet ve törenlerinde icra ettikleri mûsikî nedir sorusuna cevap verilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında, Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin mûsikîlerinin ne kadar özgün olduğu, hangi kültürlerden etkilendiği ve diğer Anadolu Alevîleri ile Tahtacıların dinî mûsikîlerinin benzerlik ve farklılıklar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Mûsikîsi, Tekke Mûsikîsi, Tahtacı, Cem, Alevî Mûsikîsi.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the spiritual performance of the Tahtaci people living in Çukurova region in their religious practices and lives, from history to the present day. The word Alevî is of Arabic origin and means "who belongs to Ali and supports Ali".

Alevîsm, on the other hand, is a belief system that argues that Ali should be the first caliph and considers the teachings of Hazrat Ali. In general, Alawites are communities that follow in the footsteps of Hazrat Ali and describe themselves as practitioners of what Hazrat Ali did.

Alawites, who have similar belief characteristics as people who belong to the belief system called Shia, look at prayers and fasting in Sunni faith practices from different perspectives. In the worship of the Alawites; there are different applications such as cem, semah and mengi.

Tahtaci means "cutting trees, mowing wood" in the dictionary sense. Today, especially, Tahtacis living on the Mediterranean and Aegean coastlines present themselves as alevîs. It is said that Tahtaci, also known as Kizilbaş's in çukurova region, come from the Yoruk-Turkmen tribes in ethnicity.

It is possible to find many villages and many traditions of Tahtaci, which settled mostly in the southern and western parts of Anatolia centuries ago and still live in the same geographies, living in different regions of Çukurova region today. As a result of the culture they experienced during their existence in the regions where the planks migrated, there have been some changes in their customs. The religious practices of Alevîs and Tahtaci Alevîs may differ at some points.

As in Alevîsm, Mûsikî has an important position in Tahtaci Alevî. At the same time, it has such an important quality that it can be called indispensable in cem rituals and other events. Tathatcis include the prophet in almost every worship.

This study examines the religious beliefs of the Tahtaci (tree man) people living in Çukurova region and the religious music in their rituals and worships, which have an important place and a strong influence on these beliefs; it was made on the comparison of other Alevî arms with musikîs. This study contains reviews and evaluations for the Turkish Religious Council.

In this study, field research, observation and interview methods and techniques were used.

In the research, the instruments used by the Tahtaci people in rituals were investigated and the forms such as cem, semah and mengi etc. were defined. Religious works, which have an important place in their worship, were examined in terms of form, procedure and authority, the history of the works were investigated and included in this study.

In the research, the music works (nefes, deyiş, duvazimam, mirâciye, mersiye, gülbank) belonging to the Tahtaci living in Çukurova region were recorded. These works are included with their notes. During the research, photos of the interviewed venues were included.

This study was carried out on the examination of the mystics performed in the religious rituals and lives of the Tahtaci people living in Çukurova region from history to the present day.

Keywords: Turkish Religious Music, Tahtaci, Lodge Music, Cem, Alevi Music.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
ŞEKİLLER TABLOSU xii
GİRİŞ 1
1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi 4
2. Araştırmanın Kapsam, Niteliği Ve Sınırlılıkları 5
3. Yöntem 6
4. Evren ve Örneklem 6
5. Problem Cümlesi 6
6. Alt Problemler 7
7. İlgili Çalışmalar 7
BİRİNCİ BÖLÜM 8
1. ALEVİLİK İNANÇ SİSTEMİ VE ANADOLU ALEVİLERİ 8
1.1. Alevîliğin Tanımı ve Tarihçesi 8
1.2. Alevîlik İnanç Sistemi ve İbadetleri 11
1.2.1. Cem 11
1.2.2. Semah 13
1.2.3. Mengi 13
1.3. Anadolu Alevîliği 14
İKİNCİ BÖLÜM 17
2. TÜRKİYE'DEKİ TAHTACI ALEVİLERİ 17
2.1. Tahtacı Alevîleri'nin Tarihi ve Kökenleri 17

2.2. Türkiye'de Tahtacı Nüfusunun Dağılımı 20
2.3. Çukurova Yöresi Hakkında Genel Bilgiler 23
2.3.1. Coğrafi ve Ekonomik Yapısı 23
2.4. Tahtacı Alevîleri'nin Çukurova Yöresinde Yaşadıkları Yerler 25
2.4.1. Mersin - Tarsus 25
2.4.2. Uluçınar Köyü 27
2.4.3. Durhasandede Mahallesi ve Durhasandede Türbesi 29
2.4.4. Kadirli İlçesi 32
2.4.5. Tufanbeyli İlçesi ve Evci Köyü 32
2.5. Cem Evleri 33
2.5.1. Çamalan Cem Evi 33
2.5.2. Kadirli Cem Evi 37
2.5.3. Sumbas - Evci Mahallesi 38
2.5.4. Tufanbeyli, Evci Köyü Cem Evi 39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 40
3. TAHTACILARIN İBADETLERİ VE GELENEKLERİ 40
3.1. Tahtacıların İnanç ve İbadetleri 40
3.1.1. Cem Ayini 40
3.1.2. Cem Çeşitleri 42
3.1.3. Semah 47
3.1.4. Tahtacılarda Kapı İnancı (Dört Kapı Kırk Makam) 47
3.1.5. Kurban 50
3.1.6. Oruç 50
3.1.7. Muharrem Ayı 51
3.2. Tahtacıların Gelenekleri 52

3.2.1. Bayramlar 52
3.2.2. Ölüm (Hakka Yürüme Erkânı) 53
3.2.3. Nikâh 55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 56
4. TÜRK DİN MÛSİKÎSİ İÇERİSİNDE TAHTACI ALEVİLERİNİN DİNİ MÛSİKÎSİNİN İNCELENMESİ 56
4.1. Türk Din Mûsikîsi 56
4.1.1. Tekke Mûsikîsi Formları 56
4.2. Alevî-Bektaşî Müziği 57
4.3. Tahtacı Alevîlerinde Dinî Mûsikî 59
4.3.1. Yedi Ulu Ozan 60
4.3.2. Tahtacılarda Telli Kuran "Bağlama" 60
4.3.3. Tahtacı Alevîlerine Ait Mûsikî Formları 61
4.4. Tahtacılarca İcra Edilen Dinî Mûsikî Formları 62
4.4.1. Deyiş 62
4.4.2. Nefes 63
4.4.3. Mersiye (Ağıt) 64
4.4.4. Düvaz-ı İmam 65
4.4.5. Mirâciye (Miraçlama) 66
4.4.6. Gülbank (Gülbenk) 69
4.4.7. Nevruziye (Mevlid-i Ali) 71
SONUÇ 72
ÇUKUROVA YÖRESİ TAHTACI ESERLERİ 79
KAYNAKÇA 98

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1: Çamalan Cem Evi (26.09.2020) 12
Şekil 2: Tahtacı Geleneksel Kıyafetleri (Tamay, 2009) 13
Şekil 3: Çamalan Mengi Örneği (Mengi Oyunu Tarsus Çamalan Köyü Semah Ekibi, 2018) 14
Şekil 4: Türkiye'de Tahtacıların Yerleştiği Yerler (Bodrogi, 1988) 20
Şekil 5: Tahtacıların Çukurova Bölgesinde Yaşadığı Yerler (5 Haziran 2021) 22
Şekil 6: Çukurova Bölgesi ve İçine Aldığı İller (Tarsus, 2021) 24
Şekil 7: Tarsus (Tarsus, 2021) 25
Şekil 8: Tarsus Akdeniz Sahilinde Bir Görüntü (Sözcü, 2019) 26
Şekil 9: Çamalan Köyü, Tarsus (İşaretli yer) (Çamalan, 2021) 26
Şekil 10: Çamalan Yukarıdan Görünümü (Gül, 2017) 27
Şekil 11: Uluçınar köyü eski yeri, Yedigöze Barajı (4 Ekim 2020) 28
Şekil 12: Uluçınar Köyü Eski Konumu Ve Yeni Konumu (Uluçınar, 2021) 28
Şekil 13: Adana, Sepici, Kışla Mahallesi- Uluçınar Köy Halkı Yeni Yerleşim Yeri (Sepici, Haziran 2021) 29
Şekil 14: Durhasandede Mahallesi (Durhasandede, 26 Mayıs 2021) 30
Şekil 15: Durhasandede Türbesi, Ceyhan (27.05.2021) 31
Şekil 16: Soldan Sağa: Çamalan Cem ve Kültür Evi Dernek Başkanı (Refik Deviren), Başkan Yardımcısı(Adnan Çatal), Çamalan Dedesi (Ahmet Ali Erdoğan) (26 Eylül 2020) 33
Şekil 17 : Çamalan Cem Evi Bahçesi (26 Eylül 2020) 34
Şekil 18: Cem evinin yemekhanesi (26 Eylül 2020) 34
Şekil 19: Cem Evi İbabethanesi (26 Eylül 2020) 35
Şekil 20: Cem Evi İbabethanesi, Hacı Bektaşi Veli (Solda) ve Pir Sultan Abdal Posteri (26 Eylül 2020) 36
Şekil 21: İbabethanenin tavanı (26 Eylül 2020). 37
Şekil 22: Kadirli Cem Evi, Soldan Sağa: Yüksek Lisans Öğrencisi (Mehmet Nuri Yüce), Tahtacı Dedesi (Muharrem Baştürk), Cem Evi Sorumlusu (27 Mayıs 2021) 37
Şekil 23: Kadirli Cem Evi İbadethanesi (27 Mayıs 2021) 38
Şekil 24: Kadirli Cem Evi Dede sohbet odası, Muharrem Dede (27 Mayıs 2021) 39
Şekil 25: Evci Köyü- Evci Köyü Cem Evi (Tufanbeyli Kaymakamlığı, 2021) 39

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tahtacıların Çukurova'da Yoğun olarak yaşadığı yerler.....22
Tablo 2: Tahtacı Eserleri 76
Tablo 3: Eserler Tablosu.....78

GİRİŞ

Dünya üzerinde var olan topluluklar yüzyıllardır kendi kültürlerini oluşturmaktadırlar (Bayat, 2019, s. 13). Teknolojinin de gelişmesiyle beraber toplumlar kendi içerisinde daha çok göç etmeye ve dışarıya göç vermeye ya da seyahatlere başlamışlardır. Bu seyahatler ve göç sonucu her toplum kendi kültürünü farklı topluluklara tanıtma ve kendi içlerine farklı insanları katma imkânı bulmuştur (Arabacıoğlu, 2018, s. 87-89).

Karşılıklı olarak her bireyin kendi kültürünü öğretmesi ve karşıdaki kültürü öğrenmesine kültürleşme denmektedir. Kültürleşme, yeni kültürlerin ortaya çıkmasına ve var olan kültürün zenginleşmesine olanak sağlamaktadır (Zafer, 2019, s. 75).

Alevîlik, İslam tarihinde dört râşit halifeden biri olarak bilinen Hz. Ali'yi seven ve onun yaptıklarını kültüründe yaşatmaya çalışan bir inanış biçimidir (Yılmaz, 2009, s. 191-192). Alevîlik, aynı zamanda Hz. Ali'ye her açıdan büyük bir önem verilen, onun en üstün halife olduğu benimsenen, ona büyük bir sevgi ve bağlılık gösterilen İslamî anlayış biçimidir (Yılmaz, 2009, s. 191). Ancak Alevîlere göre Alevî olmak için yalnızca Hz. Ali'yi sevmek ve Alevîyim demek yeterli değildir. Kişinin Alevî olabilmesi için Alevîlik yolunda birtakım imtihanlara tabi tutulması ve ikrara girmesi gerekmektedir (Yörükhan, 2006, s. 55-56).

Anadolu'da Şia etkisi ve Alevîliğin doğuşuna bakılırsa, bölgede Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar ile başlayan Safevî etkisi zamanla geniş kitlelere yayılmıştır. Şeyh Cüneyd dönemine kadar Anadolu'da zaten var olan Hz. Ali sevgisi, Şeyh Cüneyd'in soyunu Hz. Ali'ye dayandırmasıyla beraber Hz. Ali ismi siyasî bir boyut kazanmıştır (Selçuk, 2008, s. 49-53).

Şeyh Haydar'ın vefatından sonra Safevî tarikatının şeyhlik makamına sırasıyla oğulları Ali ve İsmail geçmişlerdir. Safevî tarikatının Şeyhlik makamına Şeyh İsmail'in geçmesi Anadolu'da yaşayan Safevîleri hayli mutlu etmiştir. Şeyh İsmail, bir süre sonra şahlığını ilan etmiş ve artık Şah İsmail olarak anılmaya başlanmıştır (Selçuk, 2008, s. 49-53).

Şah İsmail İmamiyye Şia'sını devletinin resmi mezhebi ilan etmiştir. Ancak şiirlerinde tenasüh ve hulul inançlarından söz etmesi ve müntesiplerinin kendisine secde etmeleri gibi uygulamalar,

İmamiyye Şia'sından uzak olduğunu göstermektedir. Tahtacılardaki dedeye niyaz (secde), tenasüh ve hulul inancının da buradan geldiği söylenmektedir (Selçuk, 2008, s. 49-53).

Şah İsmail'in kurduğu Safevî devleti ile Osmanlı devleti arasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı sonucunda Kızılbaşlıların Anadolu'da kalan kısmı Bektaşilik tarikatında yoluna devam ederek zamanla Bektaşi ya da Alevî ismini almışlardır (Akçay, 2016, s. 198).

Şia kollarına bakılırsa, bunların içinde ehl-i sünnet inancına en yakın olarak Zeydiyye'dir denebilir. Her ne kadar Şia'nın İmamiyye ve İsmailiyye kolları, Şia'nın Zeydiyye kolu kadar ehl-i sünnet inancına yakın olmasa da Sünnilerce "ğulat" olarak nitelendirilmemektedirler (Onat ve Kutlu, 2016, s. 215-236). İslam mezhepleri tarihinde Hz. Ali'ye ulûhiyet ve risâlet atfedenlere Şia'nın "ğulat" yani aşırı giden kolları nitelemesi yapılmıştır. Ğulat-ı Şia olarak nitelendirilen Şii hareketler ise Nusayriler, Dürzîler ve Nizârilerin bir kısmıdır (Onat ve Kutlu, 2016, s. 157-178).

Esasen Alevîliği Sünnilikten ayıran iki ana madde zikredilecek olunursa bunlar; Şia'daki vahiy algısı ve imamet anlayışıdır (Onat ve Kutlu, 2016, s. 201-207). Şiilikte Masum olarak nitelendirilen on iki imama direkt olarak Allah'tan vahiy geldiği inancı bunun en belirgin örneğidir (Onat ve Kutlu, 2016, s. 201-208).

Anadolu'ya bakılacak olunursa Anadolu'da da önemli bir Alevî nüfusun varlığından söz edilebilir. Ancak Anadolu Alevîliği yukarıda ismi zikredilen Şia ve kollarından daha farklı bir konuma sahiptir. Esasen Anadolu Alevîliğinin Şia ile benzer yönleri bulunmakla birlikte herhangi bir şekilde Şia'nın alt kolu değildir (Şahin, 2011, s. 267). Anadolu'da Alevîlik kavramı 19. yy. dan itibaren Kızılbaşlık kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır (Zanco, 2019, s. 7-8). Kızılbaşlığın kökeni ise 16. yüzyıla bakıldığında Erdebil'de bulunan Safevî Tekkesi müritleri için kullanılan bir kavram olduğu görülecektir. Burada bulunan müritlere on iki dilimli kızıl bir sarık giydirildiği için bu tekkenin müritlerine Kızılbaşlılar denilmiştir (Ocak, 2020, s. 233-236). Şeyh Haydar döneminde Safevî Tarikatına mensup olanların on iki dilimli kızıl börk giymeleri ile Safevî müntesiplerine Kızılbaşlılar denilmiştir (Selçuk, 2008, s. 49-53).

Kızılbaşlara göre Kızılbaşlık soydan gelen bir özelliktir. Buna göre her isteyen Kızılbaş olamaz ancak dileyen Bektaşî olabilir. Kızılbaşlık ile Şia arasındaki en bariz fark ise Kızılbaşlık'ta velâyet esas iken Şiilikte imamet esastır (Onat ve Kutlu, 2016, s. 560-570).

Anadolu Alevîliği köken olarak Türklerin eski dini olan Şamanizm'den de etkilenmiştir. Anadolu dışındaki Alevî nüfusunda Arapçanın ve Arap kültürünün etkilerine rastlanırken, Anadolu Alevîlerinde Türkçe'nin, Türk kültürünün ve eski Türk inanışlarının izlerine önemli oranda rastlanmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 6-8).

Anadolu Alevîliğinin ilk tezahürleri, büyük oranda Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde önemli bir yere ve öneme sahip olan Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî'nin dervişlerinden Hacı Bektaş-ı Velî'nin Anadolu'ya gelişi zamanlarına dayandırılmaktadır (Çiçek, 2019, s. 2). Osmanlı Devleti döneminde kurucusu Hacı Bektaş-ı Velî olan Bektaşilik Tarikatı devlet nezdinde de tanınan ve yeniçerilerin bağlı olduğu önemli bir tarikat olma konumuna sahiptir (Özlü, 2015, s. 503-510).

Anadolu'da Alevîler azınlıklar arasında, kültürel mirasının devamlılığına önem veren topluluklardandır. İbadetlerini cem evi denilen toplanma yerlerinde yapmaktadırlar. Alevîler, Sünnilerin ibadetlerinden farklı olarak cem ve semah gibi birtakım uygulamalara sahiptirler (Bayat, 2019, s. 27-39).

Her toplumun kendine özgü örf ve adetleri vardır. Bu örf ve adetler bulunduğu toplumun kimliğini oluşturmuştur. Her toplum için örf ve adetlerin devamlılığı, toplumun varlığını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Kolaç, 2010, s. 194). Alevîler için de kendilerine has örf ve adetlerin olması, kendi inançlarını simgeleyen farklı uygulamaların devamlılığı, nesilden nesile aktarılması ve farklı topluluklara tanıtılması önemlidir. Bu kültürel aktarımı sağlayabilmek için en önemli alanlardan biriside cem evleridir (Bayat, 2019, s. 17-18).

1925'te çıkarılan tekke ve zaviyelerin kapatılması kanununa göre cem evlerinin de kapatılması kararı alınmıştır. Cem evlerinin kapatılması üzerine Alevîler ibadetlerini farklı çatılar altında bir araya gelerek yapmaya devam etmişlerdir (Rençber, 2012, s. 73-74).

Kentleşme olgusu ile beraber göçlerin başlamasıyla ve azınlıkların dağıtılmasıyla beraber Alevîler farklı bölgelere taşınmışlar ve buralardaki kültürleri etkilemişler ve etkilenmişlerdir (Yılmaz, 2015, s. 571-582). Bu kültürleşme Anadolu'nun farklı yerlerindeki Alevîlerin farklı geleneklere sahip olmasına neden olduğu gibi bazı bölgelerde çatışmalarda meydana gelmiştir. Bu durumda bazı bölgelerdeki Alevîler kendi erkânlarına yabancıların katılması konusunda daha kapalıdırlar (Bayat, 2019, s. 1-5).

Tahtacılar, bir meslek olarak "ağaç kesen, tahta biçen, orman işleri ile geçimini sağlayan" kişiler oldukları için bu Alevî topluluğa "Tahtacılar" denilmektedir (Çıblak, 2013, s. 34). Bu meslek Akdeniz ve Ege'nin özellikle sahil kesimlerinde bulunan Tahtacı toplulukları tarafından icra edilmektedir. Çoğunluğu Yörük Türkmenlerinden oluşan bu Alevî toplulukların kökeni, Oğuz boyuna kadar dayanabilmektedir (Dalkıran, 2002, s. 75-78). Farklı kaynaklarda Likyalıların devamı olduklarından ve 14. yy. da Alevîliği benimsediklerinden de bahsedilmektedir (aktaran Şenyayla, 2020, s. 5-6). Tahtacılar, Alevî olarak bilinen bir topluluktur. Diğer Anadolu Alevîlerine göre dini erkânlarının içeriklerinde farklılıklar olabilmektedir (Üçyıldız, Saftekin, Gazioğlu, Ölmez ve Kılıçarslan, 2019).

Yeryüzünde var olan her din, müziğe karşı farklı bir bakış açısına sahiptir[1] (Çuhadar, 2009, s. 204). Mûsikî Alevîlerin dini erkânlarında önemli bir konuma sahiptir. Ayinlerinin hemen hepsinde mûsikîye yer veren Alevîler, bulundukları yöreye göre farklı mûsikî eserleri meydana getirmişlerdir. Bazı yörelerdeki Alevî toplulukları, Bektaşilikteki farklı eserlerden de yararlanmışlardır (Mengüş, 2019, s. 1-11).

Alevîlikte sazın önemli bir yeri bulunmaktadır. Alevî büyükleri olan dedeler ve zakirler bağlamaları ile dualar ve deyişler dile getirmektedirler. Hatta Alevîlerin tarihinde bağlama öyle bir yere sahiptir ki bağlama, "Telli Kur'an" olarak da anılmaktadır (Bayat, 2019 s.45-49).

Tahtacı Alevîleri de ayinlerinde mûsikîye önem vermişlerdir. Diğer Anadolu Alevîlerinde de olduğu gibi dedenin ve zakirin söylediği mûsikî eserleri Tahtacı ayinlerinde önemli bir vasfı haizdir. Bu topluluklar için mûsikî, tanrıyla aralarındaki bağı ifade edebilir. Mûsikî tanrıya yöneliş ve bağlanma biçimidir (Mengüş, 2019, s. 16-29).

1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu çalışma, Çukurova yöresindeki tahtacı köylerinde yaşayan Tahtacı Alevîleri'nin dini erkân ve ayinlerinde icra etmiş oldukları mûsikînin incelenmesi üzerine yapılmıştır. Bu çalışmada, Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı Alevîleri'nin tarihsel süreçte dinî erkân ve ayinlerinde icra

[1]Ayrıntılı bilgi için bkz. (GÖHER, 2007, s. 309-312)

etmiş oldukları mûsikînin incelenmesi ve tarihten günümüze aktarılmış olup günümüzde halâ yaşatılan eserlerin literatüre kazandırılması amaçlanmıştır. Çukurova yöresi Tahtacı Alevîleri'nin ibadetlerinde kullandıkları dinî mûsikînin zaman içinde nasıl şekillendiği hakkında yapılan çalışmalar bulunmamaktadır. Çukurova yöresinde, Mersin, Adana ve Osmaniye sınırları içerisinde yaşamakta olan Tahtacı Alevîleri hakkında yapılan çalışmaların kapsamında bulunmayan birkaç köy olması ve çalışma kapsamında bulunan köyler üzerinde yapılan gözlemlerin uzun zaman önce yapılması nedeniyle bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Çukurova yöresinde Tahtacı toplulukları uzun süredir varlığını sürdürmektedir. Fakat dinî mûsikîleri kapsamlı bir şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışma, Çukurova Tahtacı Alevîleri'nin dinî ayinlerinde icra etmiş oldukları mûsikîlerinin incelenip, detaylarının ortaya konulmasını sağlamaktadır. Bu durumun, hem bölgenin kültür mirasına hem de bundan sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Kapsam, Niteliği Ve Sınırlılıkları

1. Çukurova Yöresinde birçok Tahtacı köyü olduğu bilinmektedir. Bu araştırmada bu tahtacı köylerinden nüfusu fazla olan köyler tercih edilmiştir.

2. Araştırma sınırları içerisinde;

a) Mersin ilinin, Tarsus ilçesinde bulunan Çamalan, Kaburgediği köyleri,
b) Adana ilinin İmamoğlu ilçesine bağlı olan Uluçınar köyü, Ceyhan ilçesine bağlı olan Durhasandede köyü,
c) Osmaniye ilinin, Kadirli ilçe merkezi ve Akdam-Evci köyü araştırılmıştır.

3. Adana, Karaisalı ilçesine bağlı Cingöz Köyü; Pozantı ilçesine bağlı Belemedik Köyü ve Tufanbeyli ilçesine bağlı Evci köyü hakkında bilgiler alınmış ancak pandemi nedeniyle ziyaret edilememiştir.

4. Adana, İmamoğlu, Uluçınar köyü sakinlerinin, büyük bir kısmının Yüreğir ilçesi, Sepici mahallesinde olmasından dolayı bu mahalle hakkında da bilgiler toplanmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışmada Çukurova yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dinî erkânlarında icra ettikleri mûsikîyi incelemek adına literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Çukurova Tahtacılarının dinî erkânlarında ve günlük hayatlarında icra etmiş oldukları dinî mûsikînin araştırıldığı bu çalışmada, alanda yazılmış bilimsel çalışmalardan faydalanılmıştır.

Çalışmada alan araştırması, yerinde gözlem ve kişisel iletişim yöntem ve teknikleri de kullanılmıştır. Ziyaret edilen Tahtacı köylerinde ve cem evlerinde kendileriyle röportaj yapılan dede, dernek başkanı ve Tahtacı halkının verdiği bilgiler titizlikle yazıya aktarılmıştır.

Ziyaret edilen cem evlerinde ve Tahtacı köylerinde icra edilen dinî mûsikî örnekleri kayda alınarak, aslına uygun bir şekilde notaya alınmış ve bu eserlere çalışmada yer verilmiştir.

4. Evren ve Örneklem

Evren, araştırılan konunun tamamını oluşturan birim ve elemanların yığın ve toplamına denir (Ural, 2011, s.33). Örneklem, evren üzerinden belirli tekniklerle seçilmiş olan, evreni temsil eden ve üzerinde çalışılan eleman ve birim kümelerine denir (Kaptan, 1998, s.118).

Bu çalışmanın evrenini Anadolu Aleviliği oluştururken, örneklemini ise Çukurova yöresi Tahtacı Alevîleri'nin icra ettiği dinî mûsikî oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Çukurova yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dinî ayinlerinde icra etmiş oldukları mûsikî eser ve formları örneklem olarak seçilmiştir.

5. Problem Cümlesi

Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin ibadetlerinde icra ettikleri dini mûsikî nedir sorusu çalışmamızın problem cümlesini oluşturmaktadır.

6. Alt Problemler

1) Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin kökenleri nedir?
2) Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dini erkânları nelerdir?
3) Yöre halkının ibadetlerde kullanılan dini mûsikî eserlerine yönelik görüşleri nelerdir?
4) Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dini mûsikîsi gözlemlendiğinde, Türk Din Mûsikîsi açısından incelenmesi sonucu bulgular nelerdir?

7. İlgili Çalışmalar

Alan yazın incelendiğinde, Çukurova Yöresi Tahtacıları üzerine farklı alanlarda araştırmalar bulunmaktadır. Ancak Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dini mûsikîleri üzerine yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu alanda yapılan ilk çalışma niteliğini taşıması bu araştırma için önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALEVİLİK İNANÇ SİSTEMİ VE ANADOLU ALEVİLERİ

1.1. Alevîliğin Tanımı ve Tarihçesi

Alevîlik, kelime anlamı olarak "Ali taraftarları, Ali'yi sevenler, Ali'ye mensup olanlar" manasındadır. Terim anlamı olarak ise Alevîlik, Türk halk İslamlığı çatısı altında bir inanç sistemi olarak kabul edilmektedir (Çıblak, 2014, s. 9). Bunun yanı sıra İslam tarihinde Hz. Ali'yi sevenlere ve peygamberin vefatından sonra yapılan halife seçimlerinde Hz. Ali'ye haksızlık yapıldığını düşünüp, Hz. Ali'nin sahabeler arasında halife olmaya en layık ve en üstün sahabe olduğu fikrini benimseyen kimselere verilen addır (Cengiz, 2018, s. 57-65). Bu toplulukların tasavvufî, siyasî ve nesepsel olarak Hz. Ali'ye bağlı oldukları bilinmektedir (Ocak, 2020, s. 228-232).

Alevîler, tasavvufî olarak silsilelerinin Hz. Ali'ye dayandığına inanmakta ve zikir çeşidi olarak da cehri[2] zikri benimsemektedirler. Siyasi olarak ise Alevîler, halifelerin mevcut kronolojik sırasını kabul etmeyip ilk halifenin Hz. Ali olması ve devamında seçilecek halifelerin yine Hz. Ali'nin soyundan gelmesi gerektiğini düşünmektedirler (Üçer, 2005, s. 162-163). Nesepsel olarak ise Alevîler, Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Abbas ve Hanefiyye'nin soyundan gelenler olarak tanımlanmaktadırlar. Örneğin Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere "şerif", Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyyid-emir" denilmiştir (Küçükaşcı, 2009, s. 87-129).

Ethem Ruhi Fığlalı (1996), İslam Ansiklopedisinde Alevîlik ve Gadir-i Hum olayından özetle şu şekilde bahsetmektedir: "Alevîlik, kökleri Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemlere kadar uzanan bir inanç sistemidir. Hz. Muhammed'in veda haccı dönüşünde Gadir-i Hum denilen yerde konakladığı sırada Hz. Ali'nin elini tutup kaldırarak "ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır" sözünde geçen "mevlâ" kelimesi ehl-i sünnet âlimlerince "dost" olarak anlaşılırken,

[2] İslam tarihinde önemli bir yeri olan tarikatlarda, ayinler esnasında yapılan zikirler cehrî (sesli) ve hafî (gizli/sessiz) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cehrî zikir, sesli yani açıktan yapılan bir zikir çeşididir.

Alevîlerce buradaki “mevlâ” kelimesi Hz. Ali’nin hilafetine işaret olarak anlaşılmıştır [3] (s. 279-280).

Hz. Muhammed’in vefatından sonra Hz. Ebubekir’in halife olarak seçilme sürecinde Kureyş, Haşimoğulları ve Ümeyyeoğulları arasında birtakım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Ancak halife seçimlerinin akabinde ridde olaylarının yaşanması ve fetihlerin gerçekleşmesi neticesinde halife seçimindeki anlaşmazlıklar yerini kısa süre içerisinde yeni gündemlere bırakmıştır (Apak, 2015, s. 35-68).

Hz. Ebubekir vefat etmeden önce kendisinden sonra seçilecek halife olarak Hz. Ömer’i gösterdiği için İslam dünyasında, ikinci halife Hz. Ömer seçilmiştir. Hz. Ömer’in halifeliği süresince de Müslümanlar arasında önemli ayrılıklar yaşanmamıştır (Azimli, 2007, s. 50-52).

Hz Ömer’in vefatından kısa bir süre önce etrafındakilere tavsiyesi sonucunda, kendisinin halifeliğinin ardından yeni seçilecek halifenin şûra heyeti oluşturulmak yoluyla seçilmesine karar verilmiştir (Parlak, 2012, s. 75-92). Halife adaylarının şura yoluyla seçilme sürecinde kabilelerinin baskı ve yönlendirmelerine maruz kalan Hz. Osman ve Hz. Ali aslında bu seçim sürecinde soğukkanlı, mutedil ve yapıcı davranmışlardır. Ancak her iki halifenin de yoğun çabalarına rağmen Ümeyyeoğulları ile Haşimoğulları arasında ciddi bir kutuplaşmanın meydana gelmesi önlenememiştir (Hançabay, 2014, s. 377-389).

Hz. Ali taraftarları halifeliğin Haşimoğulları’nda kalması gerektiğini ve bundan sonraki seçilecek halifelerin de Hz. Ali’nin soyundan olması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak şura heyetinin görüşleri doğrultusunda Hz. Osman üçüncü halife olarak seçilmiştir (Genç, 2007, s. 1-30). On iki yıl halifelik yapan Hz. Osman’ın halifeliğinin ilk altı yılında müslümanlar arasında önemli bir kargaşaya rastlanılmamıştır. Ancak Hz. Osman’ın halifeliğinin ikinci altı yılında, müslüman coğrafyada ciddi nizalar olmuş ve bu kargaşalar sonuç olarak halifeyi katletmeye kadar varmıştır (Hizmetli, 1985, s. 149-176).

Ne var ki Hz. Osman’ın Kûfe, Basra ve Mısır tarafından gelen isyancıların kırk günlük muhasaraları sonucunda halifeyi katletmeleri olayı Müslüman coğrafyada izi kolay kolay kapanmayacak derin yaralar açmış ve müslümanlar arasındaki kutuplaşmaların artmasına sebep olmuştur (Apak, 2005, s. 129-132).

Hz. Osman'ın öldürüldüğü esnada eşi Nâile'nin halifeyi korumak için elini uzattığı esnada aldığı kılıç darbesi neticesinde parmakları kesilmiştir (Apak, 2015, s. 105-115). Nâile'nin Şamlı olmasını fırsat bilen Şam valisi Hz. Muaviye ve Ümeyyeoğulları, Nâile'nin kopan parmaklarını Şam'da bulunan Emevî Camii'nde sergileyerek Şam halkını Hz. Ali'ye karşı kışkırtmış ve yeni seçilmiş halife olan Hz. Ali'den halifelik süresince Hz. Osman'ın katillerinin bulunmasını istemiştir (Canbek, 2010, s. 39).

Hz. Ali'nin şehit edilmesinin ardından halifelik oğlu Hz. Hasan'a geçmiştir ancak Hz. Hasan, Emeviler'in baskıları neticesinde halifeliği Hz. Muaviye' ye devretmiştir. Hz Ali ve Hz. Muaviye arasında hilafet tartışmasıyla ortaya çıkan ayrılıklar bir süre sonra dini ayrılığa dönüşmüştür ve "sünni-şii" çatışmaları başlamıştır (Kocadağ, 1998, s. 33).

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren şekillenmeye başlayan Şiilik kavramı günümüzde de önemini koruyan ve önemli sayıda mensubu bulunan inanç sistemlerindendirler (Çalışkan ve Erol, 2020, s. 149-156). Dünya'nın birçok farklı yerinde yer alan Şiiler, bulundukları coğrafya ve kültürden etkilenerek günümüze kadar gelmişlerdir. Bu durum sonucunda Şiilik, başlangıcından günümüze kadar olan süreçte birçok kollara ayrılmıştır ki bunlardan bazıları ehl-i sünnet inancına çok yakınken, bazıları uzak olarak tanımlanmıştır (Turan ve Yıldız, 2008, s. 11-24).

Anadolu'ya bakılırsa Anadolu'da da önemli bir Alevî nüfusun varlığından söz edilebilir.[4] Ancak Anadolu Alevîliği yukarıda ismi zikredilen Şia ve kollarından daha farklı bir konuma sahiptir. Esasen Anadolu Alevîliğinin Şia ile benzer yönleri bulunmakla birlikte herhangi bir şekilde Şia'nın alt kolu değildir (aktaran Ecevitoğlu, 2011, s. 139). Anadolu'da Alevîlik kavramı 19. yy. dan itibaren Kızılbaşlık kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır. 16. yy. a gidildiğinde Erdebil'de bulunan Safevî Tekkesi müritlerine 12 dilimli kızıl bir sarık giydirildiği için bu müritlere Kızılbaşlılar denilmiştir (Turan ve Yıldız, 2008, s. 20-21). Çaldıran Savaşı sonucunda Kızılbaşlıların Anadolu'da kalanları Bektaşilik tarikinde yoluna devam ederek zamanla Bektaşi ya da Alevî ismini almışlardır. Ancak Kızılbaşlılara göre Kızılbaşlık soydan gelen bir özelliktir. Buna göre her isteyen Kızılbaş olamaz ancak dileyen Bektaşî olabilir (Onat ve Kutlu, 2016, s. 250-275).

[4] KONDA'nın 2006 yılında yaptığı araştırmada, 47.958 kişilik örneklem grubundan elde edilen veriler, Türkiye'deki nüfusun %99'unun müslüman ve bu müslüman nüfusun %5.73'ünün Alevî nüfusu olduğunu göstermektedir. 18 yaş altı grupla beraber bu rakam 4 milyon 587 bin kişiye ulaşmaktadır. (Milliyet, 2007)

Kuşca'ya (2014) göre, Anadolu Alevîliği köken olarak Türklerin eski dini olan Şamanizm'den de etkilenmiştir. Özellikle Alevîlikteki don(şekil) değiştirme kavramının, Şamanizm'deki "ruhun ölümsüzlüğü" inancıyla aynı temeli taşıdığını belirtmektedir (s. 70). Anadolu Alevîlerinde Türkçe'nin, Türk kültürünün ve eski Türk inanışlarının izlerine önemli oranda rastlanmaktadır (aktaran Çıplak, 2014, s.10).

Anadolu Alevîliğinin kökeni ve ilk tezahürlerinde Yesevilik kökenli Hacı Bektaşı Velî etkili olduğu görülmektedir (Bodur, 2016, s. 6-8).

Anadolu'da Alevîler azınlıklar arasında, kültürel mirasının devamlılığına önem veren topluluklardandır. İbadetlerini cem evi denilen toplanma yerlerinde yapmaktadırlar. Alevîlerde, Sünnilerin ibadetlerine göre cem ve semah gibi farklı dini erkânlar mevcuttur (Bayat, 2019, s. 5-8).

1.2. Alevîlik İnanç Sistemi ve İbadetleri

Alevîler, itikadî olarak Hoca Ahmet Yesevî'nin kurduğu Yeseviyye Tarikatı'nın ve Şiiliğin fıkhî mezhepleri olan Bâtıni ve İsmailiye kollarının etkisi altında kalmışlardır (Öz, 2011). Temel olarak Allah-Muhammed-Ali üçlemesi ve vahdet-i vücut inançlarına sahiptirler. Alevîler için yaşamın amacı insanı kâmil olmaktır (Ercan, 2010, s. 405).

Alevî-Bektaşi ibadetleri, cem, semah ve mengi olarak aktarılabilir. Bu ibadetler insanı kâmil olma amacıyla belli kurallara bağlı olarak icra edilmektedir (Tatlılıoğlu, 2014, s. 534).

1.2.1. Cem

Cem, Arapça kökenli bir kelimedir. Cem'in anlamı sözlükte "toplanmak", "bir araya gelmek", "birlik olmak" ve "güçlü olmak" gibi anlamlara gelmektedir (aktaran Kaplan, 2020). Alevîler cem ayinleri ile sosyolojik açıdan dinamik ve toplumsal olarak diri olmayı hedeflemektedirler. Cem, tarihçesi kesin olarak bilinmemekle birlikte Alevîlerin Anadolu'da yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkmıştır ve zamanla sistematik bir hale getirilmiştir (Rençber, 2012, s. 78).

Cem ayini Tahtacılarda Perşembe günü akşamında, yani Cuma gecesi yapılmaktadır. Çünkü Cuma günü Hz. Ali'nin doğum günü kabul edilmektedir (Selçuk, 2008, s. 119). Cem ayini dedenin önderliğinde gerçekleşmektedir. Cem, on iki hizmetkâr ve canların[5] katılımıyla kendine has belirlenmiş kalıplar çerçevesinde icra edilmektedir. Bilinen ilk düzenli Cem'in Şah İsmail döneminde başladığı aktarılır (Tamay, 2009, s. 31-53). Cem ayininde, anlamı gereği birlik olmak önemlidir. Buna bağlı olarak, ceme başlamadan önce eğer iki kişi arasında dargınlık varsa önce barıştırılır daha sonra ceme başlanır. Cem'e hırsız, dolandırıcı gibi düşkün adı verilen kimseler katılamaz[6] (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Eski zamanlarda cem, dedenin ya da müsait birinin evinde gerçekleşirken daha sonralarında toplanma yeri olarak inşa edilen cem evlerinde icra edilmeye başlanmıştır. Cem yapılış amaçlarına göre farklı yörelerde farklı sınıflara ayrılmaktadır[7] (Dönmez ve Çelik, 2018, s.8).

Şekil 1: Çamalan Cem Evi (26.09.2020)[8]

[5] Çukurova yöresindeki Alevî dedeleri tarafından ceme katılan Alevîlere "canlar" şeklinde hitap edildiği gözlenmiştir.
[6] Tahtacılarda, Alevîlik ahlakına uygun olmayan ve bu sebeple yasaklanan "yalan söyleme, zina, ikinci evlilik yapma, eşini boşama" vb. gibi fiilleri yapan kişiler "düşkün" olarak adlandırılmaktadırlar. Bu kişiler suçları sebebiyle toplum tarafından dışlanırlar (Çıblak, 2003, s.7).
[7] Üçüncü bölümde Alevi ibadetleri (cem, semah…) içerisindeki erkândan detaylıca bahsedilmiştir.
[8] Ayrıntılı bilgi için bkz. sayfa 33-37.

1.2.2. Semah

Semah Alevî ve Bektaşilerde yaygın olarak yaygın olan bir ibadet çeşididir. Semahın kökeni, rivayetlere göre kırklar meclisine dayanmaktadır (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Semah, müzik eşliğinde uygulanmaktadır. Müzikle uygulanmış olması nedeniyle bir dans olarak düşünülse de, semah maddi dünyadan uzaklaşılan, manevi yönü güçlü bir ibadettir. Semah içerisinde birlik olmak önemlidir. Yüz yüze bir şekilde ve halka halinde dönülerek yapılan bir ibadettir (A. Çatal, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Birçok yörede geleneksel kıyafetler kullanılarak uygulanır. Semah yalnızca cem esnasında dönülür Semah esnasında çalınan müziğe ait sözler, semahta hareketlerle simge edilebilir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Şekil 2: Tahtacı Geleneksel Kıyafetleri (Tamay, 2009)

1.2.3. Mengi

Mengi, kelime kökeni Türkçedir ve “koşmak, yürümek ve sonsuzluk” anlamlarına gelmektedir. Dini erkânlar dışında yapılan danslara eşlik eden ezgilere “Mengi” denilmektedir. Semah, daha

çok dış dünyadan uzaklaşılan bir ibadet iken; mengi, dış dünyadaki eğlencelere eşlik eden bir ezgidir (Börekçi ve Aykurt, 2020, s. 493).

Şekil 3: Çamalan Mengi Örneği (Mengi Oyunu Tarsus Çamalan Köyü Semah Ekibi, 2018)

1.3. Anadolu Alevîliği

İslam coğrafyasında Alevîliğin nasıl neşet ettiği, hangi tarihlerden itibaren var olmaya başladığı ve hangi olayların Alevîliğin oluşumunu etkilediği yukarıdaki bölümlerde aktarılmıştır.

Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinin ardından, özellikle 13. Yüzyıldan itibaren Horasan ve Orta Asya'da yaşayan Babai tarikatına mensup dervişler Anadolu'ya gelerek, Anadolu Alevîliğinin oluşumunda etkili olmuşlardır. Anadolu Alevîliği daha çok Babaî dervişlerinden olan Hacı Bektaş Velî'nin etrafında şekillenmiştir (Bodur, 2016, s.6). Anadolu Alevîliği Yesevîlik, Haydarîlik, Kalenderîlik, Hurufîyye, Vücudiyye ve Dehriyye felsefelerinin de karıştığı bir inanç dünyasıdır. Aynı zamanda, Türk adetlerine ve Türk şölenlerine benzer ayinlere sahip iken bununla birlikte Tenasüh, hulûl ve ibâhe gibi inanışları da içerisinde barındırır (Yörükhan, 2006, s. 34-68).

Anadolu Alevîliği denildiğinde akla gelen üç zümre vardır ki bunlar; Bektaşîler, Kızılbaşlar ve Tahtacılardır (Ocak, 1992, s. 373-379).

a) Bektaşilik: Bektaşilik 13. Asırdan itibaren Anadolu'da teşekkül etmeye başlayan ancak ehl-i sünnet bir tarikat olmayıp da Osmanlı Devleti tarafından tanınan tek tarikat olma niteliğini haizdir görülmüştür (Köprülü, 2016, s. 207). Bektaşiliğin teşekkül devresinden Diyanet İslam Ansiklopedisinde Köprülü (2016) şu şekilde bahsetmiştir: "XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan şiddetli sosyal, dinî ve siyasî hareketlerle, başka bir deyişle Babaî isyanı ile sıkı sıkıya bağlantılı olduğu Fuad Köprülü'den itibaren görülmüştür" (s. 207-209). Ayrıca A. Yaşar Ocak (1992) TDV İslam Ansiklopedisinde Bektaşiliği şu şekilde aktarmıştır: " Tâcü'l-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî'nin (ö. 501/1107) kurduğu Vefâiyye tarikatının Anadolu'daki şeyhi olan Baba İlyâs-ı Horasânî öncülüğünde meydana gelen Babaî isyanı, XIII. yüzyıl ortalarına doğru yeni bir "syncrétique" gayri Sünnî hareketin doğuşuyla sonuçlandı. Babaîlik adını taşıyan bu hareket Vefâîler'den başka Anadolu'daki Kalenderiyye, Haydariyye, Yeseviyye zümrelerince de benimsendi ve XIV. yüzyılın başlarından itibaren abdalân-ı Rûm yahut Rum abdalları adı altında sürdürüldü. Çeşitli siyasî mülâhazalarla uç bölgelerindeki Türkmen beylerinin desteğini sağlayan ve daha çok Kalenderî, Haydarî ve Vefâî dervişlerinin hâkimiyeti altında bulunan bu zümre mensupları bütün Orta ve Batı Anadolu'da ve sonra da ilk Osmanlı fetihleriyle birlikte Rumeli'de faaliyetlerini devam ettirdiler. Abdal Kumral, Abdal Mehmed ve bilhassa Abdal Mûsâ gibi bazılarının tarihî şahsiyetleri bilinen bu Rum abdalları, bir mânada belki "ilk Bektaşîler" diyebileceğimiz Kalenderî, Vefâî ve Haydarî dervişleri idi. Ancak o zaman bunlara Bektaşî denilmiyordu. Bu şahsiyetler kendilerine "Baba İlyas müridi" diyorlardı." şeklinde aktarılmaktadır (s. 373-375).

Anadolu'da yaşayan farklı birtakım Alevî kolları vardır. Alevîlik denilince ilk akla gelen kollardan birisi de Bektaşiliktir. Anadolu'da Alevîlik üst kimlik ya da Şiiliğin çatısı olarak tanımlanır. Bundan dolayı da her Bektaşî doğal olarak bir Alevî'dir, ancak her Alevî, Bektaşî değildir (Dalkıran, 2002, s. 97-100).

b) Kızılbaşlık: Anadolu'da yaşayan bazı Alevîlere "Kızılbaşlı" isminin verilmesinde, tarihte yaşanmış olan birden fazla olay ve tarihte yaşamış olan birçok kişi etkili olmuştur. Üzüm (2002) bu olaya etkilerden birkaç tanesini şöyle vermiştir: "Bazıları kızılbaş isminin kökenini İslâm'ın ilk döneminde meydana gelen olaylarla irtibatlandırmaya çalışmıştır. Meselâ bir açıklamaya göre Hz. Ali, Hayber Kalesi'nin fethinde başına kırmızı sarık sarmış ve kızılbaş adıyla anılmıştır. Kızılbaş ismiyle ilgili olarak nakledilen, Şeyh Haydar'ın bir gün rüyasında diğer imamlarla

birlikte Hz. Ali'yi gördüğü ve onun verdiği emir üzerine müritlerine on iki dilimli kırmızı börk giydirdiği şeklindeki rivayet de aynı çabanın başka bir görüntüsü niteliğindedir (s. 546-557). Başka bir rivayete göre ise Safevî Devleti'nin hükümdarı olan Şah İsmail'in, Osmanlı padişahı II. Bayezid ile yapmış olduğu anlaşma neticesinde askerlerini Suriye'ye Anadolu üzerinden geçirmesi esnasında, Safevî askerlerinin başında bulunan kızıl renkli başlıklardan dolayı "Kızılbaşlı" isminin Anadolu'da Alevîlik anlamında kullanımı yaygınlaşmıştır (Bayat, 2019, s. 32-33).

c) Tahtacılar: Tahtacı, sözlük anlamı olarak "ağaç kesen, tahta biçen" anlamlarına gelmektedir (Bulut ve Bal, 2015, s. 82). Bugün özellikle, Akdeniz ve Ege sahil şeridinde yaşayan tahtacılar kendilerini Alevî olarak tanımlarlar. Etnik köken olarak Yörük-Türkmen boylarından geldikleri bilinmektedir (Kolukırık, 2010, s. 87-100). Tahtacıların göç etmeleri sonucunda yaşamış oldukları kültürleşme neticesinde, örf ve adetlerinde birtakım değişiklikler olmuştur. Tahtacı Alevîleri'nin dini uygulamaları diğer Alevî topluluklarına kıyasla bazı noktalarda farklılık gösterebilmektedir (Bayat, 2019, s. 1-5). Tahtacı Alevîleri (Ağaç eriler) ikinci bölümde detaylı olarak anlatılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DEKİ TAHTACI ALEVİLERİ

2.1. Tahtacı Alevîleri'nin Tarihi ve Kökenleri

Tahtacı kelimesi, sözlük anlamı olarak "ahşap işçiliği ile uğraşan, ağaç kesen, tahta biçen, kereste ile geçimini sağlayan kişiler" anlamlarına gelmektedir (Bulut ve Bal, 2015, s. 82). Alevî kelimesi ise sözlük anlamı olarak yukarıda da tanımlandığı üzere "Ali taraftarı, Ali'yi destekleyen, Ali'ye mensup olanlar ve Hz. Ali'nin ilk halife olması gerektiği ve halifeliğin Hz. Ali'nin soyundan devam etmesi gerektiğini düşünenler" anlamlarına gelmektedir (Bulut, 2013, s. 974-975).

Tahtacı Alevîleri'nin kökenleri yaklaşık iki asırdan beri birçok araştırmacı tarafından incelenmektedir.[9] Yabancı araştırmacılardan, F.W. Hasluck ve F.V. Luschan çalışmalarında Tahtacıların Alevî toplulukları olduklarını belirtmeleriyle beraber, köklerinin Likyalılara dayandığını ileri sürmektedirler (aktaran Coşkun, 2013, s. 36). Th. Bent, F.W. Hasluck, F. Babinger gibi araştırmacıların bulguları ve ortak görüşleri Tahtacıların Şii oldukları yönündedir (aktaran Gülten, 2020, s.145). Coşkun (2013) batılı araştırmacılardan Carl Humann'ın araştırması sonucunu şu şekilde özetlemektedir: "Tahtacı ayinlerindeki Hak-Muhammet-Ali inancı ile sırasıyla mum söndürmeyi, teslis inancına (baba-oğul-kutsal ruh) benzetmiştir. Ayrıca ayinlerinde şarap içilmesini de Hristiyan ayinlerine benzeterek, Tahtacılarının Hristiyan kökenli olduklarından bahsetmişlerdir. Öyle ki bazı yabancı araştırmacılar bu toplulukların, bazı sebeplerden korkmalarından dolayı, sonrasında İslamiyet'i kabul ettiklerini belirtmişlerdir" (s. 36).

16. Yüzyılda Safevi Devleti ve Osmanlı arasındaki savaş sonrası sebeplerden İran'a çok fazla Alevî göç etmiştir. Aynı zamanda 16. Yüzyılda Anadolu'ya da İran'dan göçler yaşanmıştır.

[9] Yapılan araştırmaların ilkleri, yabancı araştırmacıların öncülüğüyle 1860'larda başlarken; yerli araştırmacılar tarafından yapılan araştırmaların başlangıcı 1920'li yılları bulmaktadır (aktaran Coşkun, 2013, s. 35).

Birçok araştırmacı, bu durumlara dayanarak Tahtacıların soyunun 16. Yüzyılda Anadolu'ya göç eden İranlılara dayandırmaktadır (Roux, 2020, s. 214-216).

Yabancı araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalar, Tahtacı topluluğu hakkındaki ilk araştırmaları kapsaması nedeniyle birçoğunda, arşivlenmiş kaynaklardan yararlanılmamıştır. Bu araştırmalar çoğunlukla gözlemle beraber yorumlara dayalı olmaktadır. Bu nedenle bu araştırmaların sonucunun bilimsel doğruluğundan şüphe edilmektedir (Çıblak, 2013, s. 36-38).

20. Yüzyılda, II. Abdülhamid döneminde, Anadolu'daki Müslümanları belli çatılarda birleştirmek ve korumak adına çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar Anadolu'daki Alevî ve Sünni toplulukların araştırılmasıyla başlayıp Tahtacıların da aynı zamanda araştırılmasına destek olmuştur (Gülten, 2020, s. 143-167).

Tahtacılar hakkında yerli araştırmacılar tarafından yapılan araştırmaların başlarında, Yusuf Ziya Yörükan, Hâmid Sâki, Süleyman Fikri gibi isimler bulunmaktadır. 1990'lardan sonra ise İsmail Engin, Ali Selçuk, Nilgün Çıblak gibi isimler tarafında araştırmalar devam etmiştir (Çıblak, 2005, s. 27-30). Çıblak (2013) makalesinde Tahtacıların yaşadığı yerlerin daha önceki araştırmalarda bulunması hakkında şu şekilde bir yorumda bulunmuştur: "Türkiye genelinde Tahtacı yerleşimlerini tanıtan çalışmalardan bazısının ise mutlaka gözden geçirilerek güncellenmesi gerekmektedir. Zira bu kaynaklarda Tahtacı yerleşim birimi olarak gösterilen kimi yerlerde topluluk mensuplarının artık yaşamadığı ya da buralarda Bektaşi ya da Abdal topluluklarının ikamet ettiği, kimi zaman da yerleşim birimlerinin mahalle iken köye ya da beldeye dönüştüğü araştırmalarımız sonucunda tespit edilmiştir" (s. 44).

Yerli araştırmacılar tarafından 20. Yüzyılda başlatılan araştırmalar ile beraber Tahtacıların Türkçeden başka dil konuşmadığı gözlemlenmiştir. Örf ve adetlerinde Türk, örf ve adetlerinin fazlasıyla gözlemlenmesi ve bu adetleri topluluğun benimsemesi, Tahtacıların Türk olduklarıyla ilgili düşünceleri desteklemektedir (Çıblak, 2013, s. 37). Tahtacıların birçok çalışma sonrasında daha büyük Yörük (Türkmen) topluluklarının bir parçası olduklarından ve konar-göçebe yaşam tarzlarından dolayı farklı yerlere dağıldıkları bulgularına ulaşılmıştır (Kuşçi, 2018, s. iii).

Günümüzde çoğunlukla, Türkiye'nin güney ve batı sahil şeridi olan Akdeniz ve Ege bölgelerindeki ormanlık alanlarda yaşayan Tahtacılar, Türkmen Alevîsi olarak bilinmektedirler (Kolukırık, 2010, s. 87-100). Anadolu'da, Kızılbaşlar olarak da bilinen Tahtacı Alevîleri

neslinin, Yörük-Türkmen boylarından geldiği bilinmektedir (Mutlu, 2011, s. 1558-1559). İtikadî, fıkhî ve ibadet erkânları açısından diğer Anadolu Alevîleri ile benzer bir yaşam biçimine sahip olan Tahtacılar, gündelik ve sosyal hayatta bölgedeki diğer inançlardan Yörük Türkmen boyları gibi yaşayabilmektedirler (Altunkaya, 2019, s. 25-126). Örneğin bunlar:

- Bayram alışverişine çıkmaları,
- Yaşadıkları evlerinin mimari özellikleri,
- Bayramda çocukların şeker toplamaya çıkması
- Büyükleri ziyaret ederek ellerini öpmeleri ve harçlık almaları vs. gibi özelliklerdir (Yörükhan, 2006, s. 80-85).

Tahtacıların Türkmen topluluğu oldukları bulgusuna ulaşıldıktan sonra Türklerin hangi boyuna dayandığı ile ilgili sorular sorulmaya başlanmış ve birçok görüş ortaya atılmıştır. Adana bölgesi ile ilgili rapor hazırlayan Niyazi Bey, Tahtacıların Horasan'dan geldiğini belirtmektedir (Gülten, 2020, s. 146). Hatta Tahtacıların bir kısmının önce Kerbela'ya daha sonra Anadolu'ya göç ettiğini belirtmektedir. Yusuf Ziya Yörükan ise Tahtacıların içinde tahtacılık mesleğine sahip olmayanlarının da bulunduğunu bununla birlikte "Tahtah" adı verilen eski Türk toplulukları ile bağlantılı olduğu görüşünü savunmuştur. Bu görüşler daha sonra ilgisini kaybetmiştir (Yörükhan, 2006, s. 80-83).

Bu görüşlerden Ziya Gökalp'in, Tahtacıların Oğuz Boyuna bağlı Ağaç-Eri adındaki toplulukla bağlantısı olduğu hakkındaki görüşü, en çok bilinen görüştür. İlk defa 1927'de ortaya atılan bu görüş üzerine, Sümer araştırmalarını sürdürmüştür (Gülten, 2020, s. 146). Gülten (2020) çalışmasında Sümer'in (1962) araştırma sonuçlarından şu şekilde bahsetmektedir: "Ağaçeriler, Moğol istilasından kaçan Türkmen toplulukları arasında olup Maraş ve Malatya bölgesindeki ormanlık alanlara yerleşmişlerdir. 1240 yılındaki Babai isyanına katılmışlar, isyandan sonra Malatya civarındaki ormanlık bölgeye sığınarak kervanları yağmalamaya başlamışlardır. 1257 yılında Selçuklu ordusu tarafından bozguna uğratılmış olsalar da faaliyetleri son bulmamıştır. Fakat 1261 yılında Hülâgû'nun sevk ettiği ordunun karşısında tutunamayarak Suriye, Sis (Kozan) ve Sivas'ın güneyine kaçmışlardır. Bir kısmı ise, 14. yüzyılın ikinci yarısında, doğuya göç ederek Karakoyunlular ile iş birliği yapmış ve İran'a göçmüşlerdir. Karakoyunlu topluluğuna katılmayıp İran'a gitmeyen ve Anadolu'da kalanlar ise iktisadi sebeplerle küçük

obalara ayrılarak geniş bir bölgeye yayılmış ve Tahtacı adı altında varlıklarını sürdürmüşlerdir" (s. 146-147).

Yapılan çalışmaların birçoğunda görülmektedir ki, Ağaç-eriler ile Tahtacıların benzer noktalarının ağaç işleri ile uğraşmaktır. Bu yüzden de Ağaç-eri ismini aldıkları düşünülmektedir. Yaşam tarzlarının göçebe olmasının, Tahtacılar ile zayıf bağlantılarından bir olduğu kanılarına ulaşılmıştır (Çıblak, 2013, s. 38).

Yüzyıllar önce çoğunlukla Anadolu'nun güney ve batı bölümünde yaşayan ve halen de yaşamakta olan Tahtacıların Çukurova yöresinde yaşayan birçok nüvesi ve kolları bulunmaktadır (Çıblak, 2013, s. 68). Tahtacılar göç ettikleri bölgelerdeki kültürleşme sonrasında, örf ve adetlerinde değişiklik yaşamışlardır. Bu nedenle diğer Anadolu Alevîleri ile Tahtacı Alevîleri'nin dini erkânları bazı noktalarda farklılık gösterebilmektedir (Altunkaya, 2019. s. 123-125).

2.2. Türkiye'de Tahtacı Nüfusunun Dağılımı

Tahtacılar, Türkiye'nin genellikle yüksek bölgelerinde ağaç kesip, tahta işleriyle uğraşmaktadırlar ve kendilerini Türkmen Alevîsi olarak tanımlamaktadırlar. Yaptıkları bu işlerden dolayı kendilerine "tahtacı" denilmiştir (Büyükokutan, 2005, s. 34-36). Ancak, gelişen teknoloji ile beraber, şehir imkânlarının artmasıyla son yüzyıllarda yerleşik hayata geçen tahtacıların birçoğu köyden kente göç etmiş ve eğitimlerine devam ederek tahtacılık mesleğinden daha farklı meslekler edinmişlerdir (Çıblak, 2003, s. 217).

Şekil 4: Türkiye'de Tahtacıların Yerleştiği Yerler (Bodrogı, 1988)

Genel olarak Anadolu Alevîliğinde olduğu gibi Tahtacı Alevîliğinde de mûsikî önemli bir konuma sahiptir. Cem ve ayinlerde vazgeçilemeyen bir icra biçimi olarak önemli bir vasfı haizdir. Tahtacılar, hemen her ibadetlerinde ve toplantılarında müziğe yer vermektedirler.

Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere Çukurova yöresi olarak adlandırılan Mersin, Adana ve Osmaniye illerinde Tahtacı Alevîlerine ait yerleşim yerleri bulunmaktadır. Adı geçen şehirlerde bulunan Tahtacılar bu illere ait köylerde (bilhassa dağlık köylerde), ilçe merkezlerinde ve il merkezlerinde yaşamaktadırlar. Yakın geçmişe kadar Tahtacı nüfusun Anadolu'nun dağlık kesimlerinde kendi imkânlarıyla kurmuş oldukları köylerde yaşadıkları bilinmektedir (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020). Ancak Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte gerek eğitim amaçlı gerekse iş(geçim) amaçlı olarak Tahtacıların daha çok şehir merkezlerinde yaşamaya başladıkları söylenebilir (A. Çatal, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020). Bunun tabii bir sonucu olarak da Tahtacıların günümüzde geleneklerini, göreneklerini ve inançlarını eskisi kadar canlı yaşayamadıkları ve ifa edemedikleri söylenebilir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Tahtacıların tarihi hakkında yapılan röportajda, Çamalan Cem Evi dernek başkanı şunları aktarmıştır:

> Tahtacıların günümüze kadar dağlık bölgelerde yaşamasının asıl sebebi Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim Han ile Safevî Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail'in dönemlerinde iki devlet arasında gerçekleşen Çaldıran Savaşı'dır. Bu savaşın dönüşünde Anadolu'da yerleşik halde bulunan Alevîler, Yavuz Sultan Selim'in aldığı karar neticesinde Anadolu'nun dağlarına sürülmüştür. Buralarda yaşayan Alevîler ise geçimlerini tomruk satarak, ağaç ve ahşap işçiliği yaparak sağladıkları için bu Alevîlere Tahtacı Alevîleri denmiştir (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Çukurova yöresinin birçok yerinde Tahtacı Alevîleri'nin olduğu bilinmektedir. Bu araştırmada yer alan ve hala Tahtacıların yaşamış olduğu köyler, yapılan araştırmalar ışığında tablo 1'de gösterilmiştir.

Şekil 5: Tahtacıların Çukurova Bölgesinde Yaşadığı Yerler (5 Haziran 2021)

Tablo 1: Tahtacıların Çukurova'da Yoğun olarak yaşadığı yerler

İL	İLÇE	KÖY	MAHALLE
MERSİN	TARSUS	ÇAMALAN	
		MERKEZ	
		KABURGEDİĞİ	
ADANA	İMAMOĞLU	ULUÇINAR	
	CEYHAN	DURHASANDEDE	
	TUFANBEYLİ	EVCİ	
	POZANTI	BELEMEDİK	
	YÜREĞİR	SEPİCİ (Semt)	KIŞLA
	KARAİSALI	CİNGÖZ	
OSMANİYE	KADİRLİ	MERKEZ	TUFANPAŞA
		AKDAM	EVCİLER

2.3. Çukurova Yöresi Hakkında Genel Bilgiler

2.3.1. Coğrafi ve Ekonomik Yapısı

Çukurova, Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının Toros Dağlarını aşındırmak suretiyle oluşturduğu bir delta ovasıdır. Konum olarak Mersin, Adana ve Osmaniye illerini sınırları içerisinde bulunduran Çukurova, batıda Mersin'in Anamur ilçesinden başlayıp, kuzeyde Tufanbeyli'ye ve doğuda Yayladağı'na kadar uzanmaktadır (Çukurova Ovası, 2021). Kuzeybatı, Kuzey ve Kuzeydoğusu Toros Dağları ile çevrili olan, Güneyinde ise Akdeniz'e kadar uzanan Çukurova'nın en büyük illerinden olan Adana ve Mersin'dir. Adana ve Mersin ekonomik anlamda bölgenin lokomotif illeridir denebilir. Çukurova yöresi nüfusu yaklaşık olarak 5.62 milyondur (Çukurova, 2021).

Eski adı Kilikya bölgesi olan Çukurova, tarihçesi M.Ö 7. yy.ye kadar uzanan Dünya'nın en eski yerleşim yerlerindendir (Ünal, 2006). İslamî devirde bu bölgenin fethi Emevî halifesi Abdülmelik döneminde gerçekleşmiştir. Müslüman Türklerin bölgeye yerleşme süreci ise Abbasiler devrinde gerçekleşmiştir (Tanburoğlu, 2017).

Tahtacıların bölgeye göçü Çaldıran Savaşına dayanmaktadır. Bugün Çukurova' da yaşayan Tahtacıların çoğunun Tunceli' den göç ettiği Tahtacıların büyükleri tarafından aktarılmaktadır. Hatta bazı kaynaklara göre Tahtacıların bir kolunun soyunun Ermenilere dayandığı da aktarılmaktadır (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Türkiye'nin en yoğun nüfus oranına sahip bölgelerden birisi olan Çukurova yöresinde farklı etnik unsurlara ve dini inançlara mensup insanlar bulunduğu gibi farklı çalışma alanlarından geçimini sağlayan insanlar da bulundurmaktadır (Çukurova, 2021). Örneğin sahil kesimde yaşayan insanlar geçimini çoğunlukla balıkçılık ve deniz ticareti ile sağlarken, iç kesimler olarak bilinen ova merkezinde yaşayan insanlar ise geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadırlar (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2015).

Çukurova bölgesi ismi gibi etrafındaki dağlardan hayli engin ve sulak arazisi ile dünyada tarıma en elverişli olan topraklarından birisidir. Bu mümbit topraklarda pamuk, mısır, buğday, arpa, karpuz, kavun, domates, yer fıstığı, soğan, narenciye vs. gibi birçok tarım ürünleri yetişmektedir

(Adana İlimizin Çukurova İlçesi, 2021). Çukurova'nın kuzey kesimlerinde, yani yayla olarak bilinen bölgelerde yaşayan insanlar ise geçimlerini daha çok orman işçiliği ile ve hayvancılıkla sağlamaktadırlar. Bundan sebep yörenin Kuzey yani dağlık kesimlerinde yaşayıp da geçimlerini orman işçiliği ile sağlayan Alevîlere Tahtacılar denilmiştir (aktaran Kuşçi, 2021, s.22).

Çukurova yöresi bereketli topraklara sahip olduğu için her dönemde olduğu gibi son yıllarda da tarım işçiliğine ve sanayiye dayalı olmak üzere ciddi anlamda göç almaktadır. (Çoban, 2003, s. 77) Bölgenin yoğun göç alması ile birlikte yöre insanlarında çok farklı kültür ve inançlara rastlamak mümkün hale gelmiştir. Bu farklılıklardan birisi olan ve yörede önemli bir konumda yer alan Alevîler de yöreye zenginlik katmaktadırlar. Yörede Alevîliğin, Bektaşi(Anadolu Alevîliği), Nusayri ve Tahtacı kollarının varlığından söz etmek mümkündür. (Çağımlar, 2017, s. 17-19). Adana'daki Tahtacılar genellikle yörenin kuzey ve dağlık kesimleri olan Orta Toroslarda yaşamaktadırlar (Kuşci, 2021, s. 23-50).

Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacıların kahir ekseriyeti her ne kadar geçmişte Toroslarda yaşamışlarsa da günümüzde Tahtacı nüfusun büyük oranı il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Bunun en büyük nedeni ise genç nüfusun lise ve üniversite okuması ve zamanla gelişen teknoloji ile tahtacılık mesleğinin tükenmesinden dolayı kırsalda yaşanan maddi sıkıntılardır (Çıblak, 2013, s. 34-45).

Şekil 6: Çukurova Bölgesi ve İçine Aldığı İller **(**Tarsus**,** 2021**)**

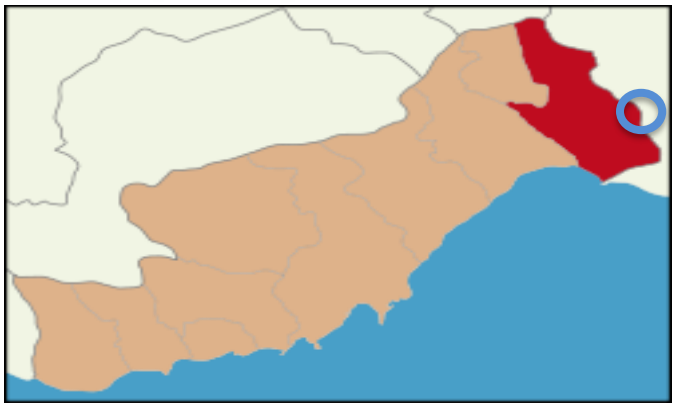
2.4. Tahtacı Alevîleri'nin Çukurova Yöresinde Yaşadıkları Yerler

Bu bölümde, araştırma da tespit edilen Çukurova yöresindeki Tahtacı Alevîleri'nin yaşadıkları yerler hakkında bilgi verilmiştir. Birçok kaynağa göre Çukurova'da farklı yerlerde de Tahtacı Alevîleri'nin yaşadığı söylenmektedir. Lakin araştırmada ulaşılan yerler hakkında sadece bilgi verilecektir.

2.4.1. Mersin - Tarsus

3.1.7. Tarsus İlçesi

Tarsus, Mersin ilinin en doğusunda bulunan ilçesidir. Kuzeyinde Pozantı, Güneyinde Akdeniz ve doğusunda Adana bulunmaktadır. Akdeniz'e kıyısı olan kısımları Akdeniz iklimine hâkimken, Kuzeye doğru gittikçe karasal iklim hâkimiyeti artmaktadır.

Şekil 7: Tarsus **(**Tarsus**,** 2021**)**

2020 Tüik verilerine göre Tarsus'un nüfusu 346.715'tir. Verilere göre nüfusu son 5 yılda yaklaşık %5 artış göstermiştir.

Mersin'in en verimli tarım arazilerine sahip ilçesi Tarsus'tur. Bu nedenle tarımsal teknoloji gelişmiştir ve birçok tarımın yapılmasına elverişlidir. Çukurova yöresinde sıkça yetişen pamuk, soya, mısır gibi bitkilerin yanı sıra papaya, liçi ve ananas gibi tropikal meyveler de yetişmektedir (Tarsus, 2021).

Şekil 8: Tarsus Akdeniz Sahilinde Bir Görüntü **(**Sözcü**,** 2019**)**

3.1.8. Çamalan Köyü

Çamalan, Tarsus'un Toros dağlarının eteğinde bulunun köylerinden biridir. Köy yaklaşık olarak 1850-1858 yılları arasında kurulmuştur (Adana Kültür Derneği Topluluğu, 2017). TÜİK verilerine göre 2020 nüfusu 274 kişi olan Çamalan'ın nüfusunda son yıllarda yaklaşık %7 oranında düşüş gözlemlenmiştir.

Şekil 9: Çamalan Köyü, Tarsus (İşaretli yer) (Çamalan, 2021)

Eski Adana-Ankara E-5 karayolu köyün içinden geçmektedir. Köyün rakımı yaklaşık olarak 750 m olarak ölçülmüştür. Toros dağlarının güneyinde yer almaktadır. Çevresi ormanlar bakımından zengin bir köydür (Çamalan, Tarsus, 2021).

Şekil 10: Çamalan Yukarıdan Görünümü (Gül, 2017)

2.4.2. Uluçınar Köyü

Uluçınar köyü Kurtuluş savaşı zamanları göçebe Tahtacı Türkmenlerin yerleşmesi ile kurulmuştur. Seyhan nehri yanında yer alan Uluçınar köyü, baraj yapım projesi (Yedigöze Barajı) nedeniyle su altında kalmıştır. 2007 yılında tamamlanan baraj ile yine 2007 yılında köy bulundukları yerin doğusuna taşınmıştır (Uluçınar Köyü, 2007). 2008 yılında Baraj inşasını üstlenen holding tarafından evleri istimlak edilmiştir. Köy nüfusunun çok büyük bir çoğunluğu Adana, Sepici, Kışla mahallesine yerleşmişlerdir. En son 2007 yılında köy nüfusu, 4614 olarak kaydedilmiştir. Şimdi ise Köy muhtarı H.T'nin söylemiyle 120 kişi civarındadır. Köy inşaatı hala devam etmekle beraber köyde şu anda cem evi ya da cami bulunmamaktadır (Adana İmamoğlu Uluçınar Köyü, 2021).

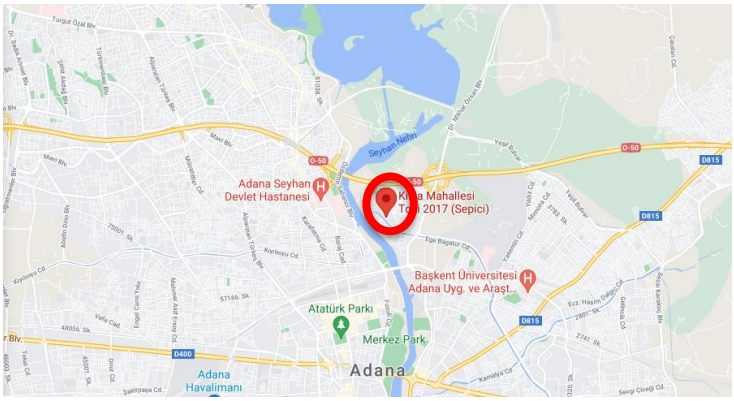

Şekil 11: Uluçınar köyü eski yeri, Yedigöze Barajı (4 Ekim 2020)

Köy halkı geçimlerini diğer tahtacı Alevîleri'nin de olduğu gibi yıllarca ormancılık ile sağlamışlardır. Şuan ise ormancılık yapanlar olduğu gibi halkın çoğunluğu taşımacılık ya da nar yetiştiriciliği yapmaktadır. Etrafı ormanlarla çevrili bu köyde toprak özellikle nar yetiştirmeye elverişlidir (H. Taşcı, kişisel iletişim, 4 Ekim 2020).

Şekil 12: Uluçınar Köyü Eski Konumu Ve Yeni Konumu (Uluçınar, 2021)

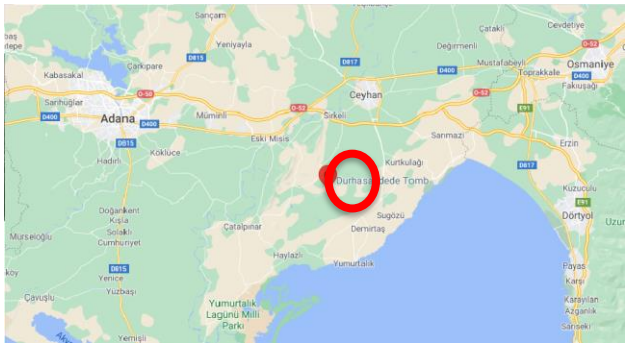

Şekil 13: Adana, Sepici, Kışla Mahallesi- Uluçınar Köy Halkı Yeni Yerleşim Yeri (Sepici, Haziran 2021)

Köy muhtarı H.T. (2020), birçok hanenin henüz inşa edilmediğini belirtmiştir. Köyde okul, sağlık ocağı ve muhtarlık bulunmamaktadır. Daha önceki yerleşim yerlerinde cem evi bulunan köyün ozanları Adana'da yaşamaktadırlar. Köy de herhangi bir şekilde ibadet amacıyla toplanılmamaktadır.

2.4.3. Durhasandede Mahallesi ve Durhasandede Türbesi

Adana, Ceyhan ilçesinin Güney'inde bulunan köylerinden biridir. Durhasandede köyü 2012 yılında değişen yasa ile beraber Durhasandede Mahallesi olarak değiştirilmiştir (Durhasandede, Ceyhan, 2021). Köy nüfusu 2020 yılında 84 kişi olarak kaydedilmiştir (Merkezi Dağıtım Sistemi, 2020). Köyde Durhasandede'nin türbesi bulunmakta ancak cem evi bulunmamaktadır (Tahtacılar ve Alevîler, 2011).

Şekil 14: Durhasandede Mahallesi (Durhasandede, 26 Mayıs 2021)

Durhasandede mahallesi ismini köyün girişinde türbesi bulunan Durhasandede' den almaktadır. Durhasandede'nin ölümünden önce köyün eski ismi "Evci" köyüdür (Tahtacılar ve Alevîler, 2011).

3.1.9. Tahtacı Ocakları ve Durhasandede

Tahtacı Alevilerinin tamamı İzmir'in Narlıdere İlçesi'nde bulunan Yanyatır Ocağı ile Aydın'ın Reşadiye bucağında bulunan Hacı Emirli ocağına bağlıdırlar (Yörükhan, 2006, s. 93).

Durhasandede köyü, tüm Tahtacılar için çok büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu köyde türbesi bulunan Durhasandede, Tahtacıların bağlı olduğu iki ocaktan biri olan, Yanyatır ocağının kurucusu olarak bilinmektedir. Aydın'ın Reşadiye bucağında bulunan Hacı Emirli Ocağının kurucusu da İbrahim-i Sani olarak bilinmektedir (Çıblak, 2013, s. 40-42).

İlk ismi "Evci" olarak bilinen Durhasandede köyünde yaşayan Tahtacıların Tufanbeyli ve Kadirli'de bulunan Evci köylerindeki Tahtacılarla aynı boydan olduğu Kadirli cem evi dedesi olan Muharrem dede tarafından aktarılmıştır. Çukurova'da bulunan bu üç köyün de Yanyatır Ocağına bağlı olduğu bilgisi de yine Muharrem dede tarafından aktarılmıştır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Bugün Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Durhasandede mahallesinde türbesi bulunan Durhasandede'nin Bağdat'tan geldiği Anadolu'da Çukurova'dan Ege'ye kadar geniş bir alanda

irşat vazifesini yürüttüğü, inancına ciddi bir taraftar kitlesi oluşturduğu kaynaklarda aktarılmaktadır (Yörükhan, 2006, s. 95).

Durhasandede köyüne yapılan ziyarette, köyün girişinde yüksekçe bir yerde ve büyük meşe ağaçlarının arasında Durhasandede türbesinin bulunduğu görülmüştür. Türbenin kısa bir avlu duvarı ile çevrilmiş olduğu, türbenin arkasında kesilecek adakların ve kurbanların pişirilmesi için aşhane inşa edilmiş ve önünde ziyaretçiler için oturulacak yerlerin tahsis edilmiş olduğu da görülmüştür. Avlu duvarının türbeye geçiş kısmında bulunan giriş kapısı, yaklaşık olarak bir buçuk metre yüksekliğinde inşa edilmiştir. Bunun sebebi ise ziyaretçilerin türbeye girip çıkarken, saygı ifadesi ve bir Alevî geleneği olarak türbeye eğilerek giriş ve çıkış yapmalarını sağlamaktır. Türbenin giriş kısmında bulunan eşiğin üzerine Tahtacıların sembolü olan "sime" dedikleri "kaz-ayağı"[10] sembolünün mermer üzerine işlenmiş olduğu görülmüştür. Türbe içerisinde mumlar, çerağlar ve büyükçe bir sanduka ve sandukanın baş tarafındaki duvarda Hz. Ali ile Mustafa Kemal Atatürk'ün posterlerinin olduğu da tespit edilmiştir.

Şekil 15: Durhasandede Türbesi, Ceyhan (27.05.2021)

[10] Bir rivayete göre Hz. Ali'nin öldürüleceği gün Hz. Ali evinden çıktığı sırada kazlar ayağından çekiştirerek Hz. Ali'nin evden gitmesini engellemeye çalışmışlardır. Bu sebepten Alevîlikte "kaz-ayağı" kutsal sayılmaktadır (Akdeniz ve Ersoy, 2012).

Günümüzde hâlâ Anadolu'da yaşayan ve Yanyatır ocağına bağlı olan Tahtacılar Durhasandede türbesini ziyaret etmek suretiyle dua etmekte ve yaratıcıya kurbanlar sunmaktadırlar. Ancak 2020 ve 2021 yıllarında covid-19 salgın virüsü nedeniyle ziyaretler sınırlandırılmış ve ziyaret eden insanların sayısında ciddi düşüşler gözlenmiştir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

2.4.4. Kadirli İlçesi

Osmaniye, 1996 yılında 53 yıl aradan sonra TBMM kararıyla tekrardan il olmuştur. Osmaniye'ye bağlı bir ilçe olan Kadirli'nin nüfusu 2020 TÜİK verilerine göre 97.729'dur (MEDAS, 2020). Kadirli ilçesi bulunduğu bölgedeki illerin ortasında bulunması, yani merkezi bir konuma sahip olması (konumu) ve tarımsal açıdan geniş ve verimli arazilere sahip olmasından dolayı büyük bir ilçe olma vasfını kazanmıştır. Yapılan araştırmalar ve röportajlar neticesinde, merkez ve köylerin nüfusu 2020 yılında 97.729 olarak ölçülmüş olan Kadirli'de yaşayan Alevîler, çoğunlukla Kadirli'nin merkez mahallesi olan Tufanpaşa Mahallesinde[11] yaşamaktadırlar (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). 2020 yılı Tüik verilerine göre Kadirli Tufanpaşa Mahallesinin nüfusu 1187 olarak kaydedilmiştir[12]. Muharrem dede Kadirli'de bulunan Alevî nüfusun yaklaşık 3000 kadar olduğunu belirtmektedir. Alevî nüfusun yaklaşık %17'sine tekabül eden Tahtacı nüfusunun da 500 civarında olduğunu belirtmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

2.4.5. Tufanbeyli İlçesi ve Evci Köyü

Adana'ya bağlı Tufanbeyli ilçesinin 2020 nüfusu 16966 olarak kaydedilmiştir.[13] Batı Toroslar ve Binboğa Dağları arasında yer alan Tufanbeyli ilçesi, Adana'nın kuzeyinde yer almaktadır. İklimi Akdeniz iklimidir. İlçenin kuzeyinde ormanlar bulunmaktadır. İlçede yaşayan insanların temel

[11] 2021 yılında adı Yeşiltepe Mahallesi olarak değiştirilmiştir.
[12] TÜİK 2020 Verileri (bkz. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr).
[13] TÜİK 2020 Verileri.

geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmakla beraber farklı işler yapanlar da bulunmaktadır (Köylerim, 2016).

Tufanbeyli'ye bağlı Evci köyü, Adana merkeze 180 km. Tufanbeyli merkeze 18 km. uzaklıktadır. Nüfusu 2020 yılında 147 olarak kaydedilmiştir. Köye yaylacı olarak, Kayseri gibi çevre illerden de yazın gelen kişiler bulunmaktadır (Evciköyü, 2021).

2.5. Cem Evleri

2.5.1. Çamalan Cem Evi

Temeli, 2012 yılının Mayıs ayında atılmaya başlanmış olan Çamalan Cem ve Kültür Evi tamamen hayırseverlerin desteği ile inşa edilmiştir. Cem evinin inşaatının bir bölümünde, Çamalan köyü sakinlerinden bazı ustalarda gönüllü olarak çalışmıştır. Köy halkının büyük gayretleriyle inşa edilen cem evi 2013 yılında ibadete açılmıştır (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Şekil 16: Soldan Sağa: Çamalan Cem ve Kültür Evi Dernek Başkanı (Refik Deviren), Başkan Yardımcısı(Adnan Çatal), Çamalan Dedesi (Ahmet Ali Erdoğan) (26 Eylül 2020)

Şekil 17 : Çamalan Cem Evi Bahçesi (26 Eylül 2020)

Cem evi, 3000 m^2 açık alan üzerine kurulmuştur ve 800 m^2 kapalı alana sahiptir. Cem evinde morg, yemekhane, toplantı salonu bulunmaktadır. Cem evi inşaat planında iki katlı olup üst katı on odalı misafirhane olarak planlansa da henüz üst kat inşa edilmemiştir. Cem evinin dışında toplu programlarda kullanılmak üzere büyük iki adet odun ocağı ve kazan bulunmaktadır.

Şekil 18: Cem evinin yemekhanesi (26 Eylül 2020)

Cem evinde bulunan yemekhanede, Tahtacılık mesleğinde kullanılan aletler duvara asılmıştır.

Şekil 19: Cem Evi İbabethanesi[14] (26 Eylül 2020)

Cem evinde tamamı ahşaptan inşa edilmiş bir ibabethane[15] bulunmaktadır. Tamamının ahşaptan inşa edilmesinin sebebi, Tahtacı Alevîleri'nin isminin geldiği ve daha önce de bahsedilen ata meslekleri olan Tahtacılık mesleğinin sembolize edilmiş olmasıdır.

Cem evinin ibabethanesine girildiğinde karşıda, Dedenin ve zakirlerin oturacağı küçük bir sahne ve ortasında asılı Hz. Ali'nin resmi bulunmaktadır. İbabethanenin sağ duvarında Hacı Bektaş-ı Velî'nin bir resmi bulunmaktadır. İbabethanenin sol duvarında ise 7 Ulu ozanlardan olan Pir Sultan Abdal'ın resmi bulunmaktadır.

[14] Çamalan'da yaşayan kişilerce Cem Evinde semah dönülen ve ayinlerin yapıldığı salona ibabethane denildiği tespit edilmiştir.
[15] Çamalan Tahtacı Alevîleri birlikte ibadet ettikleri mekâna "ibabethane" , yaptıkları dini ayinlere de "ibabet" demektedirler.

Şekil 20: Cem Evi İbabethanesi, Hacı Bektaşi Veli (Solda) ve Pir Sultan Abdal Posteri (26 Eylül 2020)

İbabethanenin tavanı da yedi ulu ozanı simgeleyecek şekilde, iç içe geçmiş 7 katlı ahşaptan inşa edilmiştir. Tahtacı Alevîlerinde yedi ulu ozanın her birinin göğün bir katını temsil ettiği inancı bulunmaktadır. Çamalan Cem evi'nin ibabethanesinin tavanında yer alan yedi katlı çatı tasviri aslında hem yedi ulu ozanı hem de yedi kat göğü temsil etmektedir. Çünkü Türkler İslam'a girmeden evvel Gök tanrı inancına sahiplerdi ve aynı zamanda göğün yedi katlı olduğuna inanırlardı. Bugün Tahtacı Alevîlerinde hâlâ varlığını sürdüren ve mûsikî açısından yoğun bir şekilde faydalandıkları yedi ulu ozan inancının da buradan geldiği söylenmektedir (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Şekil 21: İbabethanenin tavanı (26 Eylül 2020).

2.5.2. Kadirli Cem Evi

Şekil 22: Kadirli Cem Evi, Soldan Sağa: Yüksek Lisans Öğrencisi (Mehmet Nuri Yüce), Tahtacı Dedesi (Muharrem Baştürk), Cem Evi Sorumlusu (27 Mayıs 2021)

Yaklaşık sekiz yıl önce faaliyete geçen Kadirli Cem Evi de yine Alevî nüfusun yoğun yaşamış olduğu Tufanpaşa Mahallesinde bulunmaktadır. Cem evinde, ibadethane, dede odası, kütüphane, aşhane, mutfak, toplantı salonu, başkanlık odası, abdesthane, morg, gasilhane ve son olarak on iki imamı sembolize eden on iki adet kazanı içine alan açık bir alan bulunmaktadır. Cem evinde dede ve sazândârlar tarafından aktif olarak saz kursu verilmektedir. Kadirli'de yaşayan Alevîlere göre cem evi yalnızca insanları bir araya getirmekle kalmayıp, ibadetleri de bir araya getiren bir

mabet olma özelliğine sahiptir. Alevîlerin kurban kesme, cenaze yıkama ve kefenleme, lokma dağıtma, küsleri barıştırma, kültürel ve folklorik etkinlikler ve cem ayini gibi birçok ibadet ve erkânları burada icra edilir. Tahtacı Alevîlerine göre cem evlerinin camilerden en büyük farkı da budur (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Kadirli'de Tahtacılar ile diğer Alevîler arasında ibadet ve yaşam biçimi açısından ciddi bir ayrıma rastlanmamıştır. Burada Tahtacılar ile diğer Alevîler (Anadolu Alevîleri) "yol bir sürek bin bir" düsturunca cem ayinlerini, ibadetlerini, düğün törenlerini, cenaze merasimlerini ve her türlü toplantılarını hep birlikte icra etmektedirler. Tahtacılar dâhil olmak üzere ilçe merkezinde yaşayan tüm Alevîler, merkezde bulunan ve ilçede ilk ve tek olma vasfını haiz olan Kadirli Cem Evi'nde Perşembe günü akşamları Cem ayinlerini hep birlikte dedenin önderliğinde icra etmektedirler (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Şekil 23: Kadirli Cem Evi İbadethanesi (27 Mayıs 2021)

2.5.3. Sumbas - Evci Mahallesi

Osmaniye'ye bağlı bir ilçe olan Sumbas'a bağlı olan eski adı Akdam olan Evci mahallesinde de Tahtacılar yaşamaktadırlar. Burada yaşayan Tahtacılara da Kadirli Yeşiltepe'de yaşayan Muharrem Baştürk, 10 senedir dedelik yapmaktadır. Tahtacı dedelerinin genellikle kendi tahtacı ocaklarından geldiğine daha önce değinilmişti. Sumbas'ta ve Kadirli merkezde yaşayan

Tahtacıların bu konuda istisna oldukları söylenebilir. Muharrem dede tahtacı ocağına bağlı olmayan bir tahtacı dedesidir.

Şekil 24: Kadirli Cem Evi Dede sohbet odası, Muharrem Dede (27 Mayıs 2021)

2.5.4. Tufanbeyli, Evci Köyü Cem Evi

Köyde bulunan cem evi daha öncesinde kötü bir halde bulunmakta ve tadilatı için gerekli kaynağı köy halkı karşılayamamaktadır. 2017 yılında Adana Büyükşehir Belediyesinin desteği ile Cem evi büyük bir tadilattan geçmiştir ve 16 Eylül 2017'de açılışı yapılmıştır (Otağ, 2017).

Şekil 25: Evci Köyü- Evci Köyü Cem Evi (Tufanbeyli Kaymakamlığı, 2021)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TAHTACILARIN İBADETLERİ VE GELENEKLERİ

3.1. Tahtacıların İnanç ve İbadetleri

3.1.1. Cem Ayini

Tahtacılar, cem ibadetinin kökeninin "Kırklar Meclisi" ne dayandığına inanmaktadırlar. Kırklar meclisi olayından, Çamalan Cem evi dernek başkanı görüşmemizde şu şekilde bahsetmiştir:

> Hz Muhammed miraçtan dönerken bir mağaraya rast gelir. Hz. Muhammed, kapıyı çalar içeriden kimsiniz diye sorulur. Hz. Muhammed; "Ben Allah'ın peygamberi Muhammed'im" diye cevap verir. Bunun üzerine içeriden "Burada peygamberliğe ve Ben'e gerek yoktur" sesi işitilir. Bu sesi duyan Hz. Muhammed, İkinci kez aynı şekilde kapıyı çalar ve aynı şeyleri söyler ve aynı cevabı alır. Üçüncü kez kapıyı çalan Hz. Muhammed'in, "Edna bir kulum" diye cevap vermesi üzerine kapı açılır ve içeri girmesine izin verilir. İçeride Hz. Ali'yi de görünce şaşıran Hz. Muhammed, sizler kimsiniz diye sorar. İçeridekiler, "Bizler, kırklarız. Birimiz, kırk; kırkımız birdir" diye cevap verir. Verdikleri cevabı anlamayan Hz. Muhammed, açıklanmasını ister. Bunun üzerine Hz. Ali bileğini bir bıçakla keser ve kırkınında bileğinden kan akmaya başlar. Hz. Muhammed, orada otuz dokuz kişi sayar ve kırkıncısının nerede olduğunu sorar. Kırklar, Selman'ın üzüm almaya gittiğini söyler. Selman, yanında bir üzüm tanesiyle döner. Selman bu üzümden şerbet[16] yapar ve içer. Selman'ın şerbeti içmesiyle kırkların hepsi mest olur kendinden geçer ve *semah* dönmeye başlarlar. Bu hadiseye "kırklar cemi" denilmektedir (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Çamalan Cem Evinin dernek başkanı ile yapılan görüşmede cem ibadetinden şu şekilde bahsetmektedir:

> Cem ibadeti, cem evinde yapılmak zorunda değildir. Ancak cem ibadeti cem yapılmaya uygun bir mekânda toplu olarak yapılmak zorundadır. Eskiden cem evlerinin olmadığı zamanlarda cem ibadeti dedelerin ya da halktan belirli kişilerin evinde yapılmaktaydı. Eskiden cem ibadeti Alevîlerin korunması amacıyla gizli şekilde yapılmaktaydı. Ancak bilhassa Cumhuriyet dönemi

[16] Selman'ın kırklar meclisinde yaptığı şerbete, "dolu" denilmektedir.

itibari ile cem törenleri, bazı cem evlerinde misafirlere açık bir şekilde yapılabilmektedir, lâkin dışarıdan gelen misafirler semaha katılamamaktadır (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Cem ibadeti yapılmadan önce yerine getirilmesi gereken belli düsturlar vardır. Kadirli Cem Evi dedesi konuşmamızda kısaca şu şekilde bahsetmiştir:

> Ceme düşkünler[17] katılamamaktadır. Cem salonuna geçerken eşiğe niyaz olunur. Eşiğe niyaz olmak, Alevîlikte belli kutsal sayılan yerlere girerken kapıya niyaz edilmesidir. Kapı manevi olarak selamlanır. Kapının üst kısmına el sürülür "Ya Allah" denir ve el öpülür, kapının sağ kısmına el sürülür "Ya Muhammed" denir ve el öpülür, son olarak kapının sol kısmına el sürülür ve "Ya Ali" denilerek el öpülür. Eşiğe basmadan salona girilir.[18] Sağ el göğüste (kalbin üzerinde) salonun ortasına gelir ve secde edilir. Yer üç defa öpülür ve sırasıyla her öpüşte "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" denir. İbadete gelen kişiler bu erkânları gerçekleştirdikten sonra salonun etrafında otururlar.[19] Dede, erkânları gerçekleştirip dede postuna gelir ve posta niyaz olur.[20] Yüzünü salondakilere döner ve rızalık almaya başlar. Rızalık alınmadan ceme başlanılmamaktadır. Salondaki herhangi birisi diğerine küs ya da dargın olmamalıdır. Birlik önemlidir. Bu yüzden dede herkese rızalığı olup olmadığını sorar. Küsler barıştırılır, problemi olanlar orada paylaşır ve sorunlar bir mahkeme salonu hükmünde çözülmeye çalışılır. Dede, aydınlatıcı bir konuşma yapar ve ceme başlanır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Cem, Alevîlikte Allah ile kul arasındaki önemli bir buluşmadır. Bu yüzden Tahtacı Alevîleri cem ibadetini dışarıda halka açık yerlerde yapmazlar ya da düğünlerde semah dönmezler. Bu durum ibadetin kutsallığına aykırıdır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Cem ibadeti farklı durumlara göre şekillenmiş ve çeşitlenmiştir. Bu nedenle her cemin içinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Anadolu'nun farklı yerlerindeki Alevîlerde, farklı biçimde icra olunan cemler vardır (Tamay, 2009, s. 50-60). Tahtacı Alevîlerinde ise cem çeşitleri çok değişmemektedir. Yalnızca bazı cemler bazı yerlerde geleneklere göre artık uygulanmamaktadır. Örneğin musahiplik cemi, Kadirli Tahtacı Alevîlerinde aile yapıları uygun olmadığı için artık yapılmamaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

[17] Alevîlikte suçlulara, "düşkün" denilmektedir.
[18] Kapı eşiği Fatıma anayı simgelemektedir. Saygı dolayısıyla salona girişlerde ve çıkışlarda eşiğe basılmaz.
[19] Çamalan cem evinde sandalyeler varken, Kadirli cem evinde ve Evci köyü cem evinde yere oturulmaktadır.
[20] Dede postuna oturacak kişi seyyid-i sadık, evlad-ı resul soyundan olmalıdır. Zakir dahi dede postuna oturamaz.

3.1.2. Cem Çeşitleri

Anadolu Alevîlerinde tespit edilen cem törenleri dış cem ve iç cem olmak üzere iki farklı cem çeşidi içerisinde sınıflandırılmaktadır.[21] Dış cemler Perşembe akşamları yapılan cemlerdir ve herkese açık olarak icra edilmektedir (Tamay, 2009, s. 50-60).

İçeri cemlerine, musahip olmayanlar katılamamaktadır ve bu cemlerin içeriğinde yapılanlar dışarıya anlatılmamaktadır. İçeri cemleri şunlardır:

- İkrar Alma
- Musahiplik Cemi
- Meydandan Geçme (Tamay, 2009, s. 54-59).

3.1.10. İkrar Alma Cemi

"İkrar" kelime anlamı itibarıyla, "söz vermek" anlamına gelmektedir. Alevîliğe girmek isteyenlerin[22] veya artık genç olmuş Alevî çocuklarının dedenin sözlerini dinleyip, Alevîliğin düsturlarını yerine getireceklerine dair söz verdikleri cemdir. Bu yüzden Anadolu'da bir diğer ismi "yola girme cemi" dir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Cem başında, gençler meydana getirilir ve dedenin nasihatleri dinlenir. Kuşak bağlama törenine geçilir ve sonrasında erkâna yatma (Şah-ı Merdan döşeği ritüeli) olur. (Tamay, 2009, s. 56)Ceme gelirken, ikrar alacak olanlar tarafından "lokma" getirilir ve cem sonunda herkese getirilen lokmalar dağıtılır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Son olarak kuşak çözme ritüeli yapılır ve cem sonlanır. Erkeklerin ve kadınların törenleri aynı şekilde yapılmaktadır[23] (Tamay, 2009, s. 54-59).

[21] Muharrem Baştürk dede Kadirli'de cemleri içeri cemi dışarı cemi diye ayırmadıklarını belirtmiştir.
[22] Alevîliğe girmek isteyenler direk ikrar alma cemi ile alınmamaktadır. Öncesinde "rehber" (mürebbi) tarafından birçok noktada bilgilendirilir. Daha sonrasında uygun görülürse ikrar alma ile Alevîliğe katılabilmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).
[23] Cem sonunda, dolu dağıtıldıktan sonra ikrar alacak kişi tarafından kurban getirildiyse kurban kesilir ve dağıtılır.

3.1.11. Musahiplik Cemi

Musahip olmak, kelime anlamı ile "sohbet arkadaşlığı" gibi anlamlara gelmektedir. Alevîlikte ise "yol kardeşliği" demektir. İkrar vermiş olan iki ailenin birbirlerine göz kulak olup, "yol kardeşi" olacağına dair söz verdikleri belli ritüellerden oluşan bir törendir. Musahip olmak, kardeş olmaktır. Birbirinin, canına, malına, eşine göz dikmemektir (Gündüz, 2018, s. 29-36). Bu durum Alevîler için büyük bir öneme sahiptir. Alevîler, Cebrail'in Hz. Âdem'e kuşak sarmasından Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi bağrına basmasına kadar musahipliği dayandırmaktadırlar (Azar, 2013, s. 80).

Nilgün Çıblak (2019) Tahtacı Yol Ve Erkânında Dört Kapılı Ahiret Kardeşliği adlı çalışmasında musahiplikten kısaca şu şekilde bahsetmiştir: "Musahip olacaklar için yapılacak cemde, musahip olacak kişiler kurban getirir. Önce kurban meydana getirilir ve kurbandan bir nişan vermesi[24] beklenir. Nişan alınan kurban dışarıya kurbancı tarafından çıkarılır, kesilir ve pişirilir. Musahipli olacak olanlar meydana getirilir. Dede, musahiplilerden rızalık alır ve cemdeki diğer kişilere de rızalık sorulur.[25] Rızalık alındıktan sonra dede, musahiplere öğüt verir" (s. 65) Coşkun (2019) dedenin öğütlerini şöyle açıklar:

"1. Halinizle haldeş olun. 2. Yolunuzla yoldaş olun. 3. Çiğ lokma yemeyin. 4. Malı mala, canı cana katın. 5. Elinize, dilinize, belinize sadık olun. 6. Rıza bâbında bulunun. 7. Hoş geçinin. 8. Nefsinize uymayın, yolunuza uyun. 9. Hak'tan korkun. 10. Mürşidinizi hak bilin. 11.Küfrü iman sayın. 12. Cemiyete ölü girin" (s. 65).

Coşkun (2019) cem erkânının devamını şu şekilde açıklamaktadır: "Daha sonrasında erkâna yatılır. Erkâna yatmada musahipli olanlar kendi eşleriyle ve aynı zamanda birbirleriyle de yan yana olacak şekilde yatarlar. Üzerlerine bir çarşaf örtülür. Burada musahip olacakların nefisleri bir terbiyeye tabi tutulur. Musahipli olanlar, yan yana, hatta aynı çarşaf altında dahi "yol kardeşi" dirler. Bu durum "Dört can bir beden olur" şeklinde dillendirilir. Birbirlerine mallarını, canlarını hatta namuslarını dahi emanet edebilirler. Musahipler yatarken, Dede bazı erkânları yerine getirir ve dedenin işaretiyle kalkarlar" (s. 63-69).

[24] Nişan vermek, kurbandan bir işaret vermesini beklemektir (Tamay, 2009, s. 53-59).
[25] Musahipli olacaklara karşı cem içerisindeki kişilerden herhangi bir dargınlık, küslük ya da gönül kırgınlığı yaşayan var mı öğrenilir ve gönül alınır.

Sedat Tamay (2009) "Tahtacı Semahları ve Mengi" adlı doktora tezinde, Musahiplik ceminin sonundan şu şekilde bahseder: "Musahiplilerin getirdiği dolu dağıtılır. Sırasıyla üçleme nefes okunur ve üçleme semah dönülür. Musahiplik ceminde yalnızca bacılar semah döner. Bacılar, dedenin karşısında durup dedeyle niyazlaşırlar. Dolucu, doluyu getirir, bacılar içer ve bacılar dolucuyla niyazlaşırlar ve dâra dururlar. Dedenin dâr hayırlısını veresiyle, zâkir semah ezgisine başlar ve bacılar semah dönerler. Kurbancı, kurbanı pişirir ve getirir. Sofra, kurulur, kurban yenilir. Sakiler, saka suyu dağıtır. Musahipliler tekrardan dâra durup dedeyle niyazlaşırlar ve dedenin hayır duasını alırlar. Böylece cem sonlandırılır" (s. 59-72).

Kadirli yöresi Tahtacılarında musahiplik ceminde lokma dağıtılıp yendikten sonra büyük bir cem yapılır ve bu cemle beraber "yedullah ayeti" adı verdikleri ayetler okunur (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Musahiplik sistemine aile sisteminin uyması gerekmektedir. Artık aile yapıları şehirleştiği ve değiştiği için birçok yörede musahiplik uygulanmamaktadır (Çıblak, 2010, s. 118-119).

3.1.12. Meydandan Geçme Cemi[26]

Anadolu Alevîleri bu ceme "görgü cemi" derken; Tahtacı Alevîleri; Meydandan Geçme Cemi demektedirler (Çıblak, 2010, s. 106). Alevîler, cem salonuna meydan demektedir. Meydan geçme cemine musahipliler, ikrar verenlerden evli olanlar kabul edilmektedir. Yılda ortalama bir kez yapılan bu cem, ikrar vermenin tekrarı, bir yılda işlenilen günahların temizlenmesi için yapılmaktadır. Alevîler, bu cemde görgüden geçildiği için "görgü cemi" de demektedirler.[27]

Tahtacı Alevîlerinde mertebe sistemi bulunmaktadır. "Dört Kapı Kırk Makam"[28] olarak adlandırılan bu kapı ve makamlardan kişi merhaleler halinde geçer. Bu kapılar kişinin olgunluk düzeyini gösteren birer nişane mesabesindedir (Atalan, 2014, s. 163).

[26] Sedat Tamay'ın 2009'da "Tahtacı Semahları ve Mengi" adlı doktora tezinde bahsettiği üzere, İzmir Narlıdere tahtacılarında meydandan geçme cemine düşkünler katılamamaktadır. Bu durum, meydandan geçme cemini diğer cemlerden ayıran bir özelliktir. Ancak bu araştırmada 2020-2021 yıllarından elde edilen verilerde Çukurova yöresi Tahtacı Alevîlerinde "düşkünler" cemlerin hiçbirisine katılamamaktadırlar (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

[27] Daha fazlası için bkz. Ali SELÇUK age. s. 125.

[28] Bir sonraki bölümde "Dört Kapı Kırk Makam" dan bahsedilecektir.

Ancak Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacılarda bu şekilde bir cem ayrımına rastlanmamıştır. Cemler arasında içeri cemi ya da dışarı cemleri şeklinde bir ayrıma gidilmemiştir. Cem esnasında cem evinde on iki hizmetli ve ceme katılan canlar bulunmaktadırlar (Tamay, 2009, s. 72-76).

3.1.13. On iki Hizmetli ve Görevleri

Tahtacılarda da diğer Alevîlerde olduğu gibi cem ayinini icra esnasında daha önceden vazifelendirilmiş olan ve on iki imamı sembolize eden on iki hizmetli yer almaktadır. Yörükhan (2006) ve Çıblak'tan (2014) alınan bilgilerden yararlanılarak On iki hizmetli ve görevleri şu şekilde özetlenmiştir:[29]

1. Dede (Mürşit): Tahtacılarda cem esnasındaki erkânları yönetir. İbadethanede icra edilen ceme katılan tüm canlara hâkim bir noktada, kandillerin yanında herkesin görebileceği bir noktada postuna oturur.
2. Rehber (Mürebbi): İlk kez ceme katılacak olan Alevîlere ayin ve uygulamalar hakkında bilgi verir ve öncülük eder.
3. Sazândâr (Zakir, Ozan): Halk arasında bu kişilere zâkir de denir. Cem ayininde, semah dönülürken sazıyla birlikte nefesler ve düvaz-ı imamlar okur.
4. Pervane (Haberci, Ayakçı): Ceme gelmesi gereken Tahtacılara törenin vaktini bildirir ve cem evine çağırır.
5. Gözcü: Kapıcının tam tersine cem evinin içerinde cemin düzenini sağlar, kimin nereye oturacağını ve ne yapacağını bildirir.
6. Delilci (Çerağcı): Allah, Muhammed ve Ali'yi simgeleyen üç kandili cem esnasında yakar, cem süresince yanmasını sağlar ve cemin bitiminde kandilleri söndürür.
7. Ferraşçı (Süpürgeci): Cemin yapılacağı mekânı süpürür ve cem başlamadan evvel dedenin önünü üç defa sembolik olarak süpürerek cemin başlamasını sağlar.

[29] Daha fazla bilgi için bkz. (Yörükhan, 2006, s. 304-305), (Çıblak., 2005, s. 95-135), (Çıblak, 2014, s.14).

8. Sâki (Dolucu): Saka suyu (dolu)[30] dağıtmakla görevlidir.

9. Kapıcı: Ceme girmemesi gereken kişiler varsa onları ceme almaz, cem evinin dış düzenini sağlar.

10. Kurbancı (Lokmacı): Kurbanı keser pişirir ve dağıtır. Kurban yoksa lokmaları paylaştırır.

11. Kuyucu: Kesilen kurbanın yenilmeyen parçalarını, derisini, kanını münasip bir yere gömer.

12. İbrikçi (Sakacı)[31]: Cem esnasında su[32] dağıtılmasıyla görevlidir.[33]

Gözlemlendiği üzere bazı cem evlerinde 12 hizmetlinin oturması için salonun ortasında 12 minder vardır. 12 hizmetli önce dedeye niyaz eder daha sonra görevlerini yaparlar. Görevleri bittikten sonra, dedenin duasını alırlar. 12 hizmetli, Anadolu Alevîlerince de Tahtacılar tarafından da önemli bir yere sahip olan 12 imamı simgeleyecek şekildedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).[34]

Anadolu Alevîlerinde ve Tahtacı Alevîlerinde önemli bir yere sahip 12 imamlar aşağıdaki gibidir:

1. İmam Ali
2. İmam Hasan
3. İmam Hüseyin
4. İmam Zeynel Abidin
5. İmam Muhammed Bakır
6. İmam Cafer-i Sadık
7. İmam Musa Kazım

[30] Yusuf Ziya Yörükan'a göre burada sözü edilen "dolu" rakıdır ve bu rakı su katılmaksızın saf olarak içilir denmektedir. Sâkî kulpsuz kadehteki doluyu sağ elinin dirseğini sol eli ile tutarak dağıtır. Doluyu veren "aşk olsun" der, doluyu alan da yine sağ eliyle alırken "aşkın nur olsun" der. Ancak Çukurova yöresi Tahtacılarında söz konusu dolunun rakı olduğu bilgisine ve örneğine rastlanmamıştır.

[31] İbrikçi görevinin Tahtacılar arasındaki diğer ismi Selman'dır. (Yörükhan, 2006).

[32]. Cem esnasında dağıtılan suya el suyu da denmektedir. Tahtacılar arasında buna "tarikat abdesti" denir. (Yörükhan, 2006).

[33] Antalya ili Manavgat ilçesi Tahtacı Alevîlerinde on iki hizmetlide şu farklar görülmüştür: Pervane, Semah dönen ve insanları semaha çağıran kişi; Peyik, cemin yapılacağını bildiren kişi; Sofracı, kurbancının karşılığı olan kişidir (Bayat, 2019, s. 42).

[34] Farklı yörelerde, cem esnasındaki 12 Görevliye verilen isimlerin değiştiği görülmüştür. Örneğin; Yusuf Ziya Yörükhan Anadolu Alevîleri ve Tahtacılar adlı eserinde "edekçi" adında bir cem görevlisinden bahsetmektedir, araştırılan başka kaynaklarda böyle bir görevliye rastlanmamıştır. Bu görevlinin, meydan hizmetçisi olduğu düşünülmektedir (Tamay, 2009, s. 35).

8. İmam Ali Rıza
9. İmam Muhammed Tâki
10. İmam Ali Nâki
11. İmam Hasan Askeri
12. İmam Muhammed Mehdi (Kaplan, 1998, s. 56).

3.1.3. Semah

Baştürk (2021) röportajımızda semahtan şu şekilde bahsetmektedir: "Tahtacılarda semah cem ayininin zirvesidir ve cezbe halinde dönülmektedir. Cem ayininde canlar Zâkir'in ya da dedenin miraçlama okuması ile semaha başlarlar. Canların semahtaki hareketlerini belirleyen unsur miraçlamanın sözleridir. Semah dönmek Hz. Muhammed'in miraç dönüşünde kırklar meclisine uğraması olayını canlandıran bir ibadet biçimidir.[35] Çukurova yöresi Tahtacılarında semaha miraçlama ile başlanır ve nefesler okunarak semaha devam edilmektedir. Ve son olarak dedenin dua okumasıyla semah ve cem ayini nihayete erdirilir."

3.1.4. Tahtacılarda Kapı İnancı (Dört Kapı Kırk Makam)

Alevîlik inancında kapı, kişinin ruhsal ve manevi olgunluğunu gösteren merhalelerdir. Kişiler her bir kapıdan geçerek manevi olgunluklarını tamamlamış olurlar. Bu kapılar toplamda dört tanedir ve her bir kapının on makamı olduğu kabul edilir. Bu merhaleler silsilesine Alevîlikte "dört kapı kırk makam" denmektedir (R. Deviren, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Kaplan (1998) doktora tezinde kapı inancını ayrıntılı bir şekilde, Hacı Bektaşı Velî'nin Makâlat adlı eserinden yararlanarak şöyle ortaya koymuştur.[36]

[35] Kırklar Meclisi olayı Cem bölümünde bahsedilmiştir (Bkz. s. 38, p.1).
[36] Ayrıca bkz. (N.Birdoğan, 1994, 325-326).

I. KAPI (ŞERİAT KAPISI)

İnanca dayalı ve uygulamalı bir hizmettir. Hiç kimse hor hakir görmeden herkese hizmet edilen kapıdır. Şeriat farz ve gerekli olandır. Ancak Alevîlerce buna giriş anlamında Şeraat denildiğine rastlanmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

3.2. İman
3.3. İlim
3.4. İbadet
3.5. Haramdan sakınmak
3.6. Aileye faydalı olmak
3.7. Çevreye faydalı olmak
3.8. Peygamber buyruğuna uymak
3.9. Şefkatli olmak
3.10. Temiz olmak
3.11. Yaramaz işlerden uzak olmak

II. KAPI (TARİKAT KAPISI)

Tarikat hizmetlerinde gönüllü hizmet vermek, ehline murat sunmak, velilik ve keramet göstermektir.

a. Tövbe
b. Mürşide itaat
c. Temiz giyinme
d. İyilik yolunda savaşmak
e. Hizmet ehli olmak
f. Haksızlıktan korkmak
g. Ümitsizliğe kapılmamak
h. İbret almak
i. Nimet dağıtmak
j. Özünü fakir görmek

III. KAPI (MARİFET KAPISI)

Allah'ı hakkıyla tanıyıp anlatmak, insanların ayıplarını örtmek ve gizli ve açık olanı bilen ariflere hizmet etmektir.

a. Edep
b. Bencillik, kin ve hasetten arınmak
c. Açlık ve kanaatkârlık
d. Perhiz kârlık.
e. Hayâ
f. Cömertlik
g. İlim
h. Hoşgörü
i. Özünü bilmek
j. Arif olmak

IV. KAPI (HAKİKAT KAPISI)

Hakikatin ışığı ile insanın yaratıcısı ile arasındaki perdeleri kaldırıp Hakk'a ulaşmasıdır. Mutluluk ve saadetin kapısıdır.

a. Tevazu
b. Ayıp görmemek
c. İyiliği emretmek
d. İnsanları bir görmek
e. Her yaratığı sevmek
f. Bir olmak, birliğe yönelmek
g. Gerçeği gizlemek
h. Manayı bilmek
i. Sırrı öğrenmek
j. Allah'ın varlığına ulaşmaktır (Kaplan, 1998, s. 42-44).

3.1.5. Kurban

Muharrem Baştürk dedenin aktardığına göre: “Hak adına kurban kesme Alevîlerde özellikle cemlerde yapılan önemli uygulamalardan biridir. Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri, genellikle kurbanlarını, Sünnilerin kurban bayramında kurban kesip bir kısmını dağıtıp bir kısmını da eve götürmeleri gibi yapmamaktadırlar. Kesilen kurbanın hepsi cem evinde Cânlar tarafından yenilmekte ve kalan olursa eğer dağıtılmaktadır. Cemlerde kesilen kurban lokma olarak yenilmektedir.”

Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri’nin geleneklerine göre kestikleri kurbanlar şöyledir:

- Ev Kurbanı
- Yol Kurbanı
- Kırk Kurbanı
- Hızır Yemeği Kurbanı
- Şükür Kurbanı: Kerbelâ olayından dolayı yas ve matemle geçen günlerin yanı sıra İmam Zeynel Abidin'in kurtuluşu sebebiyle şükür adına kurban kesilmektedir.
- Hızır Kurbanı: Cem Ayini sırasında kesilir (M. Baştürk, kişisel iletişim26 Mayıs 2021).

3.1.6. Oruç

Oruç tutmak Alevî inancında önemli yere sahip ibadetlerden biridir. Tahtacı köylerinde yapılan araştırmalardan elde edilen verilere göre genellikle oruç tutan cânlar cem evinde hep birlikte orucu açmaktadırlar (A. Çatal, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Yapılan araştırmalarda Anadolu Alevîleri’nin birçoğunda tutulan oruçların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri Ramazan ayında oruç tutmamaktadırlar. Muharrem Baştürk dede (2021) ile röportajımızda Tahtacı Alevîleri’nin inancına göre oruçla ilgili bize şu bilgileri vermiştir:

1) "48 Perşembe Orucu: Allah 7 günün ortasında oruç tutulmasını emretmiştir. Bu 7 günün ortası da Perşembe gününe denk gelmektedir. Bir yıl içerisinde 48 Perşembe bulunmaktadır. Her hafta tutulan ve bir yıl devam eden bu oruca bu nedenle "48 Perşembe" orucu denilmektedir.

2) Hızır Orucu: Şükür orucu olarak tutulan bu oruç her yıl 3 gün tutulmaktadır.

3) 12 İmamlar Orucu: Bu oruç Muharrem ayında tutulmaktadır. Alevî inancına önemli bir yere sahip olan 12 imama binaen saygı ile tutulan oruçtur.

4) Matem Orucu: Alevî inancına göre hayatları matem ve yas ile doludur. Kerbelâ şehitlerine tutulan yası bir göstergesi olarak her yıl 12 gün matem orucu tutulmaktadır. Bu oruçta mümkün olduğunca konuşulmaz, gülünmez, eğlenilmez. Yani bu oruç, hem bedenen, hem zihnen matem tutmayı simgelemektedir.

5) Masum-u paklar orucu: Şehit edilen 14 masum çocuğun yasını tutmak amacıyla onların anısına tutulan oruçtur.

6) Fatıma Ana Orucu: Fatıma Ana Alevîler için önemli bir yere sahiptir. Cem evinde Fatıma Ana'yı simgeleyen kapı eşiğine her ibadethaneye girişte ve çıkışlarda basılmamaktadır. Fatıma Ana yani kadın eşiktir. Kadına olan önemi göstermek amacıyla her yıl Masumu Paklar orucunun ardından (Muharrem ayında) 1 gün Fatıma Ana orucu tutulmaktadır."

3.1.7. Muharrem Ayı

Baştürk (2021) görüşmemizde Muharrem ayından şu şekilde bahsetmiştir: "Muharrem Ayı Anadolu Alevîleri ile beraber Tahtacı Alevîlerinde yası simgelemektedir. Çukurova yöresinde Muharrem ayının 1'i ile 12'si arasında Kerbelâ 'da şehit edilmiş olan Hz. Hüseyin ve ehl-i beyt mensuplarının yasını tutmak üzere oruç tutulur. Hz. Hüseyin'in ve beraberinde bulunan ehl-i beyt mensuplarından onlarca kişinin katledildiği Muharrem Ayı Alevîlerde yasla geçmektedir. Yasla geçen bu ayda hemen her gün mersiyeler okunur. Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerin inancına göre Muharrem ayında matem nedeniyle kurban kesilmez, bıçak taşınmaz, et yenmez ve tıraş olunmaz. Hatta Hz. Hüseyin ve ehli beytinin susuz bırakılması sebebiyle tutulan yasta mümkün olduğunca su dahi içilmemektedir."

3.2. Tahtacıların Gelenekleri

3.2.1. Bayramlar

Hz. Ali'nin ölümü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in katledilmesi Alevî inancının temelinde bir matem ve yas oluşmasına neden olmaktadır. Alevîlerin hayatları bu nedenle yasla geçmektedir. Bu durumdan ötürü Tahtacı Alevîlerinde yalnızca Hıdırellez, Gadir-i Hum ve Nevruz bayramı bulunmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).[37]

Hıdırellez bayramı, Tahtacı Alevîleri'nin inancına göre Hz İlyas ve Hz. Hızır'ın bir ağaç altında her yıl bir araya geldikleri ve Ab-ı Hayat suyundan içerek yeniden doğdukları inancından gelmektedir. Bu bayram 6 Mayıs'ta kutlanılmaktadır. Kutlanma şekillerinde bölgeden bölgeye farklılıklar görülebilmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Gadir-i Hum bayramı Hz. Muhammed'in Gadir-i Hum adı verilen mevkide Hz. Ali'nin elini kaldırıp "ben kimin mevlâsı isem Ali'de onun mevlâsıdır" demesi üzerine bu olay Hz. Ali taraftarlarınca Hz. Ali'nin hilafetine bir delil olarak algılanmıştır. Gadir-i Hum Bayramı Alevîler tarafından her yıl Zilhicce ayının 18 inde kutlanmaktadır (Aydın, 2017).

Nevruz bayramı her yıl 21 Mart'ta kutlanmaktadır. Tahtacılara göre 21 Mart Hz. Ali'nin doğum günü kabul edilmektedir. 21 Mart günü yapılan ayin-i cemlerde içki olarak su yerine süt dağıtılmakta ve cem esnasında dedeler ve zâkirler tarafından nevruziyeler okunmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). 21 Mart'ta saka suyu yerine süt dağıtılması da temizliği sembolize eden bir uygulamadır.[38] Nevruz bayramında okunan nevruziye formuna örnek verilecek olunursa;

Gelin ey kardeşler seyran edelim
Ali'nin doğduğu eyyam bu demdir

[37] Sünnilerde olduğu gibi Ramazan ve Kurban Bayramını kutlamamaktadırlar.
[38] On iki hizmetliden birisi olan saki Nevruz bayramı günü sütü dağıtmadan evvel dedeye "himmet eyle pirim" diye hitap eder. Buna mukabil dede de sakiye "himmet haktan olsun" diyerek karşılık verir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Bu zevkle münkiri hayran edelim
Ali'nin doğduğu eyyam bu demdir

Çerağlar uyansın, kurulsun Cem'ler
Gülbanklar çekilsin, sürülsün demler
Cümbüşe gelsinler cümle Erenler
Ali'nin doğduğu eyyam bu demdir

Hüsnü Baba eyler candan niyazı
Dem sunsun sakiler, kılsınlar bâz'ı
Okunsun nefesler, çalsınlar sazı
Ali'nin doğduğu eyyam bu demdir[39]

Nevruziye okunduktan sonra dedenin dua etmesi ve çerağların[40] söndürülmesinin ardından cem birlenir.[41]

3.2.2. Ölüm (Hakka Yürüme Erkânı)

Baştürk (2021) ile röportajımızda kısaca ölümle ilgili şunları anlatmıştır: "Alevî inancında yaratıcı ile insan birdir. İnsan yaratıcının yeryüzündeki tecellisidir. Bu nedenle ölüm, Alevîlerde ve Tahtacılarda büyük bir teslimiyetle karşılanmaktadır. Ölüm kelimesi yerine "Hakk'a Yürümek" denilmesini tercih etmektedirler. "Haktan geldik, Hakk'a gidiyoruz" gibi deyimlerin bulunduğu Alevîlerde, Hakk'a, yani yaratıcıya ulaşmak, kavuşmak olarak ifade edilen "ölüm" haktır. Ölen yalnızca bedendir, Ruh Hakk'a kavuşur. Bu nedenle Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerinde bir kişi öldüğü zaman öldü deyimi kullanılmamaktadır." Bunun yerine "Hakk'a

[39] 21 Mart Nevruz Bayramı dolayısıyla Nevruz ceminde okunan bir "nevruziye" örneğidir (Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).
[40] Tahtacı cemleri başlamadan yakılan ve cem bitiminde söndürülen üç adet çerağ (kandil) bulunmaktadır. Bu çerağlar Allah, Muhammed ve Ali adına yakılıp söndürülmektedir. Bu üç çerağın yakılması Kur'an-ı Kerim'de yer alan Nur Sûresi 35 ve 36. Ayetlerinden mülhemdir.
[41] "Cemi birlemek" terimi cemi bitirmek anlamına gelmektedir.

yürüdü" "Don Değiştirdi" deyimleri kullanılmaktadır. Cenaze töreni yerine de "Hakk'a Yürüme Erkânı" ifadesi kullanılmaktadır.[42]

Hakk'a henüz yeni yürümüş olan kimse yan yatıyorsa sırt üstü yatırılır, ayak başparmakları bağlanır ve elleri yanlarına uzatılır. Çukurova yöresi Tahtacılarında cenaze yıkandıktan sonra ölünün yakınları helallik suyu dökmektedirler.[43]

Hakk'a yürüyen kimse eğer akşam ölmüşse başında toplanılır ve ertesi gün defnedilmek üzere bekletilir. Cenazenin başında zâkir ya da dede tarafından "ölü nefesi" ya da "ölüm nefesi" okunur (Akdeniz ve Ersoy, 2012).

Hakk'a yürüme erkânında, ortaya konulan tabutun etrafında yüzler tabuta dönerek hilal şeklinde ayakta durulur. Cenazenin yanında bulunan dede ise yüzünü halka döner, bunun sebebi ise cemal cemale olmayı sağlamaktır. Bu duruşa kıyam "Dâra durmak" denilmektedir. Duruş esnasında "kişiye şah damarından daha yakın olan yaratanı hissederek" el sağ kalbin üzerine koyulmaktadır. [44]

Dede halktan cenaze için rızalık alır ve ardından cenaze gülbenki okur. Cenaze merasiminde dede tarafından okunan gülbenk dua niteliğindedir ve okunan bu gülbenkler herhangi bir çalgı aleti ve makama tabi olmadan okunmaktadırlar.[45]

İkrarbend olmuşuz ol Murtaza'ya sığındık,

Umudumuz vermeye zaya

Bağışla Hasan-ı Hulk-i Rıza'ya

Şah-ı Kerbela'nın nûru aşkına

Zeynel Abidin ile yası çekeriz

Muhammed Bakır ile yaşlar dökeriz

[42] Kadirli Cem evinde bulunan Hakk'a Yürüme Erkânı kitapçığından alınmıştır. Yazarı yoktur, derneğe aittir.

[43] Helallik suyunun cenazeye döküldüğü esnada cenazenin yakınları, "tenini biz yıkadık ruhunu hak paklasın" diyerek dua etmektedirler.

[44] Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerinde elin kalbin üzerine koyulma uygulaması birçok zaman yapılmaktadır. Yeni gelen birisine selam verirken, Cem esnasın selamlaşılırken ya da vedalaşılırken gibi birçok zamanda el kalp üzerine koyulmaktadır.

[45] Kadirli Cem evinde bulunan Hakk'a Yürüme Erkânı kitapçığından alınmıştır. Yazarı yoktur, derneğe aittir.

Cafer hürmetine boyun bükeriz

Bağışla Kazım'ın varı aşkına

Şah-ı Horasan'dır ol Ali Rıza

Taki Naki hürmetine eyleme ceza

Askeri şanına medet kıl bize

Bağışla Mehdi'nin sırrı aşkına

Ya Hakk kerem eyle;

Hata ve eksiklerimizin sorulacağı günde yüce Rahetini ve sevgini esirgeme. Gerçeğe Hü! [46]

Cenaze defnedildikten sonra telkin verilmektedir. Tahtacılara göre telkin, ölüden ziyade diriler için verilmelidir. Telkin okunduktan sonra dede tarafından Yasin suresinin Türkçesi okunmaktadır. Tahtacılar, ölen kişi için kırk yemeği de yapmaktadırlar (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

3.2.3. Nikâh

Kadirli Cem Evi dedesi Baştürk (2021) nikâh geleneği hakkında şunlardan bahsetmiştir: "Tahtacılarda ve Anadolu Alevîlerinde nikâhlanmak her Alevî için bir gerekliliktir. Tahtacılarda ve diğer Anadolu Alevîlerinde kişi hayatı boyunca yalnızca bir eş ile nikâhlı kalabilmektedir. Bununla birlikte nikâhlanan kişi için de ayrılık gibi bir durum ve düşünce söz konusu değildir. Çünkü Alevî öğretisine göre nikâhlanan kişiler için ayrılık durumu meydana gelmesi çirkin bir davranıştır ve düşkünlüğe sebebiyet vermektedir."

[46] Cenazelerde dede tarafından okunan Gülbenk formu örneğidir. Kadirli Cem evinde bulunan Hakk'a Yürüme Erkânı kitapçığından alınmıştır. Yazarı yoktur, derneğe aittir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRK DİN MÛSİKÎSİ İÇERİSİNDE TAHTACI ALEVİLERİNİN DİNİ MÛSİKÎSİNİN İNCELENMESİ

4.1. Türk Din Mûsikîsi

Nuri Özcan (1994) Dinî Mûsikî isimli çalışmasında Türk mûsikîsini kısaca şu şekilde ele almıştır: "Türk mûsikîsi genel olarak dinî ve dinî olmayan (lâdinî, profan) mûsikî olmak üzere ikiye ayrılır. Türk din mûsikîsi eserleri, yaratıcı ve peygamber sevgisini anlatan ve dini konuları hatırlatan sözleri ihtiva eden, beste olarak da dini atmosfere uygun bir şekilde icra edilen eserlerden oluşmaktadır. Dinî mûsikî, uzun yıllar boyunca yaşanmış olan dinî yaşantılar sonucunda gerek camilerde, gerek tekkelerde ve gerekse ibadet edilen tüm mekânlarda icra edilmek kaydıyla teşekkül etmiş bir mûsikî çeşididir. Müşterek birçok özelliklerinin olmasına rağmen cami mûsikîsinin de tekke mûsikîsinin de kendilerine has formları bulunmaktadır. Tekke mûsikîsi formundaki eserler bazen çalgı aleti ile birlikte okunurken, cami mûsikîsinde bu mümkün değildir. " (s. 359-360).

Camilerde, tekkelerde, dergâhlarda, çeşitli mekân ve dinî merasimlerde ibadet ve zikir esnasında seslendirilen icra tarzlarına Türk Din Mûsikîsi denir. Bu kapsama giren mûsikî formları, icra edildiği mekâna göre iki ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; cami mûsikîsi ve tekke mûsikîsidir (Sarı, 2016, s. 13).

4.1.1. Tekke Mûsikîsi Formları

Tekkelerde yapılan zikir, sema ve ibadetler esnasında mûsikîye ihtiyaç duyulmuş ve mûsikîden yararlanılmıştır (Uğurlu, 2017, s. 1069-1072). Tekke mûsikîsini cami mûsikîsinden ayıran en önemli fark ise tekke ve dergâhlardaki mûsikî icrası esnasında ney, bendir, rebab, kudüm, tanbur, kanun vb. çalgı aletlerinin kullanılmasıdır (Turabi, 2019, s. 106).

Tekke mûsikîsi formları, tarikatlarca tekke ve dergâhlarda icra edilen ve icra ediliş şekli ile tasavvufî tarikatlara ve tekkelere göre farklılık gösteren eserlerdir.

a) Mevlevî Ayini
b) Durak
c) Şuğûl
d) İsm-i Celâl
e) Savt
f) Mersiye
g) Nefes
h) Deyiş
i) Gülbank
j) Salât-ı Kemâliye

Tekke mûsikîsine ait formlardandır (Turabi, 2019, s. 106-125).

4.2. Alevî-Bektaşî Müziği

Birçok sözlü kültürü ayakta tutan şey sözün akılda kalıcılığını sağlayan etmenlerdir. Müzik bu etmenlerden biridir (Dönmez, 2010, s. 196). Alevî-Bektaşî toplulukları yüzyıllardır inanç müzik ilişkisi ile kültürel kimliklerini, sözlü geleneklerini ve birçok inanç pratiklerini nesilden nesile hatırlatarak aktarmayı başarmışlardır (Mengüş, 2019, s. 8). En kısa tanımıyla; Alevî-Bektaşî toplulukları inançlarını ve kültürlerini müzik yoluyla icra ettikleri için bu müziklere Alevî-Bektaşî müziği denilmektedir (aktaran Durmaz, 2013, s.11).

Alevî uyanışı, 1980'lerden itibaren, daha önce kırsal kesimlerde yaşamayı tercih eden Alevîlerin kente göç etmesiyle başlamıştır. Bu uyanış, Alevî müziğinde de uyanışa ve değişimlere neden olmuştur. Alevî âşıkların yavaş yavaş vefat etmesi ile popüler Alevî müziği icracıları ortaya çıkmaya başlamıştır (Mengüş, 2019, s. 8-10). Uyanış önderleri olarak bilinen Alevî müzisyenleri de birer birer ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu önderlerin başında Arif Sağ, Erdal Erzincan, Erol Parlak gibi isimler gelmektedir. Bu uyanışın temsilcileri eski dönemdeki Alevî müziğini farklı şekilde harmanlayarak piyasaya sunmuşlardır (Dönmez, 2010, s. 86-87).

Uyanış önderleri, Alevî müziğinde birçok değişime öncülük etmişlerdir. Bunlardan kısaca şöyle bahsedilebilir:

- Eserler notaya alınmaya başlamıştır.
- Kısa saplı "çöğür" adı verilen müzik aleti, piyasaya sunulmuştur.
- Bağlamaya bazı gitar akortları da eklenmiştir.
- Yerel çalgılar zenginleşmiş ve çoğalmıştır.
- Alevî müziğinin gelecek nesillere aktarımı amacıyla müzik eğitimleri başlamıştır (Dönmez, 2010, s. 88).

Alevî-Bektaşî müziğinin temelleri, İslamiyet öncesi, Türk kültürü ve unsurlarından fazlasıyla etkilenmiştir. 15. yy. dan itibaren etki etmeye başlayan Âşıklık geleneği, Alevî-Bektaşî müziği bir bütün halinde sayılacak kadar iç içe iken sonrasında kendine özgü değerler ve yapılar oluşturarak ayrışmışlardır (Kurt, 2016, s. 273).

Alevî-Bektaşî inancı aynı zamanda bir kültürün de adıdır. Alevî-Bektaşî inanç ve kültürünü asırlar öncesinden günümüze taşıyan en önemli etkenlerden birisi Alevîlik sözlü geleneğidir. Bu sözlü geleneğin en önemli sacayakları şiir, saz ve semahtır (aktaran Durmaz, 2013, s. 11-12).

Alevî müziği, farklı yörelerde söylem ve ifade biçimleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik içerisinde, müziğin farklı formlarının ve müzikal biçiminin kaynağı "söz" dür (Erol, 2002, s. 289). Alevî müziğinin farklı yerlerdeki çeşitliliğinin yanında, kendi aralarındaki kesişim kümesi, "söz" ile harmanladıkları düvaz-ı imam, nefes, deyiş vb. gibi müzik formlarıdır. Bektaşi tekkelerinde, Nutuk, Nefes, Na't-ı Ali, Na't-ı Nebi, vb.[47] formlar kullanılmaktadır (Kurt, 2016, s. 272-273). Bu formlar, norm koyucu işlevini üstlenmektedir. Bu bakışla Alevî müziklerinin birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları belirleyen unsurlar, yerel, bölgesel, müziksel vb. bileşenlerdir (Dönmez, 2008, s. 58). Örneğin, farklı bölgelerdeki, kendilerine Tahtacı adı veren toplulukların, aynı sözleri kullanarak farklı çalgı, ritim ya da ezgilerle ifade ettikleri eserler, müziksel çeşitliliği sağlayabilmektedir (Erol, 2002, s. 296). Bu çeşitlilik yerel ve bölgesel unsurların etkileriyle (örneğin o bölgede kullanılan müzik aletleri, bölgedeki ezgiler vb.) ortaya çıkmaktadır (Dönmez, 2008, s. 58).

[47] Parça, Hz. Peygambere övgü olarak yazılmışsa, Na't- Nebi; Hz. Ali'ye övgü olarak yazılmışsa, Na't- Ali olarak adlandırılmaktadır (Koca ve Onaran, 1987, s.5).

4.3. Tahtacı Alevîlerinde Dinî Mûsikî

Alevîlerin mûsikîsi genel olarak incelendiğinde deyiş, nefes, düvaz-ı imam, mersiye, nevruziye, mirâciye ve gülbank gibi formlardan oluştuğu görülmektedir (Durmaz, 2013, s. 13-19). Söz konusu formların hemen hepsinin inanca ait olan dini temalı eserler olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Alevîlerin icra etmiş oldukları mûsikî formlarının tamamını dinî mûsikî başlığı altında değerlendirmek yerinde olmaktadır (Özcan, 1992, s. 371).

Anadolu'da yaşayan Alevî kollarının mûsikîsi ve icra türleri kıyaslandığında, aralarında neredeyse fark edilemeyecek derecede küçük farklılıklar olduğu görülmektedir. Anadolu'da yaşayan Alevîlerin mûsikî icrasında çalgı aleti olarak genelde "bağlama" kullandıkları bilinmektedir (Dönmez, 2010,s. 48-49). Alevîlerin kullandığı sazların herhangi bir ölçüt standardı da yoktur. Kullanıldığı yöreye göre sazların boyutları değişiklik gösterebilmektedir (Özcan, 1992, s. 371). Yörelere göre farklı isimler verilen bu sazlara çöğür, ırızva, cura, tambura denmektedir. Bunun yanı sıra nadiren de olsa mûsikî icrası esnasında bağlamanın yanında saz ekibinin ud, kabak kemane ve cümbüş gibi birtakım çalgı aletlerini kullandıkları da bilinmektedir (Tamay, 2009, s. 181). Ancak Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı Alevîlerinde mûsikî icrası esnasında "dede bağlaması" ya da "telli Kur'an" ismini vermiş oldukları bağlama dışında herhangi bir çalgı aletine rastlanmamıştır.

Alevîlerin cem esnasında okudukları eserler icra edildikleri usul bakımından ikiye ayrılır. Ağır ritimle okumuş oldukları eserlere "oturak", yürük usulle (hızlı ritimle) okumuş oldukları eserlere ise "şahlama" denmektedir. Şahlama tarzında okunan nefesler ise genellikle semah esnasında icra olunur (Özcan, 1992, s. 371-372).

Tahtacıların geleneksel müzikleri ritim düşünülerek sınıflandırıldığında, ritimli (usullü) olanlar; mengi, semah, türküler ve deyişler iken; serbest ritimli (usulsüz) olanlar ise mersiye (ağıt) ve nefestir (Tamay, 2009, s. 182). Araştırmalarda Tahtacıların dua ve nefeslerinin Türkçe olduğuna rastlanmıştır (Tamay, 2009, s. 19).

Anadolu Alevîlerinde olduğu gibi Tahtacıların mûsikîlerinde de büyük oranda yedi ulu ozanın etkilerine ve eserlerine rastlamak mümkündür. Öyle ki Tahtacılar mûsikîlerinin tamamına yakın kısmında yedi ulu ozandan beslenmişlerdir. Çukurova yöresinde yapılan araştırmalarda kayda

alınan eserlerin büyük oranda yedi ulu ozana ait olduğu gözlemlenmiştir. Yedi ulu ozan Tahtacılarda çok önemli bir konuma sahiptir. Öyle ki Tahtacılara ait olan bazı cem evlerinin tavan kısmında yedi ulu ozanı sembolize eden ahşap motiflere yer verilmiştir.[48]

4.3.1. Yedi Ulu Ozan

1. Seyyid Nesimi
2. Şah Hatayî
3. Şah Hatâî
4. Fuzûli
5. Viranî
6. Yeminî
7. Kul Himmet[49]

Yusuf Ziya Yörükan'ın "Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar" eserinde ise yedi ulu ozanın

şu kişiler olduğu zikredilmektedir.

1. Kul Himmet
2. Hatayî Sultan
3. Pir Sultan
4. Şah Hataî
5. Can Hatayî
6. Kızoğlu Sultan
7. Yeminî Sultan (Yörükhan, 2006, s. 61).

4.3.2. Tahtacılarda Telli Kuran "Bağlama"

Diğer Anadolu Alevîlerinde ve Tahtacılarda musikî, günlük hayatta bir eğlence aracı değil, ibadet esnasında bir dua biçimi olarak değerlendirilir. (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Yine Tahtacılarda bağlama "Telli Kuran" olarak nitelendirilir (A. Erdoğan, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020). Zira ayinlerde bağlama ile okunan eserlerin manaları hikmet ve

[48] Çamalan Tahtacılarından bahsedilen kısımda söz konusu motifler "Şekil 21" de gösterilmektedir.
[49] Yedi ulu ozan başlığı altında zikredilen bu isimler farklı kaynaklarda farklı kişiler olarak geçmektedir. Burada zikredilen yedi ulu ozanlar ise Kadirli Cem Evinde yapılan röportajlar sonucu edinilen bilgilere dayanmaktadır. Ancak farklı kaynaklarda söz konusu yedi ulu ozanların bir kısmının farklı kişiler olduğu da belirtilmektedir.

Kuran'dan öğretiler içermektedir. Kuran'dan öğütler ve öğretiler içeren eserler de kendisi ile icra olunduğu için bağlamaya Anadolu Alevileri ve Tahtacılar tarafından "Telli Kuran" nitelemesi yapılmıştır (A. Erdoğan, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020). Tahtacılarda yapılan semah ve menginin özü dini içerikli olmasıdır. Semah ve mengilerde okunan nefesler, deyişler, düvaz-ı imam ve mersiyeler dini öğretiler ve matem içerir. Ancak son dönemde menginin düğünlerde bir eğlence halinde icra edilmesi de Tahtacı dedelerince tasvip edilmemekte ve özüne aykırı olduğu söylenmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Çünkü Alevîlik hüzün ve matem üzere kurulmuş bir sistem olarak nitelendirilmektedir (A. Özçatal, kişisel iletişim, 25 Mayıs 2021). O bakımdan içerisinde dua ve matem ihtiva eden eserlerin eğlence meclislerinde icra edilip bununla eğlence maksadıyla raks edilmesi inançsal bakımdan bir tenakuz olarak nitelendirilmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

4.3.3. Tahtacı Alevîlerine Ait Mûsikî Formları

Baştürk (2021) ile yaptığımız röportaja göre; Alevîlerde ve dolayısıyla Tahtacı Alevîlerinde dinî musikî ve dinî olmayan mûsikî gibi bir ayrım söz konusu değildir. Çünkü Alevîlik bir inanç sistemi olmakla beraber Alevîlikte mûsikî anlayışı ibadet temellidir. Kısacası Alevîlerde Mûsikî, Tanrıya yaklaştıran bir vesile, ibadet icrasında ise temel unsurdur. Bunun dışında bir mûsikîden söz etmek Alevîlik inancı açısından doğru değildir. Günümüzde mûsikî ile eğlenen Alevî gençlerin bulunuyor olması da Alevî dedelerince kınanmaktadır. Zira okunan nefeslerin muhtevası ile eğlencenin örtüşmediği ve mûsikînin temelde bu amaçla kullanılmadığı söylenmektedir.

Tahtacılarda icra olunan dinî mûsikî formları şu şekildedir;

A. Deyiş
B. Nefes
C. Mersiye (Ağıt)
D. Düvaz-ı imam
E. Mirâciye (Miraçlama)
F. Gülbank (Gülbenk)
G. Nevruziye

Çukurova yöresi Tahtacı dedeleri olan Ahmet Ali Erdoğan ve Muharrem Baştürk ile yapılan röportajlar sonucu elde edilen bilgiler neticesinde Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacıların cemlerinde okunan formlar bu şekildedir.

4.4. Tahtacılarca İcra Edilen Dinî Mûsikî Formları

4.4.1. Deyiş

Türkçe *de-mek* fiilinden türetilmiş bir kelimedir. Denilen, söylenen ve okunan anlamlarına gelmektedir. Deyiş, Bektaşiliğin karakterini yansıtan kalıplar ve usuller ile okunan eserlere verilen genel addır. Ancak Anadolu'da halk arasında deyiş, Alevîlerin okumuş oldukları eserlere denmektedir (Turabi, 2019, s. 113).

Ancak bir esere deyiş denebilmesi için o eserin dilden dile aktarılmış olması ve Alevi toplumu tarafından kabul görmüş ulular[50] tarafından okunmuş olması gerekmektedir. Genel olarak öğretici muhtevaya sahip olan deyişler, Anadolu'nun birçok yerinde ve Çukurova yöresinde Tahtacılar tarafından okunmaktadır (Durmaz, 2013, s. 13).

Ben melâmet hırkasını
Kendim giydim eğnime
Ar ü namus şişesini
Taşa çaldım kime ne
Haydar Haydar taşa çaldım kime ne

Gâh çıkarım gökyüzüne
Seyrederim âlemi
Gâh inerim yeryüzüne
Seyreder âlem beni

[50] Bu ululara 7 ulu ozan denmektedir. Bu kişiler; Pir Sultan, Nesîmî, Yemînî, Hatâyî, Fuzûlî, Virânî, Kul Himmet olarak belirtilmektedir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Haydar Haydar seyreder âlem beni (Turabi, 2019, s. 113).

4.4.2. Nefes

Alevilikte önemli bir yeri olan nefes formu, ilahilere benzer bir yapıdadır. Nefes formundaki eserler, Alevi âşıklar tarafından yazılıp bestelenmişlerdir. Bununla birlikte nefes formundaki eserler mistik yönü olan; Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bahseden eserlerdir (Turabi, 2019, s. 111).

Ahmet Ali Erdoğan (2020) dede ile röportajımızda aktardığına göre: "Sünni tekkelerde belirli bir kalıp, kafiye, makam ve ritim ile okunan eserlere ilahi denirken Alevî ve Bektaşi tekkelerinde yine Aleviliğin karakterini yansıtan kalıp, kafiye, makam ve ritim ile okunan eserlere nefes denmektedir. Nefesler mana olarak öğretici, eğitici ve kişiyi olgunlaştırıcı bir muhtevaya sahiptir. Tahtacılar nefesi dedeler ya da sazândâr (zâkir) okur. Nefes okunurken hiçbir şey yenilip içilmemektedir. Tahtacılarda nefes okunmadan evvel okunacak nefesin manası ve hikmeti cânlarla paylaşılır ardından eser makam ile icra olunur."

Çukurova yöresi Tahtacı Alevîlerinde, yapılan her cem ayininde "Nefes" formu okunmaktadır. Çukurova yöresi Tahtacıları Perşembe akşamı yaptıkları cem ayinlerini herkese açık olarak icra ederler ve bu cem ayinlerinde dedeler ve zâkirler tarafından yine nefesler okunmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Çamalan, Kadirli ve Çukurova yöresindeki diğer Tahtacılara ait olan cem evlerinde Perşembe akşamları "Alevî-Sünni" katılımcı ayırt etmeksizin cem ayinleri düzenlenmektedir. Herkese açık olarak yapılan Perşembe cemlerinin, 2020 ve 2021 yıllarının bazı aylarında Covid-19 salgını sebebiyle icra edilemediği tespit edilmiştir (A. Erdoğan, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020; A. Çatal, kişisel iletişim, 26 Eylül 2020).

Zaman tez geçiyor canlar
Dikkat edenler iyi anlar
Bu asırda pak insanlar

Zor bulursun zor bulursun

Bu yola verirsen ikrar

Ne yaparsan gerçekten kâr

Kesinlikle etmen zarar

Kâr bulursun kâr bulursun[51]

4.4.3. Mersiye (Ağıt)

Mersiye, Arapça "*resâ*" kökünden gelen, övmek, arkasından iyiliklerini sayıp dökmek, ölen kişinin ardından acısını dile getirme anlamına gelen şiirlerdir. Türk edebiyatında ise ölen bir devlet büyüğünün ardından duyulan acıyı dile getirme maksadıyla yazılan şiirlere denir (Sarı, 2016, s. 20). İslam tarihinde Kerbela'da vuku bulan hadisede şehit olan, Hz. Hüseyin ve ehl-i beyt mensuplarının ardından duyulan acıyı ve onları şehit edenlere karşı hissedilen öfkeyi dile getiren şiirler olarak bilinmektedir. Mersiye okuyan kişilere "mersiyehân" denir (Turabi, 2019, s. 109).

Türk din mûsikîsi repertuarında mersiye formunda bestelenmiş eserler mevcuttur. Örneğin bestesi Hatip Zâkirî Hasan Efendi'ye, güftesi ise Yazıcı Zade Mehmet Efendi'ye ait olan "Nühüft Mersiye" gibi (Sarı, 2016, s. 20).

Mersiye, insanların ölen bir yakınının ya da bir devlet büyüğünün ardından hüzünlerini dile getirdikleri, ölen kişilerin iyiliklerini anlattıkları ve yaşamış oldukları acılara katlanmayı tavsiye ettikleri bir formdur. Kaynaklarda bilinen ilk mersiyeyi Kabil'in Habil'i öldürmesi üzerine Hz. Âdem'in okuduğu aktarılmaktadır (Toprak, 2004, s. 217-218).

Hz. Hüseyin ve beraberindeki Ehl-i Beyt mensuplarının Kerbela'da şehit edilme olayını matem havası ile aktaran nefeslere mersiye denmektedir (Durmaz, 2013, s. 19). Çukurova yöresi

[51] Yukarıda verilen "Nefes" örneği Kadirli Cem Evi dedesi olan Muharrem Baştürk ile yapılan röportaj esnasında kaydedilmiştir.

Tahtacıları da mersiye okumaktadırlar. Çukurova yöresi Tahtacılarında mersiyeleri genelde dedeler veya sazândârlar okumaktadırlar (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

Rivayette gelir bir gün Resûlullâh olup dilşad
Ki dizinde oturmuştu Hüseyni ile Hasan şehzad
Hüseyni öptü boynundan Hasan ağzı dudağından
İkisin bâb-ı şefkatten bu resme eyledi irad
Erişti Cebrail derhal elinde var idi üç şal
Biri kare, biri saru, biri kızıl idi vekkad
Dedi Allah selam eder buyurur kim reva mıdır?
Beni nice sever ol kim bana karşı öper evlad
Divanında eli bağlı kulundur yâ Resûlallâh
Yazıcı oğluna eyle şefaat olasın dilşad (Sarı, 2016, s. 20).

4.4.4. Düvaz-ı İmam

Düvaz-ı imam ya da diğer adıyla düvazdeh imam, ayin-i cem esnasında okunan Tahtacı formlarındandır. Düvaz-ı imamlar on iki imamı ve ululuları öven bir muhtevaya sahiptir (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). İlk düvaz-ı imamı söyleyen ulunun Şah Hataî mahlaslı Şah İsmail'in olduğu söylenmektedir. Bunun sebebi ise Yusuf Ziya Yörükan'ın (2006) Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar adlı eserinde şöyle anlatılmaktadır: "Bir gün Şah İsmail, Yezid'in oğlu Sammaz (Halid olacak) türbesine ayak ile vurmuş, hatiften (gaipten), 'Hata ettin' diye bir ses gelmiş. O zaman Şah İsmail aşağıdaki düvazdeh imamı söylemiş,

Yâ Rab hata ettim, Hüdâ için bağışla!
Muhammed Mustafa için bağışla.
Asıl Sofu Cüneyd'in Pîr Haydar oğlu
Aliyyü'l-Murtaza için bağışla.

Ali'nin Düldül'ü, Kanber'i bile

Zülfikar için bağışla.

Haticetü'l Kübrâ, Fatımatü'z-Zehrâ

Sülâle-i Âl-i abâ için bağışla.

İmam Hüseyin aşkıyla meydana geldim

Hüseyin-i Kerbelâ için bağışla.

Zeynel, Bakır, Câfer, Mûsâ Kâzım

Şah İmam-ı Rıza için bağışla.

Takî, Nakî, Hasan Ali Askerî

Mehdî-i Sahib-i Zaman için bağışla.

Bilirim günahım hadden aşıkdır

Eşiğinde geda için bağışla.

Tamam oldu On İki İmam nur oldu

Şah Hataî hata için bağışla.[52]

4.4.5. Mirâciye (Miraçlama)

Hz. Muhammed'in mirâca yükselme olayını anlatan eserlerdir. Mirâciyeler genellikle menkıbevi bir anlatım biçimine sahiptir. İslam dininde ve Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan mirâç hadisesini anlatan manzumelere Mirâciye ya da Miracnâme adı verilmektedir. Mirâciye okuyan kişilere ise "mirâchân" denir. (Turabi, 2019, s. 102).[53]

Türk İslam Edebiyatında kaleme alınan birkaç mirâciye vardır ve mirâciyeler dinî mûsikî sahasında kaleme alınan en uzun ve en sanatlı eserlerdendir. Türk Din Mûsikîsi alanında Kutbü'n-Nâyi Osman Dede (ö.1730) tarafından bestelenmiş mirâciye de mevcuttur (Sarı, 2016, s. 22). Her yıl miraç kandilinde selâtin camilerde ve tekkelerde mirâciye okunur. Mirâciye

[52] Yukarıda verilen Düvaz İmam örneği Kadirli Cem Evi dedesi olan Muharrem Baştürk'ten telefon konuşması yoluyla kayda alınmıştır.

[53] Mirâciye (miraçlama) formu, Türk Din Mûsikîsinde "Cami Mûsikîsi" başlığı altında değerlendirilmektedir. Ancak Alevilik inanç sisteminde ibadetler cem evinde yapıldığı için mirâciye formuna ait eserler yine cem evlerinde okunmaktadır.

Segâh, müsteâr, dügâh, nevâ, sabâ ve hüseynî makam başlıkları altında 6 haneden oluşmaktadır (Turabi, 2019, s. 100-103).

Alevilikte ise Miraçlama, Hz. Muhammed'in miraca çıktıktan sonra yeryüzüne inmeden evvel kırklar meclisine uğramasını anlatan bir formdur (Yörükhan, 2006, s. 70-72)[54]. Bazı yörelerde mersiyeye benzer bir biçimde nağmeli okunurken bazı yörelerde nağmesiz yani şiire benzer bir biçimde okunmaktadır. Miraçlama[55], ayin-i cem esnasında semaha başlanırken okunan bir formdur (aktaran Durmaz, 2013, s. 16). Canlar semaha miraçlamanın sözlerinin tesiriyle başlar ve giderek hızlanır bir tarzda semah dönerler. Semah dönme esnasında dede canlara görsellikten ve gösterişten uzak olarak semah dönülmesini telkin eder (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Çukurova yöresinde okunan bir miraçlama örneği;

Geldi çağırdı Cebrail Hak Muhammed Mustafa'ya
Hak seni Mirac'a okur, Dâvete Kadir Hüdaya.

Evvel emanet budur ki Piri, rehberi tutasın
Kadim erkâna yatasın Tariki müstakime.

Muhammed sükûta vardı, vardı Hakk'ı zikreyledi
Şimdi senden el tutayım Hak buyurdu ve'd-duha.

Muhammedin belin bağladı Anda ahir Cebrail
İki gönül bir olu ben, Hep yürüdüler dergâha.

Vardı dergâh kapısına, gördü orda bir Arslan yatar
Arslan anda hamle kıldı korktu Muhammed Mustafa.

Buyurdu Sırr-ı Kâinat, korkma Ya Habibim dedi
Hatemi ağzına ver ki Arslan ister bir nişane.

Hatemi ağzına verdi Arslan orda oldu sakin
Muhammed'e yol veru ben Arslan gitti nihaneye.

Vardı Hakk'ı tavaf etti evvela bunu söyledi
Ne heybetli şirin varmış hayli cevreyledi bize.

Gördü bir biçare derviş hemen yutmak diledi
Ali yanımda olaydı dayanırdım ol Şahıma.

[54] Daha fazlası için bkz. (Erzurumlu, 2007, s, 33-34; İpek, 2010, s. 229)
[55] Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerinde "Miraciyye" de denilmektedir.

Gel benim sırr-ı devletlim sana tabiyim ey habibim
Eğili ben secde kıldı eşiği kıblegâhına.

Kudretten üç hon geldi sütü elma baldan aldı
Muhammed destini sundu nûş etti Azametullaha.

Doksan bin kelam danıştı iki cihan dostu dostuna
Tevhidi armağan verdi yeryüzündeki insana.

Muhammed ayağa kalktı hep ümmetini diledi
Ümmetine rahmet olsun anda dedi kibriya.

Eğiliben secde kıldı hoş kal sultanım dedi
Kalkıp evine giderken yol uğrattı kırklara.

Vardı kırklar makamına oturu ben oldu sakin
Cümleside secde kıldı hazreti Emrullah'a.

Muhammed sürdü yüzünü Hakka teslim etti özünü
Cebrail getirdi üzümü, Hasan Hüseyin ol Şaha.

Canım size kimler derler Şahım bize Kırklar derler
Cümleden ulu yolumuz eldedir külli varımız.

Madem size Kırklar derler niçin noksandır biriniz
Selman şeydullaha[56] gitti ondandır eksik birimiz.

Cümleden ulu yolumuz eldedir külli varımız
Birimize neşter vursan bir yere akar kanımız.

Selman şeydullahtan geldi Hü deyip içeri girdi
Bir üzüm tanesini koydu Selmanın Keşkullahına.[57]

Kudretten bir el geldi ezdi bir engür[58] eyledi
Hatemi parmakta gördü uğradı bir müşkül hale.

Ol şerbetten biri içti cümlesi de oldu hayran
Mümin Müslim üryan büryan hep girdiler semaha.

[56] Şeydullah: Üzüm salkımı anlamına gelmektedir.
[57] Şeydullah'ın ezilip üzüm suyuna dönüştürüldüğü "havan" anlamına gelmektedir.
[58] Engür: Alevî öğretisinde üzüm suyu(içki) anlamına gelmektedir. Cem ayinlerinde kırkları anmak adına hala dağıtılmaktadır.

Cümlesi de el çırpı ben dediler ki Allah Allah,
Muhammed bile girdi Kırklar ile semaha.

Muhammed'im coşa geldi Tacı başından düştü
Kemeri kırk pare oldu hepsi sardı Kırklara.

Muhabbetler galip oldu yol erkân yerini aldı
Muhammed'e yol göründü hatırları oldu sefa.

Muhammed evine gitti Ali Hakkı tavaf etti
Hatemi önüne koydu dedi saddaksın Yâ Ali!

Evveli sen ahiri sen Zahiri sen bâtını sen
Cümle sırlar sana ayan dedi Şah-ı Evliya

Şah Hatayi'm vakıf oldum ben bu sırrın ötesine
Hakkı inandıramadım özü çürük ervaha[59]

4.4.6. Gülbank (Gülbenk)

Türkçe sözlükte, bir grup tarafından yüksek sesle yapılan dua anlamına da gelen gülbanklar dua niteliği taşımaktadırlar. Gülbanklar yapılacak işin hayırlı olması amacıyla okunmaktadır. Osmanlı Döneminde bu nedenle doğumda, ad koymada, mektebe başlamada şeyh ya da hoca efendilere okutulmaktaydılar (Üçer ve Sarı, 2020, s. 364-365).

Türk din mûsikîsinde "Gülbank" şeklinde isimlendirilir. Dinî ve resmi törenlerde ve bazı tarikat toplantılarında belli bir eda ve nağme ile okunur. Yapılacak bir işin hayırlara vesile olması ve salimen tamamlanması için yüksek sesle okunan dua mahiyetinde olan formdur (Tüysüz, 2017). Cuma ya da bayram günlerinde sabah namazından sonra kudüm ve ney eşliğinde Gülbank okunarak tekkeye gidilir. Mürettep derviş dualarıolarak da bilinir (Turabi, 2019, s. 125).

Alevilikte ise Gülbank ya da diğer adıyla gülbenk, on iki imama övgü içeren ve on iki imamı yücelten muhtevaya sahip olup, telkin niteliğinde olan bir formdur (Yörükhan, 2006, s. 332).

[59] Çukurova yöresinde okunan ve Şah Hatayî'ye ait olduğu bilinen bir Miraçlama örneğidir. Kadirli Cem Evi dedesi olan Muharrem Baştürk dededen alınmıştır. Miraçlama hemen her cemde okunur ve miraçlamanın anlamı doğrultusunda semah hızlandırılır. Çalgı aleti ile ya da nağme ile okunan bir mirâciyeye Çukurova yöresinde rastlanmadığı için eserin notalarına yer verilememiştir. Yukarıda yazılan miraçlama (mirâciye) örneği Tahtacı dedesi olan Muharrem Baştürk dede ile yapılan telefon görüşmesi ile kayda alınmıştır.

Tahtacı Alevîleri tarafından daha çok cenaze merasimlerinde dua maksadıyla dedeler tarafından Gülbank okunmaktadır. Bununla beraber Dâr Gülbankı, Vahdet Gülbankı, Çerağ Gülbankı, İkrar Gülbankı, Niyaz Gülbankı ve Bereket Gülbankı gibi gülbank çeşitleri de vardır (Yörükhan, 2006, s. 332-348).

Gülbank metinleri genellikle Türkçe olarak bulunmaktadır ve Allah lafzı ile başlamaktadır. Gülbank sonunda, bazı tarikatlarda Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile beraber bağlı oldukları şeyhin ismi de anılabilmektedir. Gülbank, dinleyenlerin hep beraber "Hû" diyerek niyaz etmesi ile biter (Üçer ve Sarı, 2020, s. 365). Çukurova yöresinde okunan bir gülbank örneği;

Allah, Allah, Allah, Allah.
İkrarbend olmuşuz ol Murtaza'ya
Sığındık umudumuz vermeye zaya
Bağışla Hasan-ı Hulki Rıza'ya
Şah-ı Kerbela'nın nuru aşkına

Zeynel Abidin ile yası çekeriz
Muhammed Bakır il yaşlar dökeriz
Cafer hürmetine boyun bükeriz
Bağışla Kazım'ın varı aşkına.

Şah-ı Horasandır ol Ali Rıza
Taki Naki hürmetine eyleme ceza
Askeri şanına medet kıl bize
Bağışla Mehdi'nin sırrı aşkına.

Ya Hakk. Kerem Eyle;

Gerçeğe Hü…[60]

Üçer ve Sarı (2020), makalelerinde 4 çeşit gülbanktan bahsetmişlerdir bunlar şu şekildedir:

1. Sabah Gülbankı: Sabah güne başlarken, günün hayırlı olması için okunmaktadır.
2. Sofra Gülbankı: Alevî geleneğinde sofra kıymetlidir. Yemek hazırlanırken, yemeğe başlarken, Yemek sonunda ve kurban esnasında gülbank okunulmaktadır.
3. Çerağ Gülbankları: Allah, Hz. Muhammed ve Hz.Ali'yi temsil eden mumlar yakılırken bu gülbanklar okunur. Mum, "Nûr"u temsil eder.
4. Cem ya da Erkân Bitiş Gülbankları[61]

Çukurova yöresi Tahtacılarında gülbank herhangi bir çalgı aleti kullanılmaksızın okunmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021).

4.4.7. Nevruziye (Mevlid-i Ali)

Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilen 21 Mart Nevruz bayramında icra edilen ayin-i cemde okunan bir formdur. Tahtacılarda hemen her ayin-i cemde mersiye okunurken Nevruz bayramında icra edilen cemde mersiye yerine nevruziye okunmaktadır (M. Baştürk, kişisel iletişim, 26 Mayıs 2021). Nevruziye formuna yörede Mevlid-i Ali de denmektedir. Nevruziye Hz. Ali'nin doğumunu anlatan bir formdur. Nevruziye okunduktan sonra saka suyu yerine canlara süt ikram edilmektedir.[62]

[60] Çukurova yöresinde Hakka yürüme erkânında okunan bir Gülbank örneğidir. Kadirli Cem Evi dedesi olan Muharrem Baştürk dededen alınmıştır. Çukurova yöresi Tahtacılarında Gülbank formu belli bir usûl ve makam ile okunsa da zaman zaman nağmesiz bir biçimde de okunabilmektedir.
[61] (bkz. s. 371-384).
[62] Nevruziyeye örnek "Bayramlar" başlığı altında verilmiştir. (Bkz. s. 50)

SONUÇ

Alevîlik ve Bektaşilik, Anadolu'da İslamiyet'e ait olan inanç sistemlerinden kabul edilmektedirler. Alevîlik ve Bektaşilik bir inanç sistemi olmakla beraber zamanla bir kültür halini almıştır. Alevî ve Bektaşî kültürleri Anadolu' da bulunan inanç temelli kültürlerin en köklü ve yaygın olanlarındandır. Alevîlik kültürü, İslam öncesine ait Türk kültürü ile İslamî dönem Türk kültürünün harmanlanmış halidir denebilir.

Anadolu'da Alevîlik farklı yörelerde farklı kültürlerle harmanlanarak, çeşitlenmektedir. Tahtacı Alevîliği de bu çeşitlenmenin bir sonucudur. 16. yy. da yaşanan siyasi olaylar sonucu bir kısım Alevîler dağlık bölgelere göç etmişlerdir. Tahtacılar, bu nedenle, genellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinin dağlık kesimlerinde yaşamaktadırlar. Tahtacı Alevîlerine, bulunmuş oldukları bölgelerin şartları sebebiyle, yapmış oldukları orman işçiliğinden dolayı "Tahtacı" denmektedir. Tahtacı Alevîleri, yaşadıkları bölgelerin kültürlerinden etkilenerek diğer Anadolu Alevîlerinden ayrışmışlardır. Tahtacı Alevîleri'nin kökeni tam olarak bilinmemektedir ve kökenleri hakkında birçok teori bulunmaktadır. Bununla beraber Tahtacıların genellikle kendilerini Yörük, Türkmen Alevîsi olarak tanıttıkları bilinmektedir.

Anadolu'da yaşayan Tahtacılar arasında on iki hizmetliye verilen isimlerde farklılıklar bulunmakla beraber ayinlerde kullanmış oldukları çalgı aletlerinde de farklılıklar olduğu görülmüştür. Bununla beraber bölgeden bölgeye yedi ulu ozan olarak bilinen kişilerin isimlerinde de farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu farkların da yaşanılan yöreden etkilenmeler nedeniyle meydana geldiği tespit edilmiştir.

Anadolu Alevîleri'nin birçoğu Hacı Bektaş Veli ocağına bağlı iken Tahtacı Alevîleri, Hacı Emirli ve Yanyatır ocaklarına bağlıdırlar. Anadolu Alevîleri ayinlerinde çoğunlukla Hacı Bektaşı Velî'nin nefeslerine yer verirken; Tahtacı Alevîleri genellikle 7 Ulu Ozanın eserlerine yer vermektedirler. Tahtacılar, günlük hayatlarında mûsikî icrasına büyük önem vermektedirler. Tahtacı Alevîleri'nin, diğer Anadolu Alevilerinden farklarından biri de Cem esnasında dolu dağıtılması ve içilmesidir.

Bu çalışmada Tahtacı Alevîleri ile ilgili yapılan araştırma sonucu Çukurova yöresinde Tahtacı Alevîleri'nin Mersin'in Tarsus; Osmaniye'nin Kadirli; Adana'nın Yüreğir, Pozantı, Tufanbeyli,

Karaisalı, İmamoğlu, Ceyhan ilçelerine yıllar önce yerleştikleri, zamanla gelişen teknoloji ve diğer sebepler nedeniyle birçoğunun şehir merkezlerine göç ettiği saptanmıştır. Bu çalışmada araştırma alanı olarak Tarsus Çamalan; Kadirli merkez ve Evci Köyü; İmamoğlu Uluçınar, Yüreğir Sepici mahallesi ve Ceyhan Durhasandede Köyü seçilmiştir. Bu bölgeler ziyaret edilmiş ve Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin dini müzikleri araştırılmıştır.

Müzik aynı zamanda Alevî-Bektaşî kültüründeki en önemli unsurlardan da biridir. Alevîler ve Bektaşîler, müziği inançla harmanlayarak yıllarca ibadetlerinde kullanmışlardır. Alevî-Bektaşî müziği, 15. yy. da ortaya çıkan âşıklık geleneği ile çok büyük benzerlikler gösterirken, zamanla kendi müzik yapısını oluşturdukça âşıklık geleneğinden ayrıştığı gözlemlenmiştir.

Anadolu'da Alevîlerin bir kısmı, uzun yıllar boyunca belli sebeplerle merkezden uzaklarda yaşamış; ibadetlerine ve içlerine dışarıdan kimseyi girdirmemeye çalışmışlardır. 1980'lerden itibaren "Alevî Uyanışı" adı verilen dönem ile Alevîler dağlık kesimlerden ve taşradan çıkmaya ve şehirlere taşınmaya başlamışlardır. Bununla birlikte Alevî uyanışının başlamasıyla beraber, Alevî müziği, bazı önderler sayesinde halka arz olmuştur. Bu önderler, eserlere farklı yorumlar getirmişlerdir. Anadolu' da Alevî olan olmayan birçok insan bu eserleri dinlemiştir. Bu durum aynı zamanda Anadolu' da Alevî-Bektaşî kültürünün yayılmasını da sağlamıştır.

Bektaşî mûsikîsi formlarında; nutuk, nefesler, Na't-ı Ali, Na't-ı Nebi gibi müzik formları görülürken; Alevî müziğinde, mersiye, nefes, deyiş, düvaz imam, gülbank gibi formlar görülmektedir. Tahtacı Alevîlerinde ise Anadolu Alevîleri'nin müzik formlarına ilaveten mirâciye (miraçlama) ve nevruziye formlarının eklendiği görülmektedir. Bu bağlamda genel olarak diğer Anadolu Alevîleri ile Tahtacılar arasındaki müzik form ve çeşitliliği benzerlik göstermektedir. Anadolu Alevîleri ve Tahtacıların eserlerinde farklı makamların ve farklı usullerin olduğu görülürken serbest biçimde okunan eserlerin olduğu da görülmektedir. Makam ve ritmik yapı açısından da benzerlikler bulunmaktadır. Çukurova yöresi Tahtacıları mûsikî icrasında sadece bağlama kullanırken, diğer Anadolu Alevîlerinde ve Çukurova yöresi dışında yaşayan Tahtacılarda bağlama dışında farklı çalgı aletlerine de rastlanmaktadır.

Tahtacıların icra etmiş oldukları mûsikî formları, Türk Din Mûsikîsine önemli katkılar sağlamış ve zenginleştirmiştir.

Alevî mûsikîsinde nefes formuna ait eserler, Alevî dedeler ve şairler tarafından bestelenmiş ve ilahi formuna benzer eserlerdir. Çukurova yöresi Tahtacı Alevîlerinde, tüm cem ayinlerinde okunmaktadır. Deyiş formuna ait eserler, her ne kadar nefes formuna ait eserlere benziyor olsa da, deyişlerin nefeslerden en büyük farkı Alevîlerce kabul görmüş ulular tarafından okunmuş ve günümüze kadar gelmiş eserler olmasıdır. Düvaz İmam formundaki eserler, on iki imamı öven eserler olup, her cemde okunmak zorunda değildirler. Gülbank (Gülbenk/Gülbang) ismi verilen forma ait eserler, yapılacak işin hayırlı olması amacıyla nağmeli bir biçimde okunur. Tahtacılarda ise Gülbank, cenazelerde dede tarafından dua niyetine okunan eserlerdir. Mersiye (ağıt), ölen bir devlet büyüğünün ardından iyiliklerini sayıp dökmek ve arkasından duyulan acıyı anlatmak için icra edilen form iken Tahtacılarda Mersiye (ağıt), Hz. Hüseyin'in matemini anlatan eserlerdir. Tahtacı Alevîlerinde, bilhassa Muharrem ayı içerisinde olmak üzere hemen her cemde mersiye okunmaktadır. Tahtacılara göre, Hz. Ali'nin biricik evlatları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmeleri nedeniyle, bir Alevînin hayatının matem ile geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle mersiyeler Tahtacı müziğinde önemli bir yere sahiptir. Yalnızca nevruz bayramında, mersiye yerine nevruziye okunmaktadır. Son olarak miraçlama (mirâciye) ise Hz. Peygamberin miraç hadisesinden ve miraç dönüşünde "Kırklar Meclisini" ziyaretinden bahseden eserlerdir.

Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı Alevîlerinde çeşitli mûsikî formları bulunmaktadır. Mûsikî formlarının farklılığı neticesinde bu formlar içerisinde icra edilen eserler, makam ve usul açısından da çeşitlilik göstermektedir. Bazı eserler ağır usulle okunmaktayken, bazı eserler yürük usulle okunmaktadır. Makam açısından da benzer şekilde farklılıklar görülmektedir. Çukurova yöresi Tahtacılarında Eserlerin Uşşak, Kürdi, Hüseynî ve Hicaz makamlarında okunduğu tespit edilmiştir. Ancak eserler çoğunlukla Hüseynî ve Uşşak makamlarında bestelenmiştir. Bununla beraber dua niteliğinde olan Gülbank vb. formların icrası ise genelde belli bir makam ile okunmaktadır. Ancak bu eserler bazen belli bir usul ile okunsa da çoğunlukla serbest bir biçimde okunmaktadır.

Tahtacı Alevîleri'nin kendi içlerinde, sözlü geleneklerinde, yöresel ve kültürel farklar olduğu gibi diğer Anadolu Alevîleri ile karşılaştırıldığında da yüzeysel farklar bulunmaktadır. Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri'nin müzik formlarında bazı farklar olduğu görülmüştür. Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîleri ile diğer Anadolu Alevîleri karşılaştırıldığında, söylenen mûsikî

parçaların sözlerinin çoğunlukla aynı olduğu ancak ritimde küçük farklılıklar olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Çukurova Yöresi Tahtacı Alevîlerinde diğer birçok yörede olduğu gibi yöreye özgü eserler bulunmuş ve çalışmanın sonuna eklenmiştir. Çalışmaya notaları ile birlikte eklenen bu eserler, Çukurova Yöresi Tahtacı dedeleri tarafından bestelenmiştir. Ve bu eserler Çukurova Yöresi Tahtacı dedeleri ve zâkirleri tarafından seslendirilen eserlerdir. Bununla beraber yöreye özgü olan ama nağmesiz okunduğu için notalarına yer verilemeyen eserler de çalışmaya eklenmiştir.

Tablo 2: Tahtacı Eserleri

Eser No	Eser Adı	Beste-Güfte	Yöresi	Notaya Alan
1	Zaman Tez Geçiyor Canlar	Muharrem Baştürk	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
2	Benim Köyüm İlbistanlı	Muharrem Baştürk	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
3	Zahid Bizi Tan Eyleme	Güfte: Muhyî Seslendiren: Ahmet Ali Erdoğan		Ertuğrul Coşkun
4	Yola Gelin Canlar Yola	Muharrem Baştürk	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
5	Ô Mon Coeur (Ey Yüreğim!)	Ahmet Ali Erdoğan	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
6	Yasin	Muharrem Baştürk	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
7	Ah Hüseyin Vah Hüseyin	Seslendiren: Muharrem Baştürk	Çukurova	Ertuğrul Coşkun
8	Her Sabah Her Seher Ötüşür Kuşlar	Seslendiren: Muharrem Baştürk		Ertuğrul Coşkun
9	Ilgıt Ilgıt Esen Seher Yelleri[63]	Kaynak Kişi: Rıza Yetişen	İzmir-Narlıdere	Muzaffer Sansözen
10	Yüce Dağ Başında Bir Goyun Meler[64]	Kaynak Kişi: Ahmet Günday	Fethiye-Günlük Başı	A. Günday – T. Özkan

[63] (Tamay, 2009, s. 302-307).
[64] (Tamay, 2009, s. 312-315).

11	Bademler Semahı[65]	Kaynak Kişi: Murat Coşkun	İzmir – Urla -Bademler	Yolcu Bilginç
12	Kırklar Semahı[66]	Fethi Apaydın	Narlıdere	Sedat Tamay
13	Dünya'da Yok İken Gül ile Seda[67]	Ali Ateş (dede)	Balıkesir -Kongurca Köyü	Ayten Kaplan
14	Durnam Nerden Gelirsin[68]	Oğuz Kaplan	Kongurca Köyü	Ayten Kaplan
15	Şimdiki Sofular Zalim Oldu Şaplak Havası[69]	Hüseyin Çatan-İsmail Serez	Balıkesir -Türkali Köyü	Cemil Demirsipahi
16	Katarlanmış Aşkın	Akça Enişli Halil	Mersin - Mut	Hakan Aykurt
17	Armut Ağacı	Mehmet Bulanlar	Manisa - Turgutlu	TRT arşivi
18	Kırtıl Semah	Musa Eroğlu	Mersin – Silifke-Kırtıl Köyü	Senem Ersin Genç
19	Bir Nefescik Söyleyeyim	Halil Kahraman	Aydın	TRT arşivi
20	Derelerde Olur Çamlı Söğüdü	Nuri Turan-Ahmet Turan	Antalya - Elmalı - Akçainiş Köyü	TRT arşivi
21	Hakikat Bir Gizli Sırdır	Selim Kasap	Ege	TRT arşivi

[65] (Tamay, 2002, s. 137-147).
[66] (Tamay, 2002, s. 118-127).
[67] Ayten Kaplan'ın özel arşivinden alınmıştır. Bkz. (Kaplan, 1998, s. 171-172).
[68] Ayten Kaplan'ın özel arşivinden alınmıştır. Bkz. (Kaplan, 1998, s. 174-175).
[69] Ayten Kaplan'ın özel arşivinden alınmıştır. Bkz. (Kaplan, 1998, s. 177).

22	İki Turnam Gelir De Bağdat Elinden	Niyazi Emre	Manisa - Gördes	TRT arşivi
23	Biz Çekeriz İmamların Yasını	-	-	Ercan Durmaz
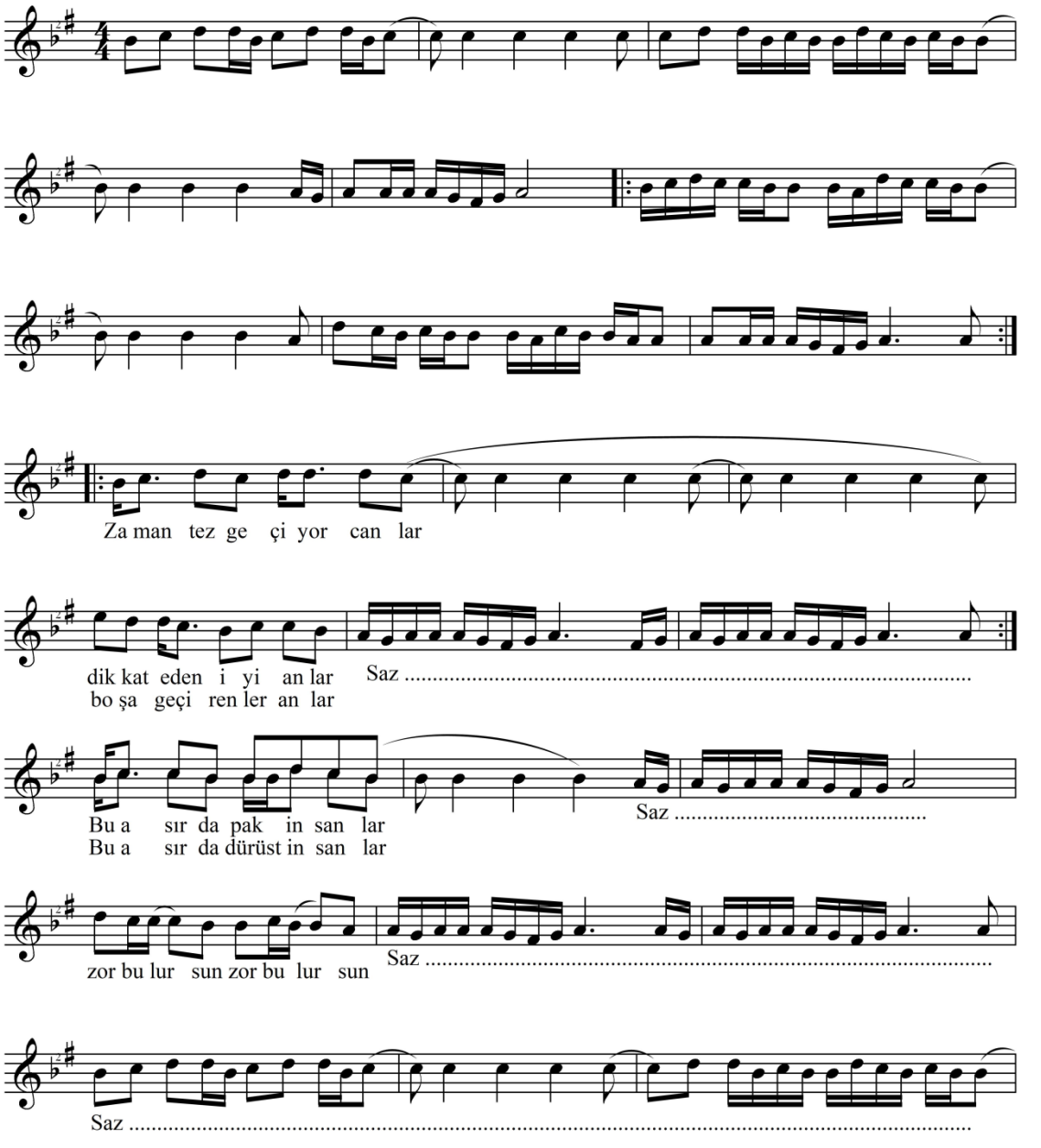
Tablo 3: Eserler Tablosu

Eser No	Eser Adı	Makam Dizini	Usul
1	Zaman Tez Geçiyor Canlar	Hüseynî	Sofyan
2	Benim Köyüm İlbistanlı	Hüseynî	Devr-i Hindî
3	Zahid Bizi Tan Eyleme	Uşşak	Sofyan/Türk Aksağı
4	Yola Gelin Canlar Yola	Hüseynî	Türk Aksağı
5	Ô Mon Coeur (Ey Yüreğim!)	Kürdi	Yürük Semai
6	Yasin	Hüseynî	Serbest
7	Ah Hüseyin Vah Hüseyin	Hüseyni	Sofyan
8	Her Sabah Her Seher Ötüşür Kuşlar	Hicaz+Uşşak	Aksak Semai
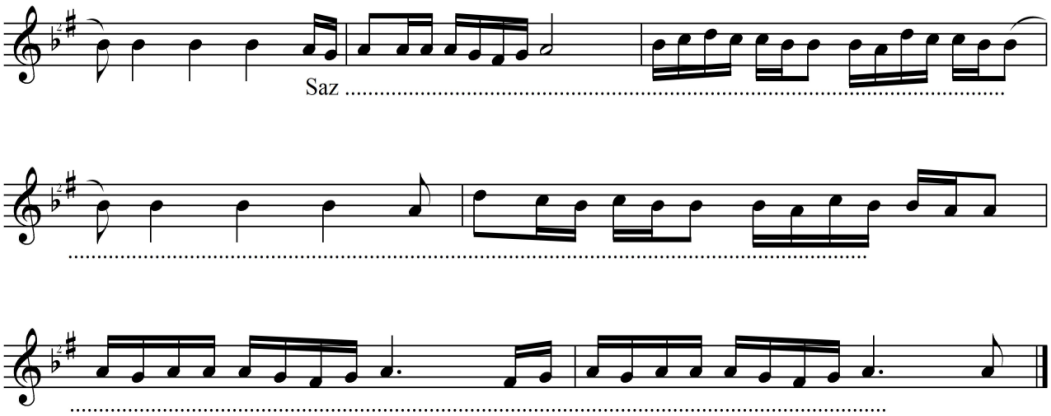
ZAMAN TEZ GEÇİYOR CANLAR

Beste Güfte: Dede Muharrem BAŞTÜRK
Yöresi: Çukurova

Notaya Alan: Ertuğrul COŞKUN

2 ZAMAN TEZ GEÇİYOR CANLAR

Notaya alınan tarih: 22.07.2021

Zaman tez geçiyor canlar
Dikkat edenler (Boşa geçirenler) iyi anlar
Bu asırda pak (dürüst) insanlar
Zor bulusun zor bulursun

Bu yola verirsen ikrar
Ne yaparsan gerçekten kar
Kesinlikle etmen zarar
Kâr bulursun kâr bulursun

Bu yola etmişim yemin
Onun için sağlam zemin
Nefsi yok et Muharremin
Yer bulursun yer bulursun
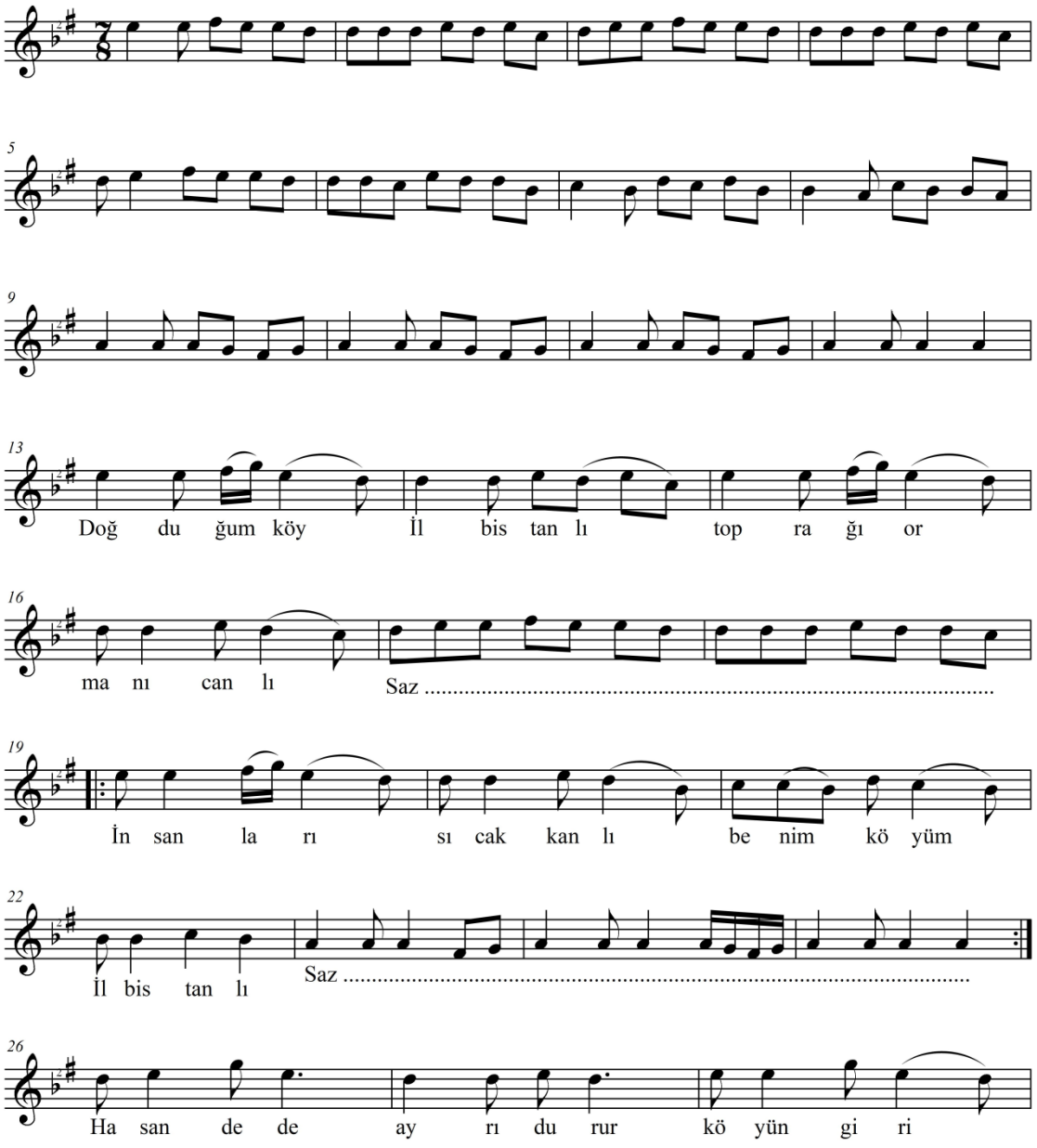
70

[70] Yukarıda verilen “Zaman Tez Geçiyor Canlar” adlı eser telkin niteliğinde bir “Nefes” örneğidir.
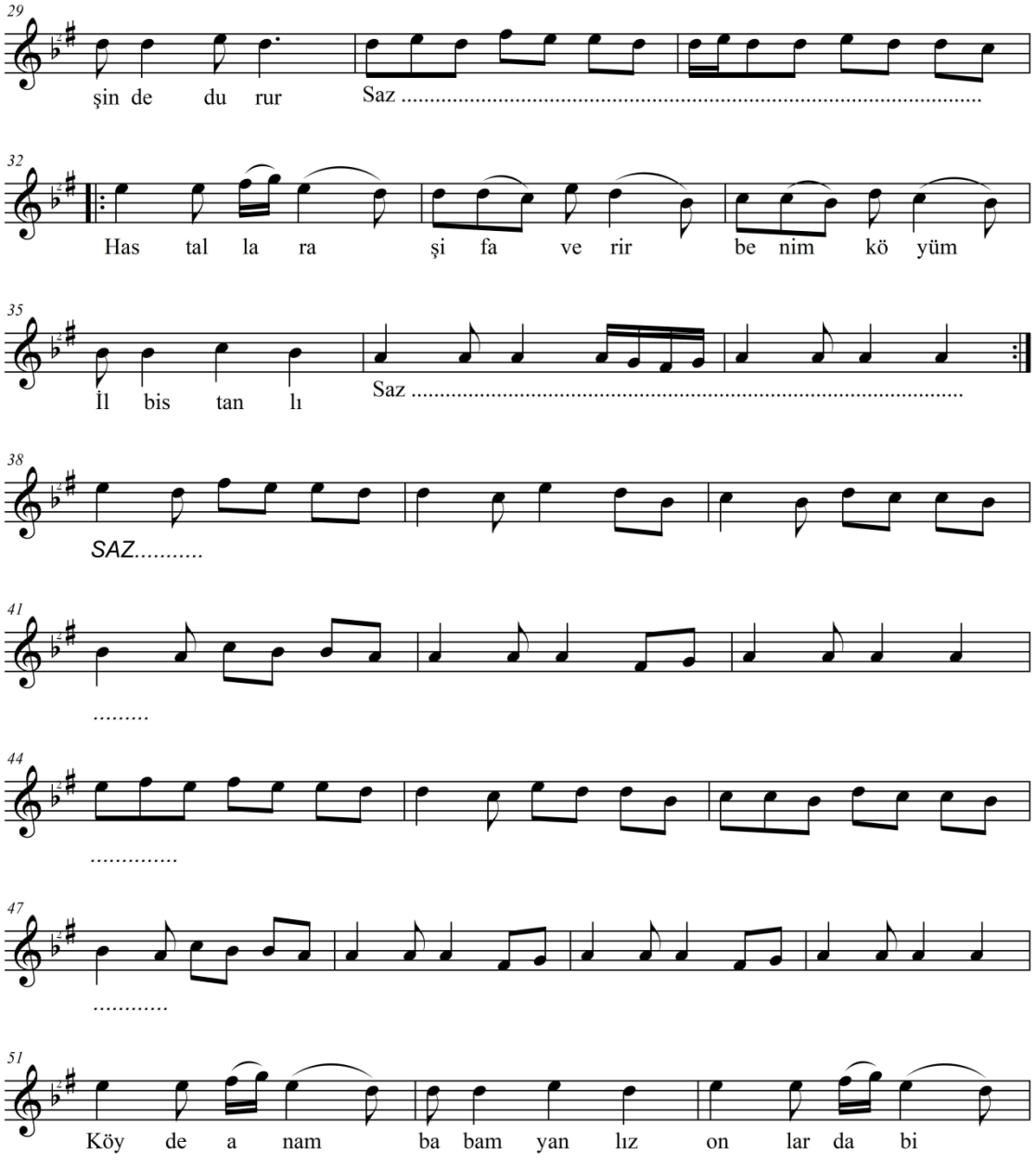
BENİM KÖYÜM İLBİSTANLI
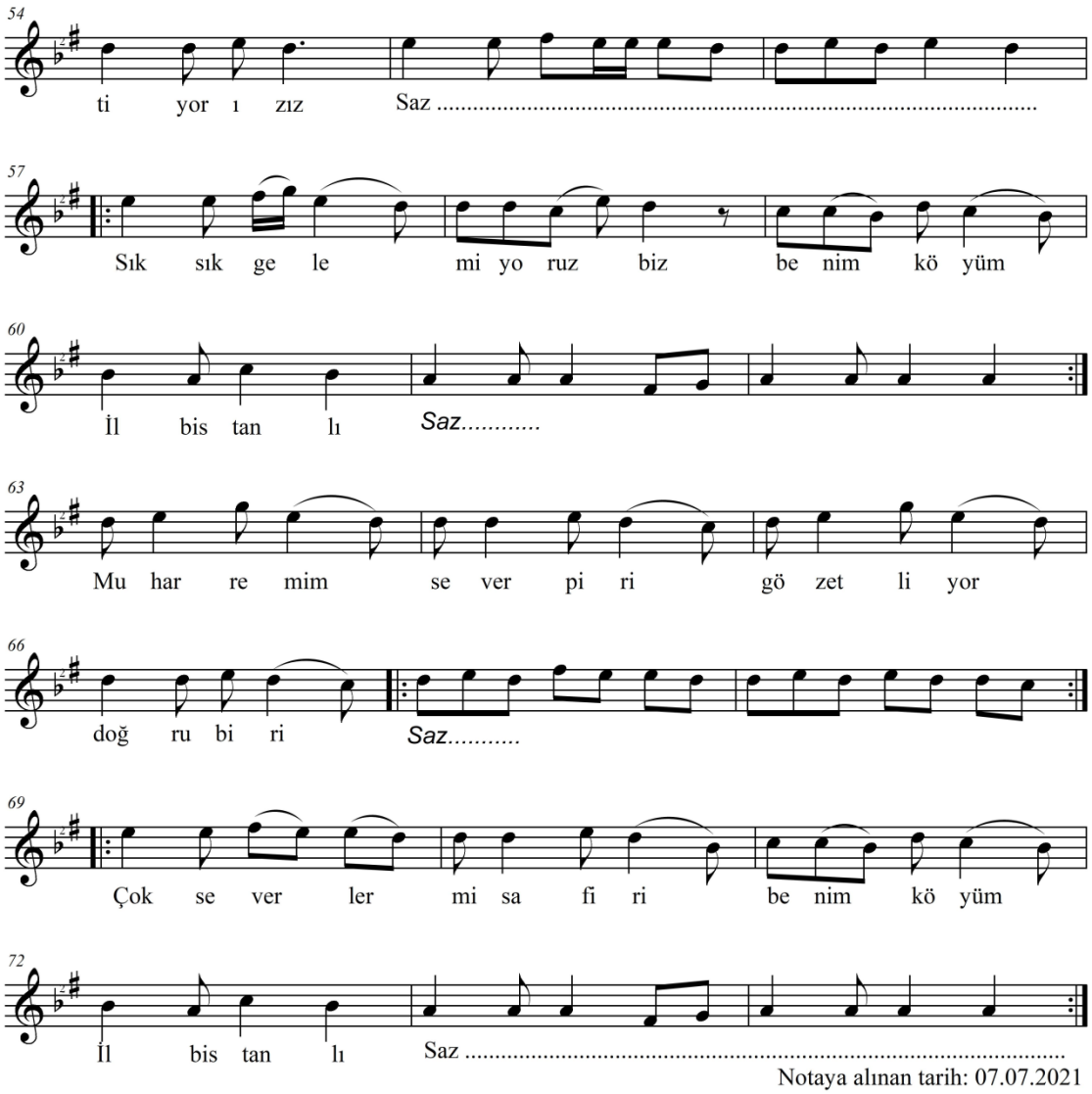
Beste Güfte: Dede Muharrem BAŞTÜRK
Yöresi: Çukurova

Notaya alan: Ertuğrul COŞKUN

2

29
şin de du rur
Saz .....
32
Has tal la ra şi fa ve rir be nim kö yüm
35
İl bis tan lı
Saz .....
38
SAZ.....
41
.....
44
.....
47
.....
51
Köy de a nam ba bam yan lız on lar da bi

Notaya alınan tarih: 07.07.2021

Doğduğum köy İlbistanlı
Toprağı ormanı canlı
İnsanları sıcakkanlı
Benim köyüm İlbistanlı.

Hasandede ayrı gurur
Köyün girişinde durur
Hastalara şifa verir
Benim köyüm İlbistanlı.

Köyde anam babam yalnız.
Onlar da bitiyor ızız.
Sık sık gidemiyoruz biz.
Benim köyüm İlbistanlı.

Muharremim sever piri.
Gözetliyor doğru biri.
Çok severler misafiri.
Benim köyüm İlbistanlı.
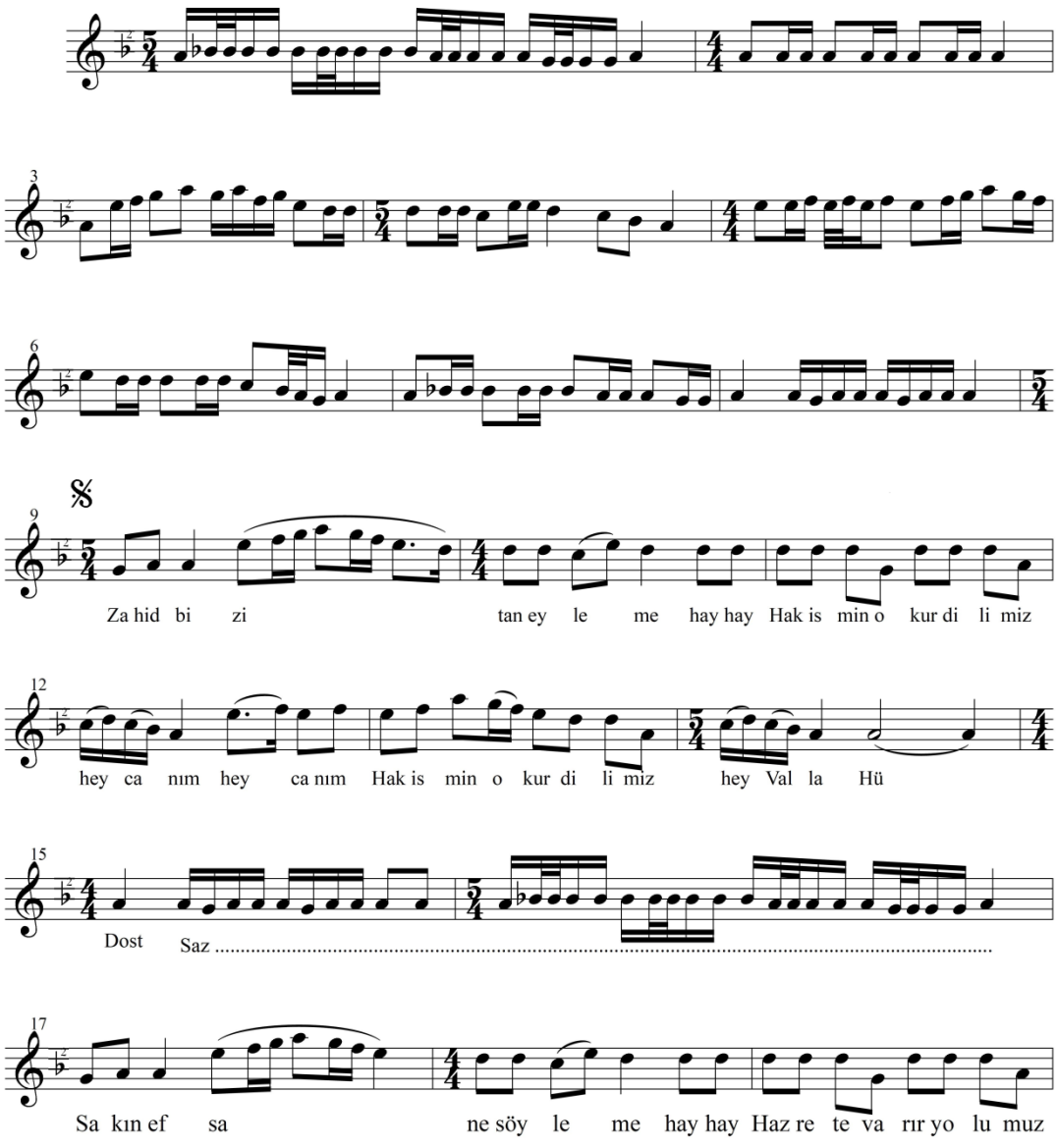
71
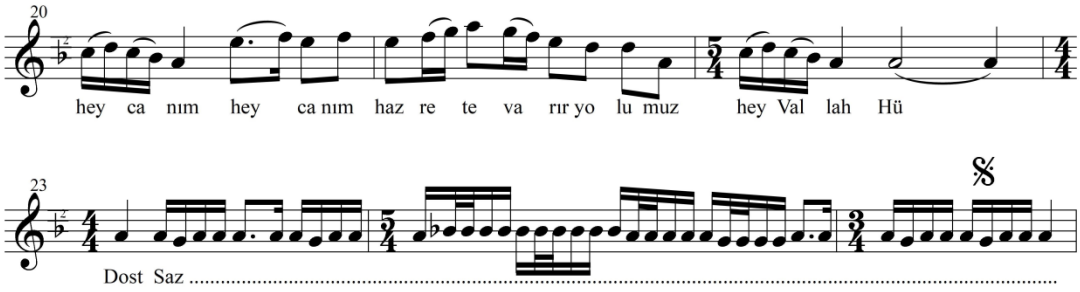
[71] Yukarıda verilen “Benim Köyüm İlbistanlı” adlı eser “Nefes” formuna örnektir.

ZAHİD BİZİ TAN EYLEME

Güfte: Muhyî

Notaya Alan: Ertuğrul COŞKUN

Notaya alınan tarih:14.07.2021

İcracı, beyitler arasındaki geçişini durmadan sadece kaydın 4,39 saniyesinde gerçekleştirmiştir. Kıta arasındaki icrada da aynı durum vuku bulmuş ve kaydın 5,18 saniyesinde elde edilen bulguda kesintisiz icrasını gerçekleştirmiştir. Diğer geçişlerin tamamında icra esnasında durarak eser ile ilgili yorumlar yapmıştır. Bahsi edilen bu durum gereği dikte edilen eserin beyit araları ve arasaz dikteleri kaydın ilgili bölümlerindeki haliyle esas alınmıştır.

Zahid bizi tan eyleme hay hay
Hak ismin okur dilimiz hey canım
Sakın efsane söyleme hay hay
Hazret'e varır yolumuz hey canım

Erenlerin çoktur yolu hay hay
Cümlesine dedik beli hey canım
Gören bizi sanır deli hay hay
Usludan yeğdir delimiz hey canım

Sayılmayız parmağ ile hay hay
Tükenmeyiz kırmağ ile hey canım
Taşramızdan sormağ ile hay hay
Kimse bilmez ahvalimiz hey canım
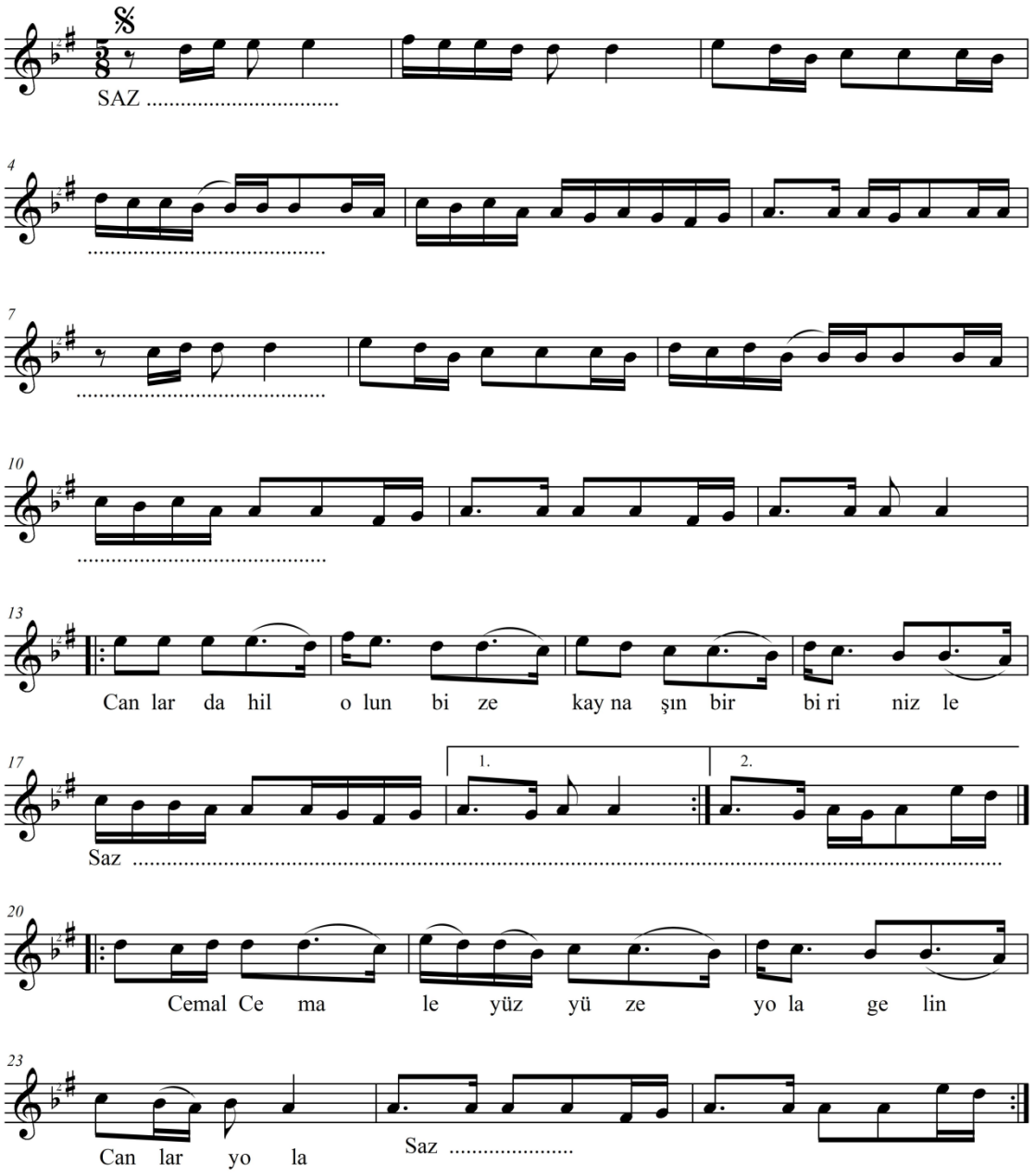
72

[72] “Zahid Bizi Tan Eyleme” adlı eser “Nefes” formuna örnektir.

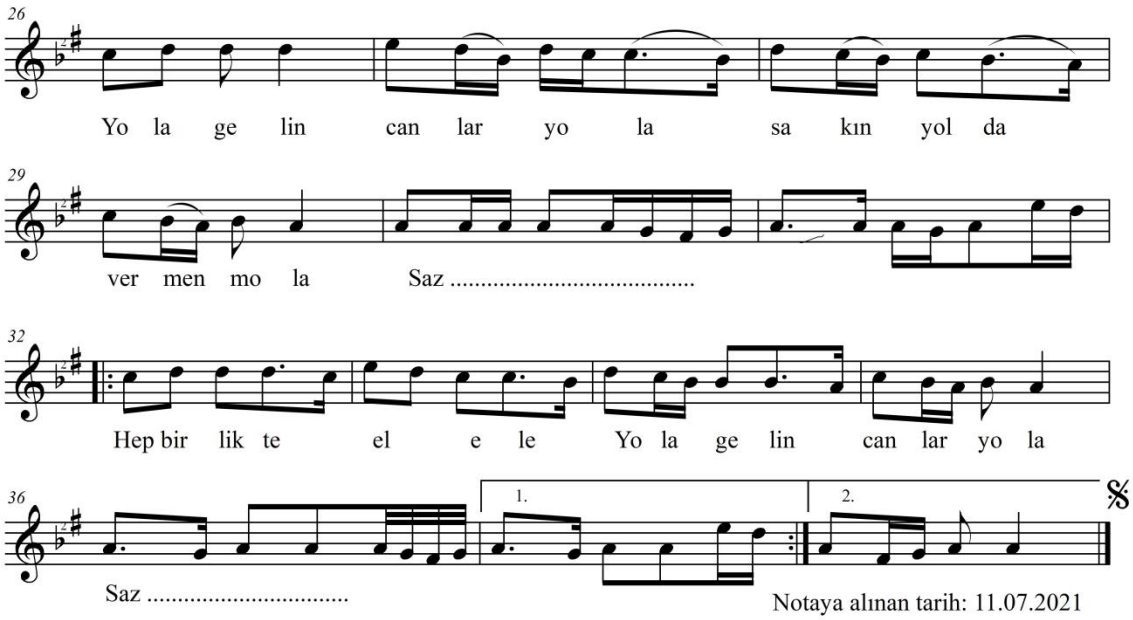
YOLA GELİN CANLAR YOLA

Beste Güfte: Dede Muharrem BAŞTÜRK
Yöresi: Çukurova

Notaya alan: Ertuğrul COŞKUN

2

Canlar dahil olun bize
Kaynaşın birbirinizle
Cemal cemale yüz yüze
Yola gelin canlar yola

Şah bu yola verdin ayar
Girmeyen yerinde sayar
Gelin canlar ağar ağar
Yola gelin canlar yola

Sevgiyi unutmayalım
Bak fırsat gözlüyor zalım
Kevser de bekliyor Ali'm
Yola gelin canlar yola

Nakarat
Yola gelin canlar yola
Sakın yolda vermen mola
Hep birlikte el ele
Yola gelin canlar yola
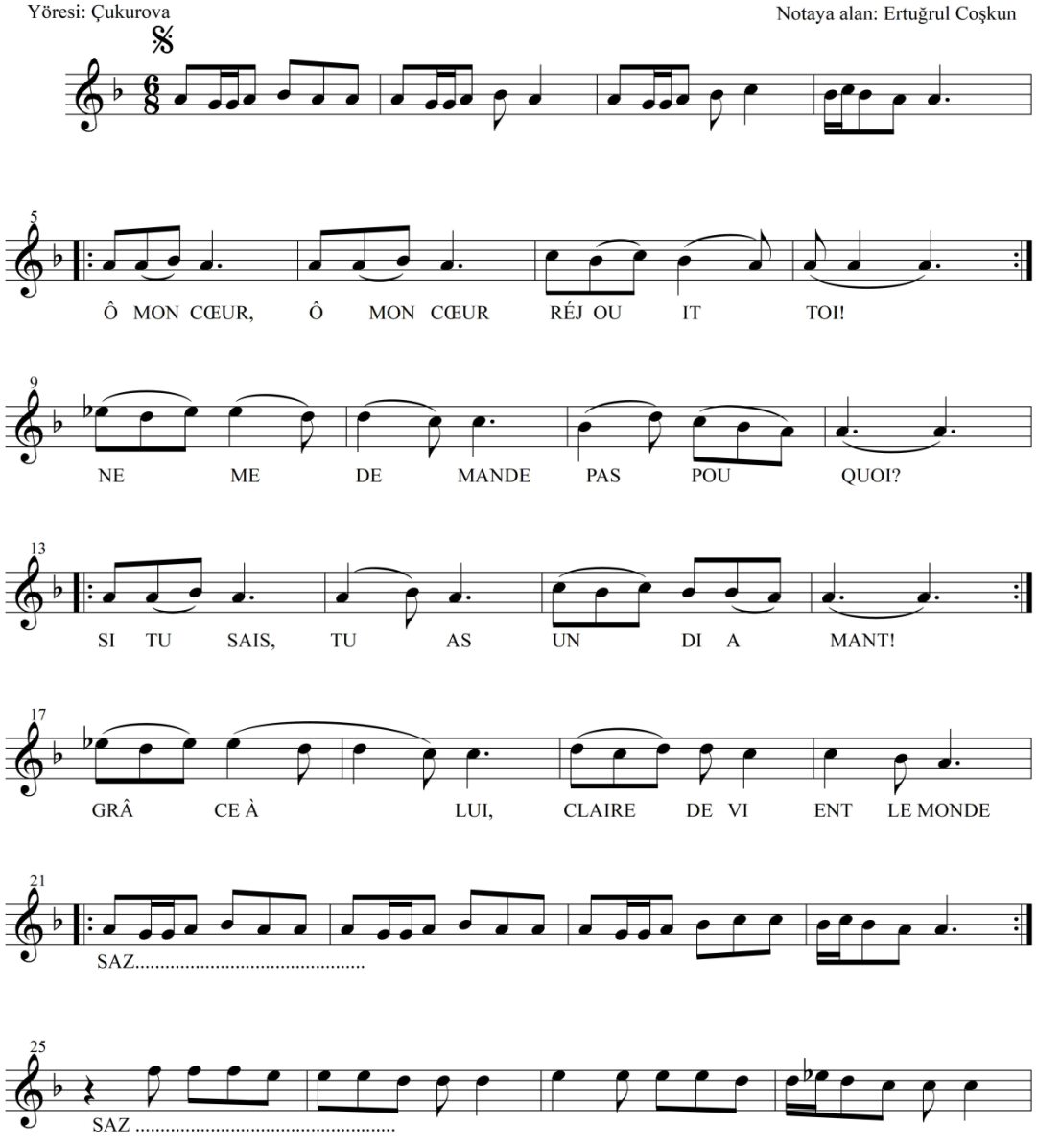
73
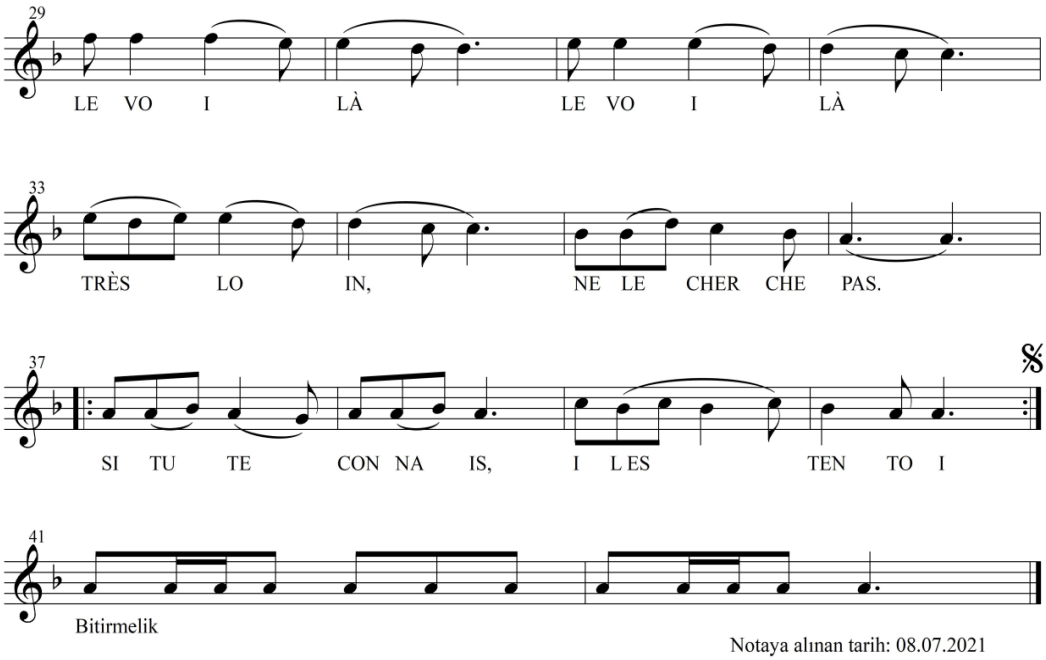
[73] Eser, telkin niteliğinde bir "Deyiş" formu örneğidir.

Ô MON CŒUR
(EY YÜREĞÎM!

Beste Güfte: Dede Ahmet Ali ERDOĞAN
Yöresi: Çukurova

Notaya alan: Ertuğrul Coşkun

Notaya alınan tarih: 08.07.2021

ESERİN FRANSIZCA SÖZLERİ

Ô MON CŒUR, Ô MON CŒUR, RÉJOUIT-TOI!
NE ME DEMANDE PAS, POUQUOI?
SI TU SAIS, TU AS UN DIAMANT!
GRÂCE À LUI, CLAIRE DEVIENT LE MONDE

NAKARAT
LE VOILÀ LE DIAMANT, LE DIAMANT LE VOILÀ!
TRÈS LOIN, NE LE CHERCHE PAS.
SI TU TE CONNAIS, IL EST EN TOI

TU ME TROUBLES AVEC TES QUESTIONS
COMMENT TU NE SAIS PAS
LE NOM DE TON DIAMANT?
D'OÙ PRENDS-TU TA FORCE? ALORS, DIS-LE MOI.

TON DIAMANT OFFRE AU MONDE,
12 DOUZE PRINCIPES COMME LA LUMIÈRE.
TU TROUVERAS LA VERITE CROIS-LE.
EN CONTINUANT SUR LE CHEMIN DE TON DIAMANT!

ESERİN TÜRKÇE AÇIKLAMASI

EY BENİM YÜREĞİM,
NEDEN VE NİÇİNİ SORMADAN SEVİNMELİSİN!
DÜNYANI AYDINLATAN
BİR CEHVERİN OLDUĞUNU BİLMELİSİN.

NAKARAT
UZAKTA ARAMA CEHVERİNİ,
KENDİNİ BİLİRSEN O SENDEDİR.
IŞTE CEHVERİN O SENDEDIR!

SORULARINLA BENİ YORMAKTASİN.
GÜCÜNDEN YARARLANDIĞIN
CEHVERİN İSMİNİ NASIL BİLMEZSİN?

DÜNYAYI AYDINLATAN1
12 PRENSİPTEN OLUŞAN CEHVERİN
GERÇEĞİ BULACAĞINA İNANMALISIN.
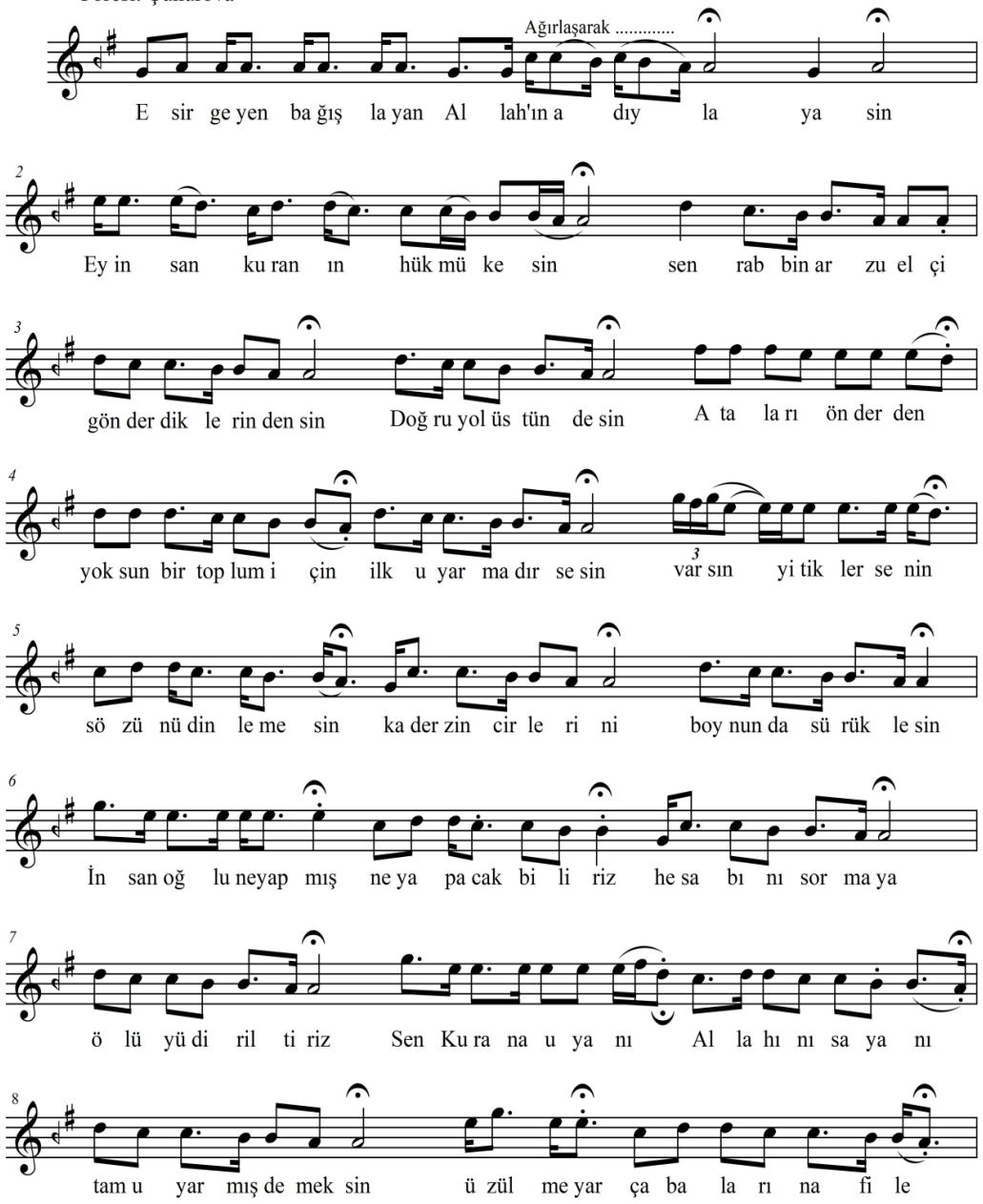
74

[74] Eser Fransızca yazılmış bir “Nefes” formu örneğidir.

YASİN
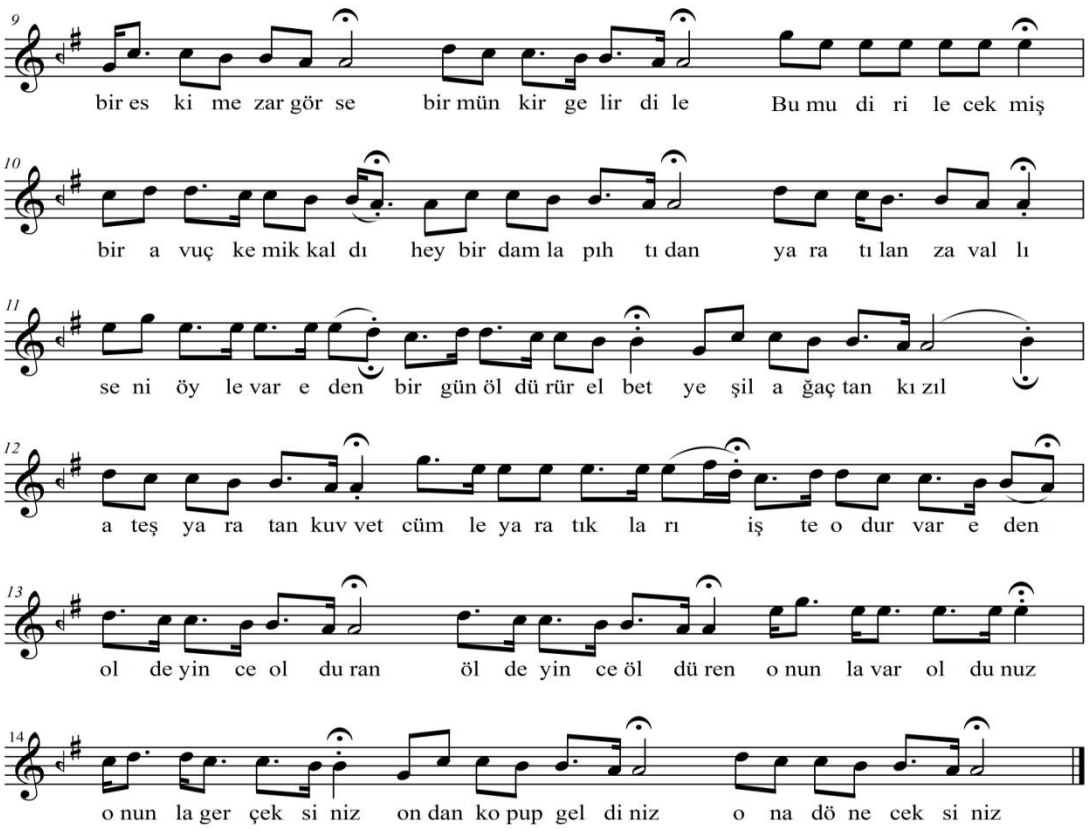
Beste: Dede Muharrem BAŞTÜRK
Yöresi: Çukurova

Notaya alan: Ertuğrul COŞKUN

YASİN

2

Notaya alınan tarih: 20.07.2021

Esirgeyen bağışlayan Allah'ın adıyla, Yasin.
Ey insan Kur'an'ın hükmü kesin
Sen Rabbin arzu elçi gönderdiklerindensin
Doğru yol üstündesin.
Ataları Önder'den yoksun bir toplum için
İlk uyarmadır sesin
Varsın yitikler senin sözünü dinlemesin,
Kader zincirlerini boynunda sürüklesin.
İnsanoğlu ne yapmış ne yapacak biliriz.
Hesabını sormaya ölüyü diriltiriz.
Sen Kur'an'a uyanı Allah'ını sayanı
Tam uyarmıştım eksin

Üzülme yar çabaları nafile
Bir eski mezar görse bir mümkür gelir dile
Bu mu dirilecekmiş bir avuç kemik kaldı
Hey bir damla patırtıdan yaratılan zavallı
Seni öyle var eden bir gün öldürür elbet
Yeşil ağaçtan kızıl ateş yaratan kuvvet
Cümle yaratıkları işte odur var neden
Ol deyince olduran, öl deyince öldüren
O'nunla var oldunuz, O'nunla gerçeksiniz,
O'ndan kopup geldiniz, O'na döneceksiniz.
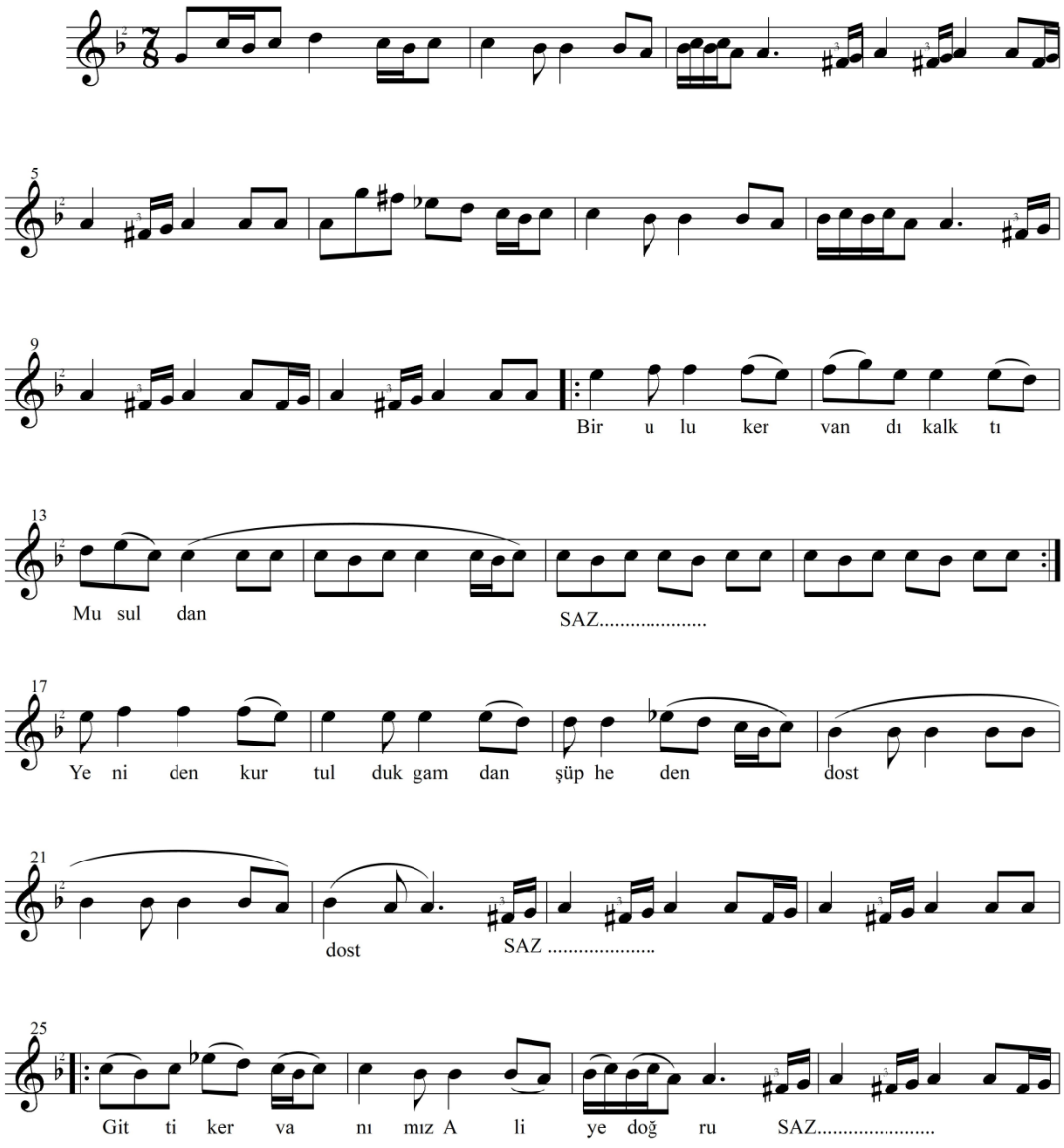
75
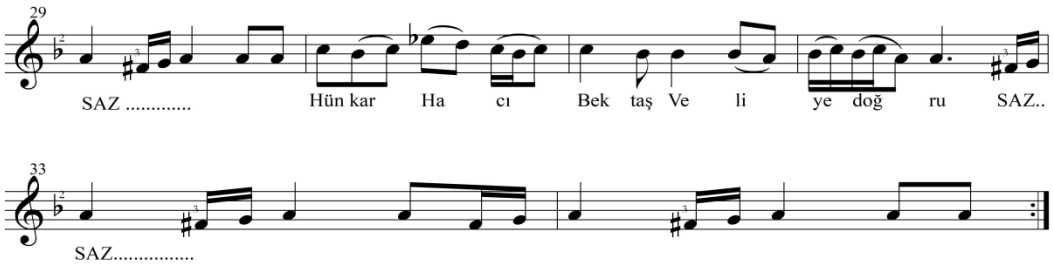
[75] Tahtacılara göre Kur'ân, diriler için ve dirilere doğru yolu göstermek için yaratıcı tarafından gönderilmiş bir ilahi kitaptır. O bakımdan cenaze törenlerinde dedeler tarafından Kuran'ın Türkçe meali okunmaktadır. Yukarıda notası ile birlikte verilmiş olan Yasin sûresinin meali Kadirli'de yaşayan Tahtacı dedesi olan Muharrem Baştürk'e aittir.

GİTTİ KERVANIMIZ ALİ'YE DOĞRU

Kimden Alındığı: Pir Sultan Abdal
Yöresi: Sivas

Notaya Alan: Hüseyin Yıldıray DUMAN

Bir ulu kervandır Hak kuyusunda
Gitti kervanımız Ali'ye doğru
Yenide kurtulduk gamdan kederden

Pir Sultan Abdal'ım coşup gideriz
Düşüp aşk eline taşıp gideriz
Ayınan yıldızı aşıp gideriz

Helallik vermedik kavim kardaşlar
Yandı yüreciğim ciğerim haşlar
Üç gün üç gecedir yağan yağışlar

Gitti kervanımız Ali'ye doğru
Hünkar Hacı Bektaş Veli'ye doğru
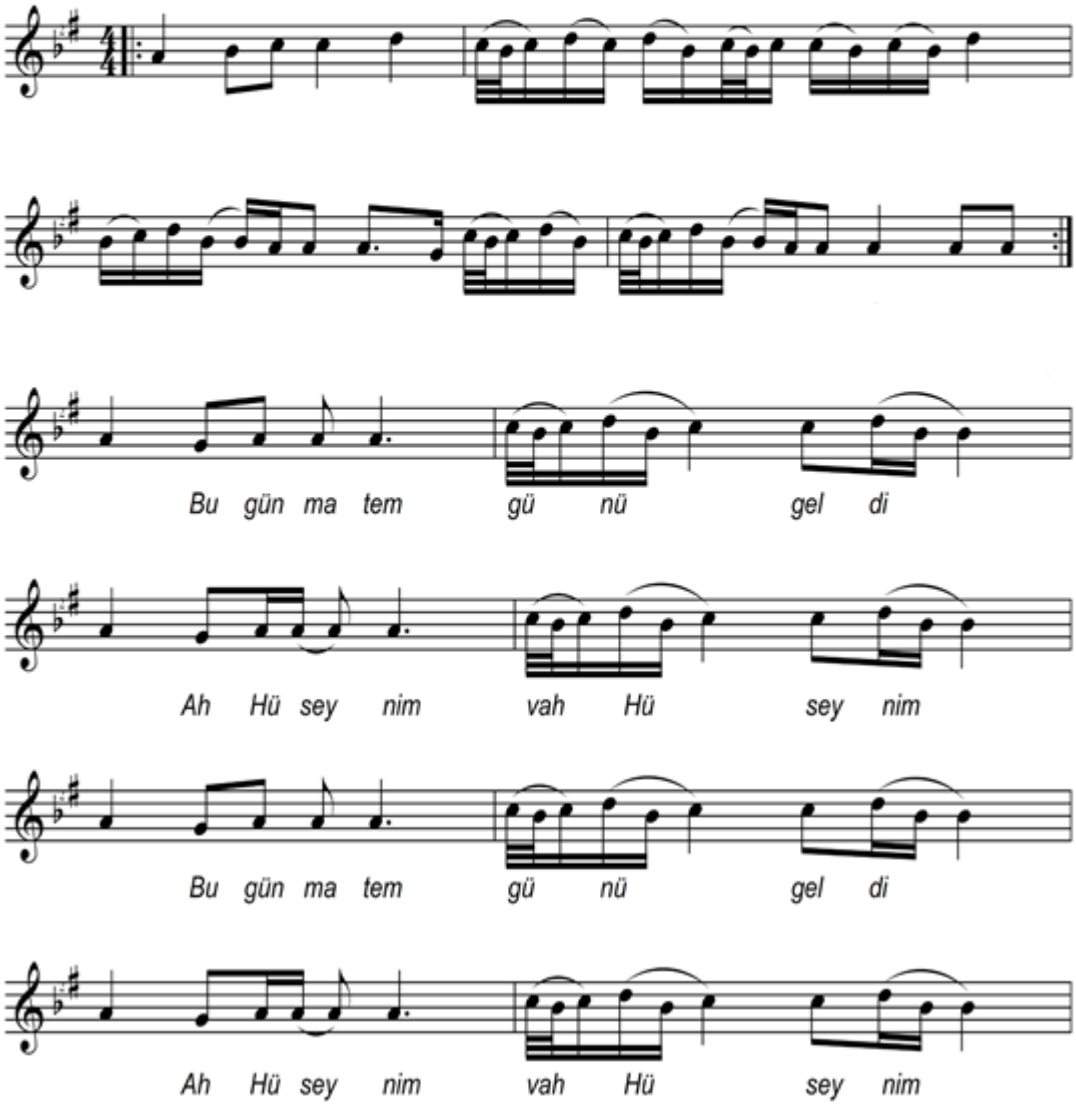
76

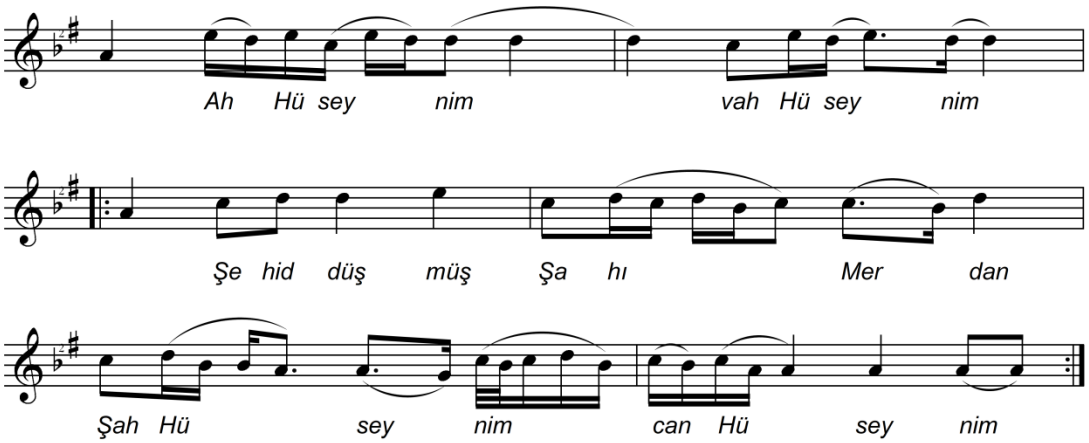
[76] "Gitti Kervanımız Ali'ye Doğru" adlı eser Kadirli Cem Evindeki Tahtacı dedesi olan Muharrem Baştürk Dede tarafından icra olunmuştur. Kayda alınan bu eser Sivas yöresine aittir ve daha önceden notaya alınmış bir eserdir. Ancak bu eser Çukurova yöresinde icra edilen cemlerde de okunduğu için esere tezde yer verilmiştir.

AH HÜSEYİN VAH HÜSEYİN

MERSİYE

Notaya Alan: Eyüp Görkem
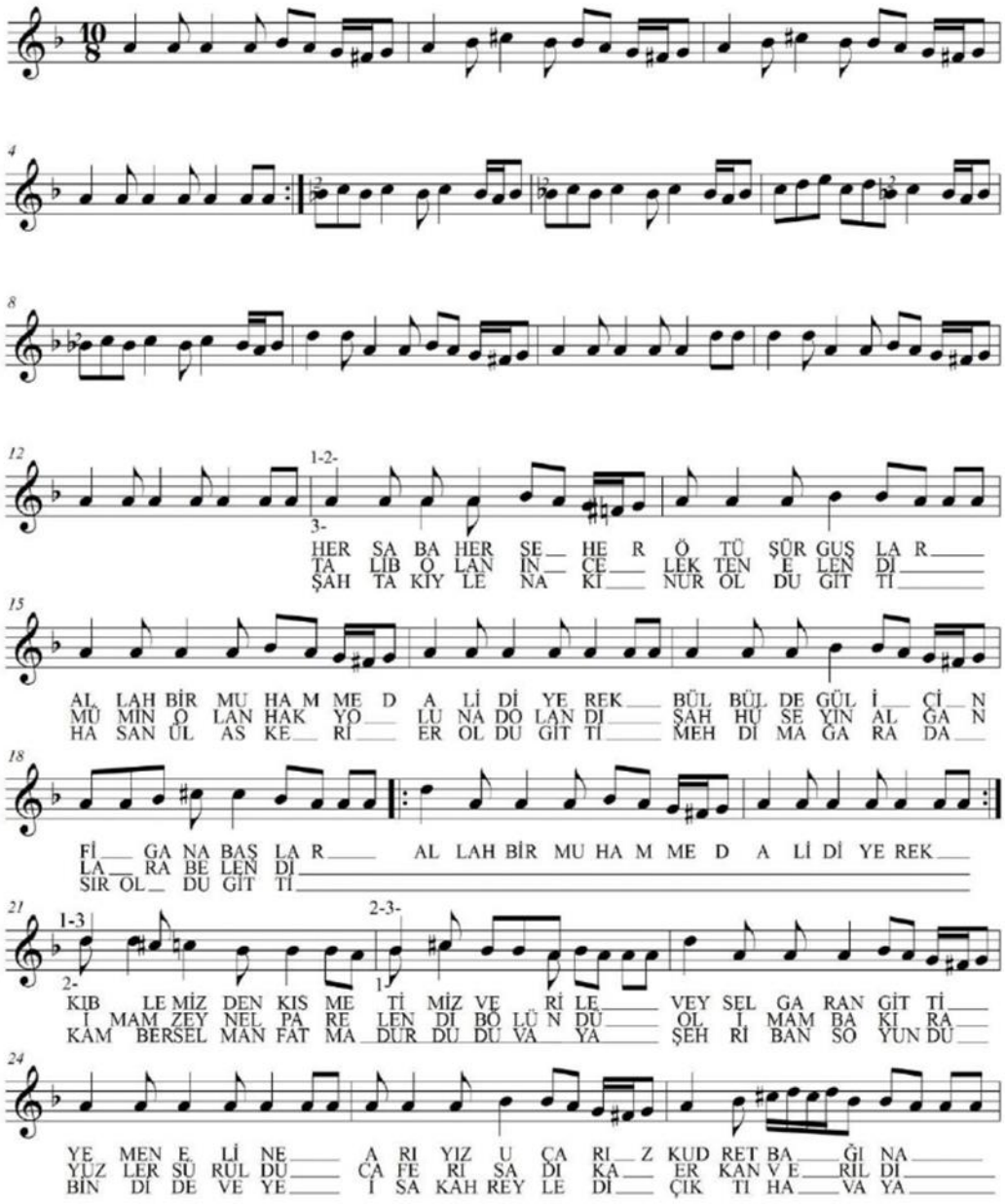

Kerbela'nın yazıları
Şehid düştü gazileri
Fatma Ana kuzuları
Ah Hasanım vah Hüsehnim

Kebela'nın önü yonca
Yonca çıkmış diz boyunca
Şah Hatayım katarınca
Ah Hüseynim vah Hüseynim

77
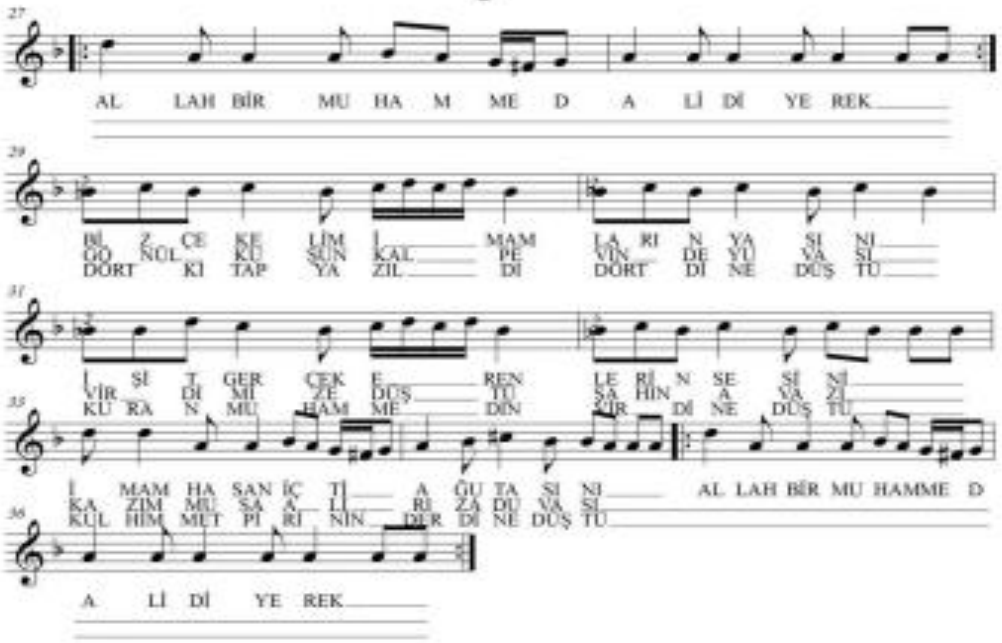
[77] "Ah Hüseynim Vah Hüseynim" eseri "Mersiye" (ağıt) formuna bir örnektir.

HER SABAH HER SEHER ÖTÜŞÜR KUŞLAR

HER SABAH HER SEHER ÖTÜŞÜR KUŞLAR

2

1

HER SABAH HER SEHER ÖTÜŞÜR KUŞLAR
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK
BÜLBÜLDE GÜL İÇİN FİGANA BAŞLAR
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

KIBLEMİZDEN KISMETİMİZ VERİLE
VEYSEL KARAN GİTTİ YEMEN ELİNE
ARIYIZ UÇARIZ KUDRET BALINA
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

BİZ ÇEKİLİM İMAMLARIN YASINI
İŞİT GERÇEK ERENLERİN SESİNİ
İMAM HASAN İÇTİ AĞU TASINI
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

2

TALİB OLAN İNCELİKTEN ELENDİ
MÜMİN OLAN HAK YOLUNA DOLANDI
ŞAH HÜSEYİN AL KANLARA BELENDİ
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

İMAM ZEYNEL PARELENDİ BÖLÜNDÜ
OL İMAM BAKIRA YÜZLER SÜRÜLDÜ
CAFERİ SADIKA ERKAN VERİLDİ
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

GÖNÜL KUŞUN KALP EVİNDE YUVASI
VİRDİMİZE DÜŞTÜ ŞAHİN AVAZI
KAZIM MUSA ALİ RIZA DUASI
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

3

ŞAH TAKİYLE NAKİ NUR OLDU GİTTİ
HASAN ÜL ASKERİ ER OLDU GİTTİ
MEHDİ MAĞARADA SIR OLDU GİTTİ
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

KAMBER SELMAN FATMA DURDU DUAYA
ŞEHRİBAN SOYUNDU BİNDİ DEVEYE
İSA KAHREYLEDİ ÇIKTI HAVAYA
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

DÖRT KİTAP YAZILDI DÖRT DİNE DÜŞTÜ
KURAN MUHAMMEDİN VİRDİNE DÜŞTÜ
KUL HİMMET PİRİNİN DERDİNE DÜŞTÜ
ALLAH BİR MUHAMMED ALİ DİYEREK

78

[78] Yukarıda notaları verilen “her sabah her seher” adlı eserin güftesi Kul Himmet’e aittir. Eserin bestesi ise anonimdir. Eseri notaya alan Ercan Durmaz iken derleyen kişi İhsan Göğercindir. Yöresi Arguvan olan bu eseri Çukurova yöresinde yaşayan Tahtacı Alevîleri de cem esnasında okumaktadırlar. Daha detaylı bilgi için bkz: (Durmaz, 2013). “Her sabah her seher ötüşür kuşlar” eseri, düvâz-ı imam formu örneğidir.

KAYNAKÇA

SÖZCÜ (2018, 08 5). Mengi Oyunu Tarsus Çamalan Köyü Semah Ekibi (Video).: https://www.youtube.com/watch?v=GjVUXs8UL0A adresinden alınmıştır

(2019, Mayıs 29). 2021 tarihinde TUİK: https://web.archive.org/web/20180724032143/https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn%3D95%26locale%3Dtr adresinden alındı

(2019, Mayıs 05). Mayıs 30, 2021 tarihinde SÖZCÜ: https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/tarsus-belediyesinin-borcu-aciklandi-4682818/ adresinden alındı

Adana İlimizin Çukurova İlçesi. (2021). İlimiz: https://www.ilimiz.net/ilce/1/11-adana-ilimizin-cukurova-ilcesi.html adresinden alınmıştır

Adana Tufanbeyli Evci Köyü. (2016, Ocak 16). Köylerim: https://www.koylerim.com/adana-tufanbeyli-evci-koyu-2930h.htm adresinden alınmıştır

Ah Hüseynim Vah Hüseynim. (2021). Bağlamacı: https://www.baglamaci.com/notalar/eser8052/bugun-matem-gunu-geldi-ah-huseynim-vah-huseynim adresinden alınmıştır

AKÇAY, G. (2016). Bir Propaganda Olarak Divan Şiiri: Kızılbaş Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 197-215.

AKDENİZ, S. ve ERSOY, İ. (2012). İzmir Tahtacıları Ekseninde Kültürel Kimliğin İfadesi Olarak Semahlar. *Alevilik Araştırma Dergisi*, 243-248.

AKSÜT, H. (2004). Hacı Bektaş Veli'nin Sosyal Kökeni. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.

ANGI, Ç. E. (2013). Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Bazı Müzik Türleri. *İDİL, 2*, 59-81.

APAK, A. (2005). Hz Ali'nin İlk Dönem Siyasi Hadiselerdeki Rolü. *Marife*(1), 123-144.

APAK, A. (2015). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi.* İstanbul: Ensar Yayınlar.

APAK, A. (2015). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Temel Kültür Dizisi.

ARABACIOĞLU, B. (2018). Göç Eden Kültür. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(2), 83-91.

AYDIN, H. (2017). *Gadîr-i Hum.* Fecr Yayınevi.

AZİMLİi, M. (2007). Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII*(1), 50-52.

BAŞTÜRK, M. (2021, Mayıs 26). Kadirli Yöresi Tahtacı Alevileri. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

BAYAT, H. B. (2019, Mayıs 26). Tahtacı Düğünlerinde Semah Dönmek: Antalya İli Manavgat İlçesi Kalemler Köyü Örneği. Antalya, Türkiye.

BODROGI, K. K. (1988). K. K. Bodrogi içinde, *Die Tahtacı: vorläufiger Bericht über e. ethn.-religiöse Gruppe traditioneller Holzarbeiter in Anatolien* (s. 66). Berlin: R. Walter Göttingen Printed in Germany.

BODUR, H. E. (2016). Dini Tipoloji Bağlamında Anadolu Aleviliği. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*(28), 6.

BODUR, H. E. (2016). Dini Tipoloji Bağlamında Anadolu Aleviliği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-33.

BOZKURT, F. (2012). Ocaklara ve "Buyruk"vKitaplarına Göre Çeşitli Alevi Gelenekleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 385-410.

BÖREKÇİ, A. ve AYKURT, H. (2020). Tahtacı Türkmenlerinde Semah: Müzikal Yapıya Dair Bir İnceleme. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi*, 491-512.

BULUT, K. (2013). Dersim'in Etnik Yapısına, Alevi Kızılbaş İnancıyla Bir Bakış. *2. Uluslararası Dersim Sempozyumu*, 970-987.

BULUT, Ü. ve BAL, H. (2015). Sosyolojik Açıdan Tahtacı Grupların Araştırılması. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 81-102.

BULUT, Ü. ve BAL, H. (2015). Sosyolojik Açıdan Tahtacı Grupların Araştırılması. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 81-102.

CANBEK, A. (2010). Abdullah b. Ömer'in Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihindeki Yeri. *Yüksek Lisans Tezi*. Şanlıurfa.

CENGİZ, R. (2018). Alevi-Bektaşilik ve Sünnilik Dualizmi. *Turan-Sam*(40), 57-65.

ÇAĞIMLAR, Z. (2017). Çukurova Yöresinde Anma, Kutlama ve Bayramlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(53), 17-26.

ÇALIŞKAN, G. M. (2020). Hindistan Şiiliği ve İran-Hindistan İlişkilerinde Şiilerin Yeri. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2*(4), 148-193.

Çamalan B. M Mahallesi Nüfusu Tarsus Mersin. (2020). Mayıs 30, 2021 tarihinde Türkiye Nüfusu İl ilçe Mahalle Köy Nüfusları: https://www.nufusune.com/183183-mersin-tarsus-camalanbm-mahallesi-nufusu adresinden alındı

ÇATAL, A. (2020, Eylül 27). Çamalan Cem Evi. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

ÇATAL, A. (2020, 09 26). Tahtacı Alevilerinin Kökeni ve Tarihçesi. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

ÇIBLAK, N. (2003). Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme. *Folklor/Edebiyat*, 217-238.

ÇIBLAK, N. (2005). Mersin Tahtacıları, Halkbilimi Araştırması. Ankara: Ürün Yayınları.

ÇIBLAK, N. (2010, Haziran). Tahtacılarda Meydandan Geçme Cemi ve Bu Cemdeki İslamiyet Öncesi İnanç Motifleri. *Alevilik-Bektaşilik Araştırma Dergisi*, 105-122.

ÇIBLAK, N. (2013). Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, 33-54.

ÇIBLAK, N. (2014). Anadolu Alevilerinde Cemler Ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri. *Cyprus Internatıonal Unıversty, Folklor / Edebiyat*, 9-28.

ÇİÇEK, A. D. (2019). *Hai Bektaş Veli'nin Yaşam Felsefesi, İnanç Öğretisi.* https://yolpedia.eu/wp-content/uploads/2019/11/334134haci-bektas-velinin-yasam-felsefesi-inanc-ve-ogretisi-1.pdf adresinden alınmıştır

ÇİFTÇİ, E. (2020). Ulus-Devlet İnşaasının Tahtacılara Yansımaları: İttihat Ve Terakki Cemiyetinin Tahtacılar Hakkındaki Raporu. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 465-489.

ÇILGIN, S. (2019). Kültürel Belleğin Taşınabilirliğinde Rol Alan Etkenler: Çanakkale Tahtacı Türkmenlerinde Sazandarlık Örneği. *(Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi)*. Bursa.

ÇOBAN, A. (2003). Tarıma Dayalı sanayinin Beşerî ve Ekonomik Bakımdan Hızlı Değişim Sürecine Etkileri Üzerine Bİr Örnek: SULUOVA. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(3), 71-87.

ÇUHADAR, C. H. (2009, Eylül 10-15). Toplumsal Yaşamda Müziğin Yeri ve Önemi. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 204. Ankara, Türkiye: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

ÇUKUROVA. (2021, Nisan 28). Mayıs 29, 2021 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ukurova#/media/Dosya:%C3%87ukurova.svg adresinden alındı

Çukurova Kalkınma Ajansı. (2015). *Çukurova Bölgesi İlçe Raporu.* Adana: Çukurova Kalkınma Ajansı.

Çukurova Üniversitesi Adana Tanıtım Sayfası. (2021). Çukurova Üniversitesi: http://adana.cu.edu.tr/ilinarazi.asp adresinden alınmıştır

DALGIÇ, P. (2019, Eylül 24). Alevi İnancında Deyişler: Tunceli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Tunceli.

DALKIRAN, S. (2002). Alevi Kimliği ve Anadolu Alevileri Üzerine. *Ekev Akademi Dergisi*, 97-100.

DEMİR, A. (2016). Türk Arap Müziğinde Etkileşim ve Müşterek Unsurlar. *Folklor/Edebiyat*(86), 127-140.

DEVİREN, R. (2020, 09 26). Tahtacı Alevilerinin Kökeni ve Tarihçesi. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

DÖNMEZ, B. M. (2008). Alevî Müzik Uyanışı Bağlamında İzmir Limontepe Göçmenlerinin "Müzik Pratikleri". *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

DÖNMEZ, B. M. (2010). Alevi Cem Ritüelinde Canlandırılan Kırklar Söylencesinin 'Şiir-Müzik-Dans' ile İlişkisi. *Uluslararsı Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 191-199.

DÖNMEZ, M. ve ÇELİK, H. (2018, Aralık). Alevilikte Cem İbadetine Yüklenen Anlamlar ve Cem İbadetinin Manevi Makamları. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 8.

DUR HASAN DEDE TÜRBESİ. (2014, Aralık 15). Facebook: https://www.facebook.com/380330279448/posts/10152888549724449/ adresinden alınmıştır

DURHASANDEDE, CEYHAN. (2021, Kasım 12). Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Durhasandede,_Ceyhan adresinden alınmıştır

DURMAZ, E. (2013, Ağustos 02). "Alevi-Bektaşi Müziğinde 'Kerbela' Temalı Türküler Üstüne Bir İnceleme". *Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri.

ECEVİTOĞLU, P. (2011). Aleviliği Tanımlamanın dayanılmaz Siyasal Cazibesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66*, 137-156.

EKİNCİ, M. (2011). M. Ekinci içinde, *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı.* Ankara: Beyan Yayınları.

ER, P. (1998). *Geleneksel Anadolu Aleviliği.* Ankara: Evrak Yayınları.

ERCAN, H. (2010). Günümüzde Bektaşiliği Yaşamak. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırmaları Dergisi*, 405-408.

ERDOĞAN, A. A. (2020, Eylül 26). Çamalan Tahtacı Alevileri. (M. N. YÜCE, Röportaj Yapan)

ERDOĞAN, A., & Deviren, R. (2020, Eylül 15). Miraciyye. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

EROL, A. (2002). Birlik ve Farklılık Ekseninde Alevîlik ve Alevî Müziği. *Folklor/Edebiyat Dergisi*(30), 289.

EVCİKÖYÜ. (2021, Kasım 12). https://evcikoy.tr.gg/ adresinden alınmıştır

FIĞLALI, E. R. (1989). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik.* Ankara.

FIĞLALI, E. R. (1996). Gadîr-i Hum. TDV içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 13, s. 279-280). İstanbul: İSAM Yayınları.

GENÇ, S. (2007). Hz. Ali'nin Halife Seçimlerindeki Tutum ve Tavrı.

GÖHER, F. M. (2007, Eylül 10-15). Müziğin Toplumsal İşlevi Müzik, Siyaset, Din ve Ekonomi. *Uluslararsı Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

GÜL, H. İ. (2017, Eylül 6). *Çamalan Mahallesi Havadan Çekim.* YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=ZheeyGW_VSE adresinden alınmıştır

GÜLTEN, S. (2020). Kökler ve Dallar: Tahtacı Alevilerinin Menşei ve Tahtacı Cemaatleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, 143-167.

HANÇABAY, H. İ. (2014). Hz. Osman'ın Halife Seçilmesi. *Ekev AKademi Dergisi*(58), 375-394.

HATALMIŞ, A. (2021, Ekim). Hz. Osman ve Hz. Ali'nin Halife Seçilmesi. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan) Adana, Türkiye.

HİZMETLİ, S. (1985). Tarihi Rivayetlere Göre Hz. Osman'ın Öldürülmesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(27), 149-176.

KAPLAN, A. (1998, Temmuz 28). Balıkesir Tahtacı Köylerinde Kongurca ve Tükali'de Halk Bilimi Açısından Müzik Yapısının Araştırılması. *Doktora Tezi*. Ankara, Türkiye.

Kaymakamımız Abdullah Sarı Güzelim ve Evci Mahallesini Ziyaret Etti. (2021, Haziran 30). T.C. Tufanbeyli Kaymakamlığı: http://www.tufanbeyli.gov.tr/kaymakamimiz-abdullah-sari-guzelim-ve-evci-mahallesini-ziyaret-etti adresinden alınmıştır

KOCA, T. ve ONARAN, Z. (1987). Gül-Deste, Nefesler, Ezgiler, Notalar. Ankara.

KOCABUĞA, M. (2021, Mayıs 26). Kadirli Tahtacı Alevileri. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

KOCADAĞ, B. (1998). Alisiz Alevilik Olur Mu. N. B. Ali Aktaş içinde, *Alisiz Alevilik Olur Mu* (s. 33). İstanbul.

KOCADAYI, A. (2013). Kaşdişlen Tahtacılarının Dini ve Sosyokültürel Yapısı. İstanbul, Türkiye.

KOLAÇ, E. (2010). Hacı Bektaş Veîi Mevlana ve yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değereler ve Hoşgörü Eğitimi. *Türk Külürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 193-208.

KOLUKIRIK, S. (2010). Mekân, Kültür ve Kimlik: Isparta Tahtacılarında Mekânın Sosyal Anlamı. *ZfWT*(2).

KÖPRÜLÜ, M. F. (2016). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Alfa Yayıncılık.

KURT, N. (2015). Alevi Bektaşi Cemlerinde Âşıkların Deste Bağlama Geleneği ve Bağlama Adının Kaynağı. Ankara.

KURT, N. (2016). Alevî-Bektaşî Edebiyatı ve Müziğinin Oluşumu, Balkanlardaki Yansıma ve Uygulamaları. *Alevîlik Aaraştırmaları Dergisi*(11), 269-285.

KUŞCA, S. (2014). Şah İsmail Hatai'nin Ve Pir Sultan Abdal'ın Nefes Ve Deyişlerinde Mistik Unsurlar. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir.

KUŞCİ, A. (2018). o-Orta Toros Tahtacıları: Tarih, Kültür ve Medeniyet. *Yüksek Lisans Tezi*. Hatay.

KUŞCİ, A. (2021). *Orta Toros Tahtacıları (Tarih ve Kültür).* Ankara: İksad Yayıncılık.

KÜÇÜK, M. (1995). *Horasan'dan İzmir Kıyılarına Cemaat-ı Tahtacıyan.* İstanbul: Nefes Yayınları.

KÜÇÜKAŞCI, M. S. (2009). Tarihî Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı. *Osmanlı Araştırmaları*(33), 87-129.

MEDAS. (2020). TÜİK. adresinden alınmıştır

MENGÜŞ, E. (2019, Kasım 25). Alevi Geleneğinde Ölüm İnanışları Bağlamında Müziğin Önemi Ve İşlevi: Tunceli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa, Türkiye.

MİLLİYET. (2007, Mart 21). Milliyet: https://www.milliyet.com.tr/gundem/aleviyim-diyenlerin-sayisi-4-5-milyon-259385 adresinden alınmıştır

NEHİR SAZ EVİ. www.viduman.com: https://notanehri.com/gitti-kervanimiz-aliye-dogru-notalari/ adresinden alınmıştır

NOYAN, B. (1995). *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?* İstanbul: Ant/Can Yayınları.

OCAK, A. Y. (1992). Bektaşilik. TDV içinde, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. 373-393).

OCAK, A. Y. (2020). Alevîlik. *Temel İslam Ansiklopedisi* (s. 232-237). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

OCAK, A. Y. (2020). Alevîlik. TDV içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 228-232). İstanbul: İSAM Yayınları.

OCAK, A. Y. (tarih yok). *Bektaşîlik.* Nisan 22, 2021 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/bektasilik adresinden alındı

ONAT, H. ve KUTLU, S. (2016). *İslam Mezhepleri Tarihi.* Ankara: Grafiker.

OTAĞ. (2017, Eylül 8). *Büyükşehir Belediyesinden Tufanbeyli'ye Cemevi.* Kasım 12, 2021 tarihinde https://otagtv.net/buyuksehir-belediyesinden-tufanbeyliye-cemevi/ adresinden alındı

ÖZ, M. (2011). *İslam Mezhepleri Tarihi.* İstanbul: Ensar.

ÖZCAN, N. (1992). Bektaşî Mûsikîsi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 371-372). içinde İstanbul: TDV Yayınları.

ÖZCAN, N. (1994). Dinî Mûsikî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 359-360). içinde İstanbul.

ÖZÇATAL, A. (2021, Mayıs 25). kişisel iletişim. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

ÖZÇATAL, Y. (2021, Mayıs 24). Çukurova Tahtacı Alevileri. (M. N. Yüce, Röportaj Yapan)

ÖZKIVANÇ, H. E. (2010, Ocak). İslâm'da Müzik Üzerine Çağdaş Tartışmalar. *Yüksek Lisans Tezi*.

ÖZLÜ, Z. (2015, Ağustos 1). *Belleten*(285), 501-528.

ÖZTÜRK, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü.* Ankara: Phoenix Yayınları.

PARLAK, N. (2012). Hz. Ömer'in Şura'sındaki Halife Adayları. *İstem*, 75-92.

RENÇBER, F. (2012). Alevi Geleneğinde "Cem Evinin" Tarihsel Kökeni. *Din Bilimleri Akademik ARaştırma Dergisi, 12*(3), 73-86.

RENÇBER, F. (2012). Anadolu Geleneğinde Cem Evinin Tarihsel Kökeni. *Din Bilimleri Akademisi Araştırma Dergisi, 12*(3), 78.

ROUX, J.-P. (2020). The Tahtacı of Anatolia. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 213-229.

SARI, M. A. (2016). *Türk Din Musıkisi.* İstanbul, Türkiye: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

SELÇUK, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

SEYHAN, S. (2001). Silifke Yöresinde Yaşayan Tahtacı Oymakları Halk Türküleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya, Türkiye.

ŞAHİN, M. K. (2011). Alevî Geleneğinde Toplum ve Aile Kavramı. *Kelam Araştırmaları*, 263-284.

ŞENYAYLA, G. (2020). Tahtacılar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Antalya İli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Antalya.

ŞİİLİK. (2021, Şubat 15). Nisan 21, 2021 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eiilik#cite_note-11 adresinden alındı

Tahtacılar ve Aleviler. (2011, Haziran 13). Kasım 12, 2021 tarihinde Facebook: https://www.facebook.com/camciliturkmen/photos/tahtac%C4%B1lar%C4%B1n-

yanyat%C4%B1r-oca%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n-piri-say%C4%B1lan-durhasan-dede-s%C3%B6ylenceye-g%C3%B6re-ba%C4%9Fdat/208915415811954/ adresinden alındı

TAMAY, S. (2002, Eylül 10). İzmir Yöresi Tahtacı Semahları'nın Tür Ve Biçim Yönünden İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir, Türkiye.

TAMAY, S. (2009, Ocak 12). Tahtacı Semahları ve Mengi. İzmir, Türkiye.

TAMAY, S. (2009, Ocak 12). Tahtacı Semahları ve Mengi. *(Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)*. İzmir, Türkiye.

TAMAY, S. *Geleneksel Kostümler Narlıdere Örneği.* İzmir.

TANBUROĞLU, N. (2017, Haziran 13). Adana'da Yapı Toplulukları ve Şehrin Gelişimi. *(Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)*. Ankara.

TARSUS. (2021, Nisan 28). Mayıs 30, 2021 tarihinde Wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/Tarsus adresinden alındı

TATLILIOĞLU, K. (2014). Alevi/Bektaşi Öğretisinde İnsan-ı Kamil Anlayışı ve Ahlak Gelşimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Geçmişten Günümüze Alevilik 1. Uluslararsı Sempozyumu* (s. 521-536). Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları.

TDV. (2004). Mersiye. M. F. Toprak içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29, s. 215-217). Ankara: TDV.

TİRE, M. (2012). Tarsus Tahtacılarında Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından İncelenmesi (Çamalan ve Kaburgediği Köyler Örneği). *(Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi)*. Isparta.

TOGAN, A. Z. (1981). A. Z. Togan içinde, *Umumî Türk Tarihine Giriş* (s. 170-171). İstanbul: Enderun Kitabevi.

TUİK. (2020). *TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi Nüfus Verileri.* 2021 tarihinde TUİK: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr adresinden alındı

TURABİ, A. H. (2019). *Türk Din Musikisi.* ANKARA: Grafiker.

TURAN, A. ve YILDIZ, H. (2008). Tarihten günümüze Anadolu Aleviliği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11-24.

ÜÇER, C. (2005). Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve ALevilerin Temel İslami İbadetlere Yaklaşımları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi V, Sayı:2*, 161-189.

ÜÇER, C. ve SARI, R. (2020). Dua, Gülbank ve Tercümanlar Üzerinden Alevî Nitelemeli Gelenek Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 357-398.

ÜÇYILDIZ, A., Saftekin, A. G., Gazioğlu, B. B., Ölmez, E., & Kılıçarslan, A. (2019). Silifke Tahacıları. Bilkent Üniversitesi.

ÜNAL, A. (2006). Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası Kizzuwatna(Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15-44.

ÜZÜM, İ. (2002). Kızılbaş. *TDV İslam ANsiklopedisi* (s. 546-557). içinde Ankara.

YETİŞEN, R. (1986). *Tahtacı Aşiretleri (Âdet Gelenek ve Görenekleri).* İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık Web Ofset Tesisleri.

YILDIRIM, T. (2021). Müzik Sosyolojisi Bağlamında Tunceli'de Bağlama Çalgısının Yaygınlığı ve Toplumun İnanç Yapısıyla İlişkisi. *Uluslararası Topum Araştırmaları Dergisi, 17*(36), 2685-2705.

YILDIZ, H. (2004). Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*.

YILMAZ, C. (2015). Türkiye'de Çok Kültürlülük Tartışmaları ve Anadolu Aleviliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(37), 571-582.

YILMAZ, G. (2015). Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşi Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies, xlv*, 97-136.

YILMAZ, H. (2009). Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(13), 189-209.

YILMAZ, O. (2014). Alevilikte Eski Türk Dini (GÖktanrı İnancı) ve Şamanizmin Etkileri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6-8.

YÖRÜKHAN, Y. Z. (2006). Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar. Y. Z. Yörükhan içinde, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* (s. 360-373). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

YÖRÜKHAN, Y. Z. (2006). Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar. Y. Z. Yörükhan içinde, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* (s. 360-373). İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

YÜRÜK, F. C. (2006). Cemal Reşit Rey: Türk Müzik Eğitimine ve Çağdaş Türk Müziğine Katkısı.

ZAFER, A. B. (2019). Göç Çalışmaları için Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 75-92.

ZANCO, M. (2019). Antalya Türkmen Alevileri'nde dini ve sosyla hayat. *Yüksek Lisans Tezi*. Antalya.